

Strazburg, 17.4.2018
SWD(2018) 156 konačna verzija

Izveštaj za Kosovo* 2018

Prateći dokument

Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona

Saopštenje o politici proširenja EU 2018

{COM(2018) 450 konačna verzija} - {SWD(2018) 150 konačna verzija } -
 {SWD(2018) 151 konačna verzija } -
 {SWD(2018) 152 konačna verzija } - {SWD(2018) 153 konačna verzija } -
 {SWD(2018) 154 konačna verzija } -
 {SWD(2018) 155 konačna verzija }

* Ova oznaka ne dovodi u pitanje stavove o statusu i usklađena je sa Rezolucijom UNSCR 1244/1999 i Mišljenjem MSP-a o proglašenju nezavisnosti Kosova.

EN

EN

Sadržaj

1. UVOD	3
<i>Kontekst</i>	<i>3</i>
1.2 Rezime izveštaja.....	3
2. OSNOVNA PITANJA PRE SVEGA: POLITIČKI KRITERIJUMI I VLADAVINA PRAVA.....	5
Funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave.....	5
Demokratija.....	5
Reforma javne uprave	9
Vladavina prav i osnovna prava	13
Pravosuđe i osnovna prava.....	13
Pravda, sloboda i bezbednost	28
Kapacitet sprovođenja i primene	37
3. OSNOVNA PITANJA PRE SVEGA: EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTOST	38
Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije	38
3.2 Kapacitet za suočavanje sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije	
43	
4. REGIONALNA PITANJA I MEĐUNARODNE OBAVEZE	46
5. NORMALIZACIJA ODNOSA IZMEĐU KOSOVA I SRBIJE	48
6. EVROPSKI STANDARDI	49
Slobodno kretanje robe.....	49
Kretanje ljudi, usluga i pravi na osnivanje poslovnih jedinica	51
Slobodno kretanje kapitala	52
Finansijske usluge	52
Carina	53
Oporezivanje	54
Konkurencija	55
Javne nabavke	56
Zakon o preduzećima	58
Zakon o intelektualnoj svojini.....	58
Socijalna politika i zapošljavanje.....	59
Zaštita potrošača i zdravstvena zaštita	60
Obrazovanje i kultura	62

Nauka i istraživanje.....	64
Pitanja trgovine	64
Preduzeća i industrijska politika	65
Poljoprivreda	66
Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika	67
Ribarstvo	67
Životna sredina i klimatske promene	68
Transportna politika	70
Energetika	71
Transevropske mreže	73
Informaciono društvo i mediji	73
Finansijska kontrola	74
Statistika	76
<i>ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU I KOSOVA</i>	<i>78</i>
<i>ANEKS II – STATISTIČKI ANEKS</i>	<i>80</i>

1. UVOD

1.1. Kontekst

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EU-Kosovo (SSP) na snazi je od aprila 2016. godine. Da bi definisala prioritete reformi, Vlada Kosova je zajedno sa Evropskom komisijom započela u novembru 2016. godine Agendu evropskih reformi (AER). Nova vlada imenovana u septembru 2017. se obavezala na sprovođenje reformi vezanih za EU, ali je napredak do sada bio spor. Skupština Kosova je u martu 2018. godine ratifikovala Sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom, što predstavlja važno postignuće i ispunjenje jednog od ključnih kriterijuma za liberalizaciju viznog režima Kosova.

1.2 Rezime izveštaja¹

Što se tiče **političkih kriterijuma**, Kosovo je održalo vanredne izbore u junu 2017. godine. Nova skupština i vlada preuzele su svoju funkciju u septembru. Međutim, do sada je nova vladajuća koalicija postigla ograničen uspeh u ostvarivanju napretka u reformama vezano za EU i izgradnju konsenzusa u pogledu ključnih strateških pitanja za Kosovo. Kontinuirana politička fragmentacija i polarizacija negativno su uticali na ulogu Skupštine i efikasnost Vlade. Opstruktivno ponašanje nekih poslanika, uključujući korišćenje suzavaca, ometalo je rad Skupštine. Ratifikacija Sporazuma o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018. godine bila je važan proboj.

Parlamentarni i opštinski izbori, održani 2017. godine, uglavnom su bili konkurentni i dobro upravljani u većini mesta na Kosovu. Međutim, slučajevi zastrašivanja u mnogim zajednicama kosovskih Srba, a posebno kandidata koji nisu pripadali partiji Srpska Lista, podigli su zabrinutost.

Kontekst na severu Kosova predstavlja poseban izazov. Istraga ubistva političkog lidera kosovskih Srba Olivera Ivanovića u januaru 2018. godine je i dalje u toku.

Pokušaji poslanika Skupštine Kosova u decembru 2017. godine da ukinu Zakon o specijalnim komorama i specijalnom tužilaštvu pokrenuli su ozbiljne zabrinutosti. Biće neophodno da Kosovo bude u potpunosti u skladu sa svojim međunarodnim obavezama u vezi sa specijalnim komorama i specijalnim tužilaštvom, kao i da pokaže punu i nedvosmisleni posvećenost ovim institucijama.

Postoji određeni nivo spremnosti u oblasti **reforme javne uprave**. Postignut je određeni napredak naročito u pregledu agencija i (polu) nezavisnih tela. Nastavak politizacije javne uprave ostaje zabrinjavajući i negativno utiče na efikasnost i profesionalnu nezavisnost javne uprave.

Kosovski **pravosudni sistem** je u ranoj fazi. Postignut je određeni napredak u sprovođenju paketa zakona za 2015. godinu. Integracija sudija i tužilaca kosovskih Srba i njihovog pomoćnog osoblja širom Kosova u pravosudni sistem bila je veliko postignuće 2017. godine. Sudstvo je i dalje podložno nepotrebnom političkom uticaju, a institucije vladavine prava trebaju održati napore u izgradnji svojih kapaciteta. Administracija pravosuđa ostaje spora i neefikasna.

Kosovo je u ranoj fazi/ima određeni nivo spremnosti **u borbi protiv korupcije**. Kosovo je ostvarilo određeni napredak u pogledu dosadašnjih rezultata u istragama i krivičnom gonjenju slučajeva korupcije i organizovanog kriminala na visokom nivou, uključujući i pravosnažne presude.

¹ Ovaj izveštaj obuhvata period od oktobra 2016. do februara 2018. godine. Zasnovan je na inputima dobijenim iz različitih izvora, uključujući doprinose Vlade Kosova, država članica EU, izveštaje Evropskog parlamenta i informacije dobijene od različitih međunarodnih i nevladinih organizacija.

Takođe je postignut napredak u vezi sa preliminarnom konfiskacijom imovine, iako su konačne konfiskacije i dalje na niskom nivou. Korupcija je rasprostranjena i ostaje pitanje zabrinutosti. Potrebni su usklađeni naporbi kako bi se ovaj problem rešio na sveobuhvatan i strateški način.

Kosovo je u ranoj fazi **borbe protiv organizovanog kriminala**. Postignut je određeni napredak u pogledu korupcije na visokom nivou i slučajeva organizovanog kriminala. Iako postoji više preliminarnih konfiskacija imovine, još uvek ima samo nekoliko pravosnažnih presuda, finansijskih istraga i konačnih konfiskacija imovine. Agencije za sprovođenje zakona pokušavaju da se efikasno bore protiv organizovanog kriminala na severu Kosova. Postignut je određeni napredak u borbi protiv terorizma, uključujući i mere za rešavanje nasilnog ekstremizma i radikalizma i sprečavanje građana da se uključe u sukobe u inostranstvu. Kosovske vlasti moraju biti efikasnije u svojim naporima da se bore protiv pranja novca, a relevantni zakon treba uskladiti sa *pravnim tekovinama* EU i međunarodnim standardima.

Pravni okvir u širem smislu garantuje zaštitu **ljudskih i osnovnih prava** u skladu sa evropskim standardima. Međutim, potrebni su dodatni naporbi u vezi sa izvršenjem. Sprovođenje strategija i zakona o ljudskim pravima često je ugroženo neadekvatnim finansijskim i drugim resursima, posebno na lokalnom nivou, ograničenom političkom prioritizacijom i nedostatkom koordinacije. Potrebno je više učiniti kako bi se efikasno garantovala prava pripadnika manjina, uključujući Rome i Aškalije² i raseljena lica, kako bi se osigurala rodna ravnopravnost u praksi, uspostavljanje integrisanog sistema zaštite deteta i unapređenje zaštite kulturnog nasleđa. Kosovo ima određeni nivo spremnosti u oblasti **slobode izražavanja**, koja je sadržana u Ustavu. Kosovo ostvaruje koristi od pluralističkog i medijskog okruženja sa mogućnošću prenosa uživo. Međutim, nastavlja se sa pretnjama i napadima na novinare. Skupština je pokazala ograničenu posvećenost pronalaženju rešenja za održivo finansiranje javnog emitera, što isti čini podložnim političkom pritisku.

Što se tiče **ekonomskih kriterijuma**, Kosovo je ostvarilo dobar napredak i nalazi se u ranoj fazi razvoja funkcionalne tržišne ekonomije. Poslovno okruženje je poboljšano i Vlada se pridržavala fiskalnog pravila o budžetskom deficitu; međutim, naknade ratnim veteranima i dalje predstavljaju izazov za javne finansije. Siva ekonomija je i dalje rasprostranjena. Povećanje stope učešća radne snage nije bilo ujednačeno sa otvaranjem novih radnih mesta, tako da se stopa nezaposlenosti dodatno povećala. To je naročito pogodilo žene, mlade i nekvalifikovane radnike. Uprkos snažnom rastu izvoza, visok trgovinski deficit odražava slabu proizvodnu osnovu.

Kosovo je ostvarilo određeni napredak i u ranoj fazi je u smislu kapaciteta da se izbori sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u EU. Nije postignut napredak u poboljšanju kvaliteta obrazovanja i rešavanju razlika u veštinama na tržištu rada. Kosovo je ostvarilo određeni napredak u poboljšanju putne infrastrukture, ali veliki infrastrukturni nedostaci u železničkom i energetsom sektoru ostaju. Strukturne promene u ekonomiji su spore, s obzirom na to da se ovaj sektor i dalje oslanja na trgovinu na malo. Integraciju sa EU otežava i sporo sprovođenje SSP-a.

Kosovo je nastavilo sa naporima da održi dobre i konstruktivne **bilateralne odnose** sa drugim zemljama u procesu proširenja. Kosovo je zastupljeno u većini regionalnih organizacija koje spadaju u okvir aranžmana o regionalnom predstavljanju i saradnji dogovorenim između Beograda i Prištine 2012. godine.

Što se tiče **normalizacije odnosa sa Srbijom**, Kosovo je ostalo uključeno u dijalog.

² Sve ove grupe se smatraju delom šireg pojma „Romi“, krovni termin iz Okvira EU za nacionalne strategije integracije Roma.

Međutim, Kosovo mora uložiti dodatne značajne napore u primeni postojećih sporazuma i doprineti uspostavljanju okolnosti koje pogoduju punoj normalizaciji odnosa sa Srbijom, a koje će biti definisane u pravno obavezujućem sporazumu.

Što se tiče usklađivanja sa **evropskim standardima**, Kosovo je u ranoj fazi. U nekim oblastima nastavljeno je usklađivanje zakonodavstva, ali je sprovođenje na niskom nivou. Postignut je određeni napredak u oblasti slobodnog kretanja roba i usluga, javnih nabavki i konkurencije, kao i poboljšanja poslovnog okruženja. U oblasti poreza i carina, ostvaren je i određeni napredak u prikupljanju prihoda i pojednostavljenju upravnih procedura, ali je potrebno da Kosovo pojača borbu protiv neformalne ekonomije i utaje poreza. Energetski sektor i dalje se suočava sa ozbiljnim izazovima. Nije postignut napredak u rešavanju pitanja životne sredine. Sve u svemu, Kosovo mora poboljšati svoje administrativne kapacitete i koordinaciju, u svim sektorima, kako bi se osiguralo efikasno sprovođenje pravnih tekovina.

Vlasti su ostvarile određeni napredak u upravljanju ilegalnim i legalnim **migracijama**. Ove napore treba nastaviti i poboljšati. U tom kontekstu, Kosovo mora uspostaviti mehanizam povratka za ilegalne migrante u skladu sa standardima i praksama EU.

2. OSNOVNA PITANJA PRE SVEGA: POLITIČKI KRITERIJUMI I VLADAVINA PRAVA

2.1 Funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave

2.1.1

Demokratija

Nakon vanrednih izbora u junu 2017. godine, nova Skupština i Vlada preuzele su funkciju u septembru. Međutim, do sada je nova vladajuća koalicija ostvarila ograničen uspeh u postizanju napretka u okviru reformi vezano za EU i izgradnju konsenzusa u pogledu ključnih strateških pitanja za Kosovo. Kontinuirana politička fragmentacija i polarizacija negativno su uticali na ulogu Skupštine i efikasnost Vlade. Ratifikacija Sporazuma o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018. godine bila je važan proboj.

Pokušaji ukidanja Zakona o specijalnim komorama i specijalnom tužilaštvu, donetog radi rešavanja određenih navoda o međunarodnim zločinima počinjenim u kontekstu sukoba na Kosovu, pokrenuli su ozbiljnu zabrinutost u smislu posvećenosti kosovskih političkih lidera da krivično gone ove zločine i poštuju obaveze Kosova na međunarodnim nivou.

Izbori

Parlamentarni i opštinski izbori, održani 2017. godine, uglavnom su bili konkurentni i dobro upravljani u većini mesta na Kosovu. Međutim, slučajevi zastrašivanja u mnogim zajednicama kosovskih Srba, a posebno kandidata koji nisu pripadali partiji Srpska Lista, podigli su zabrinutost. Ostaje razmatranje brojnih dugoročnih slabosti, posebno finansiranje političkih stranaka, učešće žena, mehanizmi izbornih sporova, neprecizne biračke liste i neispravan sistem glasanja za građane Kosova u inostranstvu. Ove izazove, prema preporukama misija EU za posmatranje izbora, treba rešiti kao prioritet.

Nakon izglasavanja nepoverenja Skupštini 10. maja 2017, **vanredni parlamentarni izbori** održani su 11. juna. Izabrano je 120 poslanika skupštine za četvorogodišnji mandat kroz sistem proporcionalne zastupljenosti sa preferencijalnim glasanjem i garantovanim mestima za nevećinske zajednice.

Izbori su održani u kratkom vremenskom roku od 30 dana. Izlaznost glasača bila je niska, 41,3% (42,6% u 2014. godini). „PAN koalicija“ (koju čini Demokratska partija Kosova (PDK), Alijansa za budućnost Kosova (AAK) i Socijaldemokratska inicijativa (Nisma)) dobila je 33,7% (39 mesta), Vetëvendosje (VV) 27,5 % (32 mesta), „Koalicija LAA“

(koju čini Demokratski savez Kosova (LDK), Nova alijansa Kosova (AKR) i Alternativa) 25,5% (29 mesta) i Srpska Lista 6,1% (9 mesta). Iako u nekim političkim partijama postoje klubovi žena, to nije dovelo do povećanog učešća žena u izbornom procesu. Od 120 izabranih poslanika skupštine, 39 su žene. Nastavljaju se razlike između izbornog pravnog okvira i jednake zastupljenosti Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Ženski kandidati nisu dobili jednaku finansijsku ili logističku podršku svojih političkih subjekata tokom kampanja, a žene kandidati su se retko obraćale na skupovima. Mediji su muškim kandidatima dali prioritet u pokrivanju.

Redovni **opštinski i izbori za gradonačelnika** održani su 22. oktobra 2017. godine sa drugim krugom izbora za gradonačelnike održanim 19. novembra. Ovo su drugi lokalni izbori održani u svim opštinama širom Kosova. Od 204 kandidata za gradonačelnika samo 8 su bile žene. Od 38 opština, LDK je osvojio mesta gradonačelnika u 8, AAK u 7, PDK u 5 i VV u 3. Srpska Lista osvojila je mesta gradonačelnika u svih 10 opština sa većinom kosovskih Srba. AKR, NISMA i Demokratska partija Kosova su osvojili mesta gradonačelnika u po jednoj opštini. Dva nezavisna kandidata osvojila su mesto gradonačelnika. Od 38 izabranih gradonačelnika, nijedna nije žena.

EU je sprovela punopravne posmatračke misije kako za parlamentarne, tako i za opštinske izbore. Na izborima na severu Kosova tehničku pomoć je pružila Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS). Sve u svemu, oba su bila konkurentna i dobro upravljana u većini Kosova. Međutim, unutar mnogih zajednica kosovskih Srba, okruženje kampanje su ometali slučajevi zastrašivanja posebno ciljani na političke subjekte koji nisu pripadali Srpskoj Listi i njihovim kandidatima. Prijavljeni su slučajevi nasilja unutar zajednice kosovskih Srba i nedovoljan odgovor organa za sprovođenje zakona. Misija EU za posmatranje izbora navela je da su tokom kampanje viši zvaničnici u Beogradu više puta pozvali birače da glasaju za Srpsku Listu. Sve ovo pokreće duboku zabrinutost zbog stanja demokratije u zajednicama kosovskih Srba.

Potrebna je politička volja širom političkog spektra kako bi se neophodne izborne reforme preduzele znatno pre sledećeg kruga opštih izbora. Skupština treba hitno da reši dugotrajne slabosti, u skladu sa preporukama misije EU za posmatranje izbora. Navode o zastrašivanju treba odmah i temeljno istražiti. Potrebno je srediti neprecizne biračke spiskove, koji su podložni prevarama i u velikoj meri revidirati sistem za glasanje građana Kosova. Potrebno je preduzeti afirmativne mere za prevazilaženje prepreka koje sprečavaju žene da učestvuju u politici i budu izabrane. Regulacija finansiranja i kampanja političkih partija je neefikasna zbog odsustva sistematskog nadzora i kontrole. Mehanizme izbornih sporova treba sprovoditi na transparentniji i pouzdaniji način.

Parlament

Skupština mora znatno unaprediti svoj učinak kao forum za konstruktivan politički dijalog i zastupljenost i garantovati odgovarajuće kontrole i ravnoteže. Često odsustvo poslanika sa plenarnih sednica i nastavak političke polarizacije ometali su zakonodavnu aktivnost tokom perioda izveštavanja. Opstruktivno ponašanje nekih poslanika, uključujući korišćenje suzavaca, ometalo je rad Skupštine. Potrebna je hitna saradnja među partijama u cilju sprovođenja dugoročnih reformi. I vladajuća koalicija i opozicija bi trebalo da intenziviraju svoj parlamentarni rad i zahtevaju konsenzus o prioritetima reformi vezanim za EU. Ratifikovanje sporazuma o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018. godine bilo je važno postignuće. Sve u svemu, potrebno je ojačati efikasan nadzor Skupštine nad izvršenjem, transparentnošću i kvalitetom izrade zakona i ograničiti upotrebu hitnih postupaka.

Nakon prevremenih izbora 11. juna, bilo je potrebno oko dva meseca da se formira Skupština i imenuje Vlada. Sa 61 od 120 glasova, vladajuća koalicija (koja se sastoji od PDK, AAK, NISMA, AKR i Srpske Liste, kao i drugih manjinskih partija) predvođena premijerom Haradinajem imala je slabu većinu. Po prvi put, opoziciona partija VV postala je najjača partija u skupštini (32 mesta).

Parlamentarni izbori i formiranje vlade tokom leta i opštinski izbori u jesen odložili su parlamentarni rad i ozbiljno usporili reforme Kosova vezane za EU. Period izveštavanja obeležen je političkom polarizacijom i disfunkcijom u prethodnoj i sadašnjoj Skupštini. Sve političke partije moraju pokazati odgovornost i ponovo se uključiti u konstruktivni dijalog, a Skupština je ključni forum za političku raspravu.

Skupština je nastavila sa održavanjem neredovnih plenarnih sednica. Često odsustvo poslanika Skupštine, uključujući i liderstvo, rezultiralo je u nedostatku kvoruma za donošenje odluka. Kao posledica toga, tačke dnevnog reda su odlagane od sednice do sednice. Potrebno je rešiti slabosti i praznine u pravilniku o radu. Hitan postupak usvajanja se često koristio (22 od 115 zakona je usvojeno na ovaj način). Ovo je rezultiralo usvajanjem zakona bez suštinske debate ili konsultacija sa zainteresovanim stranama, uključujući zakonodavstvo od vitalnog značaja kao što je budžet. Skupština mora uspostaviti ambiciozan plan rada koji će se baviti rastućim radnim opterećenjem i nadoknaditi izgubljeno vreme. Skupština treba unapred da planira svoj rad predstavljanjem dnevnih redova svakih 6 meseci sa datumima redovnih nedeljnih plenarnih sednica kako bi se omogućio proaktivan nadzor i obezbedila provera i balans.

Parlamentarni **nadzor izvršne vlasti** i dalje je slab. Parlamentarne komisije su nastavile konsultacije sa relevantnim zainteresovanim stranama, ali su neophodna poboljšanja u pogledu ranog obaveštavanja i praćenja. Štaviše, Skupštini nedostaju ovlašćenja i kapaciteti za efektivno nadgledanje 32 agencije/tela koja njoj direktno izveštavaju. Vlada i Skupština trebalo bi da primenjuju preporuke koje su proistekle iz pregleda nezavisnih agencija, koji su sprovedeni radi racionalizacije broja agencija koje podnose izveštaje Skupštini. (*videti 2.3 Reforma javne uprave*). Skupština nije uspela blagovremeno ili na osnovu zasluga imenovati profesionalne članove odbora za više nezavisnih institucija. Skupština treba da koristi godišnji izveštaj Kancelarije generalnog revizora kako bi vršila nadzor rada Vlade. Skupštinska komisija za javne finansije, koja priprema preporuke za usvajanje od strane Skupštine, takođe treba da održi sastanak sa ministrima i gradonačelnicima.

Skupštinski nadzor Kosovskih snaga bezbednosti i Kosovske obaveštajne agencije i dalje je nedovoljan.

Ombudsman je nastavio da jača svoje kapacitete za razmatranje slučajeva i postao je institucija sa najvećim poverenjem na Kosovu. Skupština je imenovala 5 zamenika Ombudsmana, iako sa velikim zakašnjenjem. Postoji potreba da Skupština preispita svoje interne propise u vezi sa tim.

Postignut je određen napredak u poboljšanju **transparentnosti** i pristupa javnosti radu Skupštine. U novembru 2017. godine, Skupština je pokrenula elektronski sistem za praćenje, pružajući javnosti pristup svim informacijama i dokumentima o nacrtima zakona koji se nalaze u postupku pregleda.

Finansiranje **političkih partija** i finansiranje kampanja i rashoda i dalje nedostaje transparentnost, a srodno zakonodavstvo je u velikoj meri neizvršeno. Ovo narušava poverenje javnosti u političke partije i nastavlja da izlaže demokratski proces značajnim rizicima korupcije i nepotrebnog uticaja. Prvi put od 2013. godine je preduzet pozitivan korak objavljivanjem eksternih revizija finansiranja političkih partija. Međutim, ove revizije su potvrdile ozbiljna kršenja zakona o finansiranju političkih partija i ozbiljne slabosti u unutrašnjoj finansijskoj kontroli političkih subjekata.

Potrebno je hitno izvršiti pravne odredbe i efektivno ojačati sveobuhvatni pravni okvir.

Upravljanje

Jaka polarizacija između političkih partija ometala je efektivno upravljanje tokom većih delova perioda izveštavanja. Nova vlada, imenovana u septembru 2017., izrazila je posvećenost sprovođenju reformi vezano za EU, a naročito Agendi evropskih reformi. Treba posvetiti veći fokus izgradnji konsenzusa u pogledu ključnih reformi vezano za EU. Vlada je sastavljena od velikog broja zvaničnika, što narušava koherentno kreiranje politike.

Vlada premijera Mustafe je raspuštena nakon izglasavanja nepoverenja Skupštini u maju 2017. godine. Čak i pre, kohezivnost Vlade je već erodirala i praktično nije bilo značajnih reformi tokom prve polovine 2017. godine. Nova Vlada pod premijerom Haradinaj-em je preuzela funkciju u septembru 2017. Koaliciju Vlade čine PDK, AAK, NISMA, AKR, Srpska Lista i uključuje druge predstavnike manjina. Uz političku pažnju na izbore tokom većine perioda izveštavanja, bivša i sadašnja vlada nisu mogle da nastave koherentnu i suštinsku političku agendu.

Postoji trend imenovanja prevelikog broja članova Vlade, kao što je imenovanje 70 zamenika ministara u sadašnjoj i 45 u prethodnoj Vladi, ponekad bez jasnih opisa poslova. Vlasti treba da razmisle o nametanju ograničenja u pogledu veličine vlade kako bi sprečile takve prakse. Postoje samo 2 žene ministarke. Pet ministarskih funkcija drže predstavnici manjina, od kojih su troje iz zajednice kosovskih Srba, 1 iz turske i 1 iz bošnjačke zajednice.

U novembru 2016. godine, kosovska vlada je zajedno sa Evropskom komisijom pokrenula **Agendu evropskih reformi (AER)**, sredstvo za prioritizaciju sprovođenja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Akcioni plan AER-a usvojila je Skupština; međutim njegovo sprovođenje zaostaje. Kosovski ažurirani Program 2018-2022 za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju služi kao glavni instrument za planiranje, koordinaciju i praćenje reformi vezanih za EU. Sprovođenje SSP-a se nastavlja, ali većina programa zaostaje. Nova Vlada ažurira kratkoročne i srednjoročne mere u programu, kako bi isti postao realniji, sa boljom procenom troškova i bolje usklađen sa godišnjim programom rada.

Skupština je nakon nekoliko pokušaja ratifikovala Sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018. godine, čime je ispunjen jedan od ključnih kriterijuma za liberalizaciju viznog režima.

Ministarsku pažnju na zakonodavstvo u Skupštini, od predloga do usvajanja, treba poboljšati. Propusti ministara da prisustvuju plenarnim sednicama i njihovo neodgovaranje na parlamentarna pitanja i dalje podrivaju transparentnost, odgovornost i komunikaciju sa Skupštinom.

Dijalog između vladinih institucija i Ombudsmana je poboljšan. Praćenje i sprovođenje preporuka Ombudsmana dodatno su povećani u celini. Međutim, Vlada, posebno Kancelarija premijera za dobro upravljanje i Skupština, treba da budu aktivniji u obezbeđivanju pravilnog praćenja preporuka Ombudsmana. Takođe bi trebali razviti efikasne sisteme praćenja za potrebe nadgledanja preporuka tela i agencija koje im izveštavaju.

Nastavljeni su napor za dalje poboljšanje kapaciteta **lokalnih vlasti**. Nakon lokalnih izbora u oktobru i novembru 2017. godine, većina novih skupština opština je blagovremeno konstituisana. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene na lokalnim pozicijama za donošenje odluka. Iako lokalne vlasti dobijaju više ovlašćenja, njihovi ljudski i finansijski resursi su često nedovoljni

Zakon o finansiranju lokalne samouprave treba izmeniti tako što će uključiti poseban grant za socijalne usluge kako bi se osigurala transparentnost u budžetu i minimalni nivo podrške socijalnim uslugama na opštinskom nivou.

Opštine na severu Kosova nastavile su da unapređuju svoje odnose sa institucijama centralne vlade. 4 severne opštine su poštovale zakon o usvajanju opštinskih budžeta 2017. godine. Međutim, zbog kontinuirane nedoslednosti u brojkama stanovništva, treba izvršiti popis u ove 4 opštine.

Civilno društvo

Postignut je određeni napredak u poboljšanju saradnje između civilnog društva i centralne vlade. Potrebni su dalji naponi kako bi se osiguralo značajno uključivanje i saradnja na lokalnom nivou. Objavljivanje prvog vladinog izveštaja o javnom finansiranju nevladinih organizacija rezultiralo je boljom transparentnošću.

Ojačano civilno društvo je presudna komponenta svakog demokratskog sistema i treba ga prepoznati i tretirati kao takvog od strane institucija na Kosovu. Civilno društvo treba da nastavi da igra važnu ulogu u demokratskoj debati i dizajniranju i sprovođenju javne politike. Još uvek treba razjasniti pravila kojima sa uspostavljaju, registruju, rade, suspenduju, raskidaju i odjavljuju nevladine organizacije (NVO). Novi nacrt zakona o slobodi udruživanja u NVO, pripremljen u konsultaciji sa civilnim društvom, tek treba usvojiti.

Zakon o pranju novca i borbi protiv terorizma ostaje restriktivan za NVO sektor. U septembru 2017. godine, kosovska Finansijska obaveštajna jedinica pokrenula je procenu rizika za NVO sektor kako bi utvrdila u kojoj meri je NVO sektor u riziku od finansiranja terorizma.

Stupanje na snagu dve uredbe kojima se postavljaju standardi za javne konsultacije i utvrđivanje kriterijuma i procedura za javno finansiranje nevladinih organizacija utvrdilo je put za poboljšanje upravljanja i transparentnije korišćenje javnih sredstava. Ovo je deo strategije kosovske vlade i civilnog društva. Ipak, nekoliko ministarstava i opština još uvek nije spremno da ispuni obaveze prema novim propisima. Takođe nedostaju tehnički kapaciteti za efikasno izvršenje dodeljenog budžeta u skladu sa novim propisima i procedurama.

U martu 2017. godine, Vlada je objavila prvi izveštaj o javnom finansiranju. Ovo predstavlja pozitivan korak ka većoj transparentnosti javnog finansiranja. Međutim, vrsta pruženih informacija još ne omogućava značajnu analizu izvršenja budžeta.

Pravni okvir za poreske olakšice za donacije ostaje nejasan.

2.1.2 Reforma javne uprave

Kosovo je postiglo **određeni nivo spremnosti** u reformi javne uprave. Postignut je **određeni napredak** naročito kada se radi o pregledu agencija i (polu) nezavisnih tela, kako je Komisija preporučila 2016. godine. Međutim i dalje je u pripremi akcioni plan za sprovođenje preporuka pregleda. Ostaje zabrinutost zbog zapošljavanja koje nije zasnovano na zaslugama i koje utiče na efikasnost i profesionalnu nezavisnost javne uprave. U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- na usvajanje paketa zakona koji obuhvata zakone o civilnoj službi, platama i organizaciji i funkcionisanju javne uprave u inkluzivnom i procesu zasnovanom na dokazima;
- na usvajanje i početak sprovođenja akcionog plana za racionalizaciju agencija i (polu) nezavisnih tela, u skladu sa dogovorom Skupštine i Vlade;

→ na poboljšanje zakonske predvidljivosti za građane i preduzeća postepenim izmenama utvrđenih posebnih zakona i podzakonskih akata koji su u suprotnosti sa novim Zakonom o opštim upravnim procedurama i rešavanje trenutnih preostalih upravnih predmeta.

Izrada i koordinacija politika

Pravna osnova i institucionalne strukture za koherentan i koordinisan **sistem kreiranja politika**, uključujući i reforme vezane za EU, u velikoj meri su na snazi. Reforma javne uprave uključena je kao prioritetna oblast u program Vlade za 2015-2018, Nacionalnu strategiju razvoja i Nacionalni program za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Ključna slabost u izradi i koordinaciji politike je da postoji previše planskih dokumenata, a planiranje je uporno pre-ambiciozno. Postoji zakonski zahtev za pripremom sektorskih strategija, uključujući troškove i izvore finansiranja. Međutim, zbog nedostatka centralizovane kontrole kvaliteta, sektorske strategije retko su usklađene sa srednjoročnim okvirom troškova i često su finansijski neodržive.

Određeni aspekti inkluzivne **politike i zakonodavstva zasnovani na dokazima su uspostavljeni**, ali u praksi često nedostaju analize problema i opravdanje za intervenciju Vlade. Iako su usvojeni zahtevi za procenu uticaja na budžet, specifične procene regulatornog učinka retko su dovoljno kvalitetne. Regulisane su međuministarske i **javne konsultacije**, a postignut je napredak u sprovođenju minimalnih standarda za javne konsultacije. Ovi standardi stupili su na snagu u januaru 2017. godine i praćeni su u februaru 2017. godine pokretanjem veb portala za međuministarske i javne konsultacije. U 2016. godini objavljeno je samo 21% primarnih dokumenata o politici i nacrtu zakona za konsultacije. Stopa odgovora civilnog društva i javnosti je i dalje niska.

Efikasnu **javnu kontrolu rada Vlade** ugrožava nedostatak jasnih zahteva za izveštavanje o primeni godišnjeg plana rada Vlade i sektorskih strategija i objavljivanja takvih izveštaja. Skupštinska kontrola Vlade i dalje nije dovoljna.

Upravljanje javnim finansijama

Kosovo sprovodi **strategiju reforme upravljanja javnim finansijama (UJF)** za period 2016 - 2020. Reč je o fiskalnoj disciplini, alokaciji i operativnoj efikasnosti i multisektorskim pitanjima. Strategija koja se razmatra u 2018. godini dopunjena je strategijom javnih nabavki usvojenom 2017. godine, a strategija javne interne finansijske kontrole usvojena je 2015. godine. Prvi godišnji izveštaj o reformi strategije upravljanja javnim finansijama usvojen je 2017. godine. Napredak u sprovođenju Strategije reforme UJF-a do sada je bio zadovoljavajući.

Usklađeno je fiskalno pravilo o odnosu duga prema BDP-u i budžetskom bilansu. Međutim, uključivanje „investicione klauzule“ u Zakon o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti učinilo je ovo pravilo manje transparentnim. Godišnja naplata poreza je neznatno poboljšana, a prognozirane prihode, kontrola obaveza i efektivna godišnja alokacija troškova povećali su budžetski kredibilitet na agregatnom nivou. Iako se ukupni nivo javnog duga kao udeo BDP-a povećao sa 14,3% na 16,8% BDP-a, troškovi servisiranja duga su udvostručeni u protekle dve godine. Najnovija procena u referentnoj 2015. godini pokazuje smanjenje sive ekonomije, međutim potrebno je dalje jačanje poreske i carinske uprave kako bi se smanjila neformalnost i proširila poreska osnovica.

Kosovo je posvećeno poboljšanju **transparentnosti budžeta**. Izveštavanje o javnim finansijama postalo je detaljnije, sveobuhvatno i sistematično. Ministarstvo finansija je takođe otpočelo sa objavljivanjem komparativnih finansijskih podataka na mesečnom nivou na svojoj veb stranici. Ovo je korak ka ispunjavanju standarda Priručnika o finansijskoj statistici Vlade MMF-a 2014.

Kosovska Kancelarija generalnog revizora, koja vrši reviziju finansijskog upravljanja Vlade, počela je proaktivno angažovanje sa civilnim društvom. Međutim, sprovođenje preporuka u Godišnjem revizorskom izveštaju Nacionalne kancelarije za reviziju je skromno i mora se poboljšati (*videti odeljak o finansijskoj kontroli*).

Javna služba i upravljanje ljudskim resursima

Nastavljeno je sa radom na nivou vlade na izradi novog zakona o civilnoj službi. Ovaj nacrt zakona je deo paketa zakona sa zakonom o platama i zakonima o organizaciji i funkcionisanju javne uprave. Koncept dokumenti zakona o civilnoj službi i zakona o organizaciji i funkcionisanju javne uprave usvojeni su u maju 2017. godine, dok je koncept dokument zakona o platama usvojen u martu 2018. godine.

Sadašnji Zakon o civilnoj službi formalno predviđa **zapošljavanje, unapređenje i otpuštanje zasnovano na zaslugama** na osnovu objektivnih kriterijuma. Međutim, praznine u zakonu dozvoljavale su kontradiktorne prakse, uključujući i konverziju privremenog osoblja u stalne civilne službenike bez javnog konkursa. Politički uticaj na imenovanja i otpuštanja i dalje predstavlja ozbiljnu zabrinutost, posebno za više rukovodstvo. Ministarstvo za javnu upravu i dalje nema dovoljno kapaciteta za aktivno nadgledanje procedura zapošljavanja. Nevećinske zajednice su i dalje nedovoljno zastupljene u centralnim javnim institucijama.

Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu nedostaje dovoljno profesionalnih kapaciteta. Sprovedeno je oko 87% preporuka i odluka. Administrativne sudije su sve više preopterećene, što dovodi do kašnjenja u presudama, a dodatno je smanjen njihov broj u Osnovnom sudu u Prištini.

Ministarstvo za javnu upravu je odgovorno za centralnu koordinaciju **upravljanja ljudskim resursima**, iako važeći Zakon o civilnoj službi ne daje eksplicitno takvu koordinacionu ulogu i ne obavezuje ostala ministarstva da izveštavaju Ministarstvo. Sistem klasifikacije radnih mesta, koji je objavljen januara 2016. godine, sada pokriva oko 80% civilnih službenika. Njihove pozicije su usklađene sa katalogom radnih mesta, koji će biti usaglašen sa paketom novih zakona nakon njihovog usvajanja. Iako je postignut napredak u informacionom sistemu upravljanja ljudskim resursima, koji sada pokriva gotovo sve institucije, on se samo delimično razvija i ne koristi se za potrebe upravljanja i praćenja. Ovo otežava primenu adekvatnih, koherentnih standarda.

Kosovu je hitno potrebno visokokvalitetno, koherentno zakonodavstvo kojim se reguliše **nadoknada** u javnom sektoru kako bi se izbegle nepravilne strukture plata, zloupotreba nadoknada i donošenje diskrecionih odluka u ovoj oblasti. Sadašnji sistem ne pruža podsticaje za zadržavanje i regrutovanje ključnog profesionalnog osoblja. Odluka Vlade iz decembra 2017. godine o povećanju plata za službenike kabineta Vlade, ministre, zamenike ministara i nekih civilnih službenika u kabinetu premijera obustavljena je krajem januara 2018. godine, dok se ne usvoji mišljenje Ustavnog suda. Odluka Vlade pokrenula je široku javnu kritiku i identifikovana je od strane Agencije za borbu protiv korupcije kao slučaj zabrinutosti zbog potencijalnog sukoba interesa.

Napredak je ostvaren u **profesionalnom razvoju** civilnih službenika, međutim Institut za javnu upravu Kosova ima veoma ograničen budžet za obuku da bi mogao da istu obezbedi svom osoblju u svim institucijama. Povećana je upotreba procene učinka, ali i dalje ima mali uticaj na karijerni razvoj.

Postoje mere i **mehanizmi za sprečavanje korupcije i promovisanje integriteta** u javnoj službi. Dobar inicijalni napredak postignut je objavljivanjem godišnjeg izveštaja o disciplinskim merama protiv civilnih službenika u decembru 2017. godine. Ove mere preduzima uprava ili sud za kršenje etike i klauzule protiv korupcije

U skladu sa Agendom evropskih reformi, Vlada bi trebala usvojiti zakonske izmene neophodne kako bi se na osnovu sudske odluke omogućilo suspendovanje javnih funkcionera optuženih za krivična dela vezana za korupciju i otpuštanje javnih funkcionera osuđenih za korupciju - (*videti odeljak o borbi protiv korupcije*).

Odgovornost uprave

Javna uprava je fragmentisana i ne osigurava **efektivne linije odgovornosti**; niti između mnogih organa uprave niti unutar institucija, gde nema jasnog prenosa nadležnosti na srednje rukovodstvo. Sadašnji zakon koji reguliše upravu omogućio je osnivanje 46 (polu) nezavisnih vladinih agencija, čije se mnoge odgovornosti preklapaju sa matičnim ministarstvima. Mnoge od ovih institucija i agencija ne poštuju Zakon o civilnoj službi i imaju povoljnije uslove za plate od civilnih službenika u ministarstvima koji rade na ekvivalentnim poslovima (*videti odeljak o finansijskoj kontroli*).

Tokom perioda izveštavanja, Vlada i Skupština nisu pokazale dovoljnu volju da zajedno reše ove nedostatke. Sveobuhvatni pregled (polu) nezavisnih agencija objavljen je u decembru 2016. godine. Preporuke ovog pregleda će se sprovesti kao deo akcionog plana koji je u fazi izrade. Akcioni plan treba da obezbedi da Vlada smanji ukupan broj takvih agencija i promeni linije izveštavanja više tela sa Skupštine na Vladu. Cilj je veća efikasnost, bolje linije odgovornosti i veći nadzor.

Pravom građana na dobru upravu bave se nezavisne nadzorne institucije kao što su Generalni revizor i Ombudsman. Iako je tokom perioda izveštavanja došlo do značajnog poboljšanja, sve institucije nisu sistematski pratile svoje preporuke. Zakon o pristupu javnim dokumentima ima za cilj da obezbedi **pravo pristupa informacijama od javnog značaja**, ali sprovođenje ostaje neujednačeno. Zakon zahteva temeljnu reviziju kako bi se rešilo izazovno i fragmentisano sprovođenje. Kosovo treba da usvoji novi zakon o upravnim sporovima kako bi dalje ojačao pravo građana na administrativnu pravdu. Osnovni sud u Prištini ima znatan broj zaostalih upravnih predmeta, koje treba kontinuirano rešavati. Ovaj broj zaostalih predmeta verovatno neće biti smanjen, posebno pošto se novim Zakonom o prekršajima, koji je stupio na snagu u januaru 2017. godine, rizikuje značajno povećanje broja zaostalih predmeta u sudu. **Pravo na traženje nadoknade** i odgovornost javnih vlasti u slučajevima krivičnog dela pod uticajem su fragmentisanog zakonodavstva. Nisu prikupljeni podaci da bi moglo da se prati stvarno sprovođenje.

Pružanje usluga građanima i preduzećima

Vlada promoviše **upravu orijentisanu na korisnika**, međutim nedostatak jasne vizije, liderstva i koordinacije ometa reformske napore. Stoga su mnoge institucije počele da primenjuju svoja vlastita rešenja izvan centralnih alata za elektronsku identifikaciju (eID) koji se razvijaju. Centralni alati za prikupljanje javnih i poslovnih povratnih informacija o pružanju usluga su u ranoj fazi razvoja. Tehnička rešenja za interoperabilnost tek treba da budu razvijena. Zakonodavstvo o jednakom pristupu uslugama postoji, ali primena predstavlja izazov, naročito u pogledu osoba sa smanjenom mobilnošću.

Pojednostavljenje upravnih postupaka napredovalo je stupanjem na snagu Zakona o opštem upravnom postupku u junu 2017. godine. Vlada je napravila inventar zakona koji sadrže posebne upravne postupke. Ovi zakoni sada moraju biti izmenjeni kako bi se izbegle kontradikcije sa novim zakonom. Potrebni su značajni naponi kako bi se informisala i edukovala kosovska uprava i javnost o obavezama i pravima u skladu sa novim zakonom.

Strateški okvir za reformu javne uprave

Strateški **okvir za reformu javne uprave** sastoji se od 4 strategije, bolje regulative, planiranje politika i koordinaciju, modernizaciju javne uprave i upravljanje javnim finansijama

Sprovođenje je slabo, uglavnom zbog previše ambicioznog planiranja i nedostatka resursa. Dve ove strategije su revidirane 2017. godine i 1 se revidira kako bi se poboljšali ciljevi i pokazatelji i osiguralo realnije planiranje. Do sada je reforma javne uprave imala snažnu **političku podršku**. Ministarski savet, predvođen premijerom, vodio je proces reformi. **Finansijska održivost** reformi je zabrinjavajuća jer se sprovođenje strategija oslanja na podršku spoljnih donatora. Uprkos vladinim obavezama, stvarna godišnja budžetska izdvajanja i odredbe srednjoročnog okvira troškova su niži od planiranih u strateškim dokumentima.

2.2 Vladavina prava i osnovna prava

2.2.1 Pravosuđe i osnovna prava

Kosovo je u **ranj fazi**/ima **određeni nivo spremnosti** za primenu pravnih tekovina i evropskih standarda u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak**, posebno u pogledu integracije sudija i tužilaca kosovskih Srba i njihovog pomoćnog osoblja širom Kosova u jedinstveni kosovski pravosudni sistem, uz istragu i krivično gonjenje nekih slučajeva korupcije na visokom nivou i pokretanje procesa podnošenja prijave za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom sukoba. Što se tiče osnovnih prava, sprovođenje relevantnih zakona i strategija često ometa neadekvatnost finansijskih i drugih resursa, ograničena politička prioritizacija i nedostatak koordinacije. Hapšenje i naknadna deportacija šest turskih državljana koji su zakonski prebivali na Kosovu u martu 2018. godine postavljaju pitanja o poštovanju zakonskog postupka. U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- na preduzimanje konkretnih mera za maksimizaciju nezavisnosti, odgovornosti, profesionalizma i efikasnosti pravosuđa;
- na nastavak jačanja rezultata u borbi protiv korupcije, uključujući pravosnažne presude i konfiskacije i dopunu relevantnog krivičnog zakonodavstva. Proširenje postojećeg IT sistema praćenja na sve slučajeve korupcije na visokom nivou;
- na određivanje većeg političkog prioriteta zaštite ljudskih i osnovnih prava i osiguranje adekvatnih kapaciteta i budžetskih resursa za njihovo sprovođenje, izvršenje i promociju, uključujući ključne usluge i pomoć ugroženim grupama.

Funkcionisanje pravosuđa

Kosovo je u **ranj fazi** razvoja funkcionalnog pravosudnog sistema. Postignut je **određeni napredak** u 2017. godini u sprovođenju paketa zakona za 2015. godinu. Integracija sudija i tužilaca kosovskih Srba i njihovog pomoćnog osoblja širom Kosova u kosovski pravosudni sistem bila je veliko postignuće 2017. godine. Pravosuđe je i dalje podložno nepotrebnom političkom uticaju, a institucije vladavine prava trebaju održati napore u izgradnji svojih kapaciteta. Administracija pravosuđa ostaje spora i neefikasna.

S obzirom na to da su preporuke iz Izveštaja za 2016. samo delimično sprovedene, one i dalje važe. U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- na nastavak jačanja kapaciteta sudija, tužilaca i pomoćnog osoblja i poboljšanje sudske administracije, posebno kroz funkcionalni sistem upravljanja predmetima koji bi trebao vršiti slučajnu raspodelu predmeta i pružiti pouzdane statističke podatke u skladu sa Evropskom komisijom za efikasnost pravosuđa (CEPEJ);
- na usvajanje novog zakona o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca u skladu sa evropskim standardima radi jačanja odgovornosti;

→ na nastavak napora u smanjivanju broja zaostalih predmeta, uključujući korišćenje alternativnih instrumenata za rešavanje sporova, čije će se korišćenje pravilno finansirati i promovisati.

Strateški dokumenti

Sve u svemu, napredak u sprovođenju **strateškog plana** Sudskog saveta Kosova (SSK) **2014-2019**, Komunikacione strategije 2014-2019 i Strategije za smanjenje zaostalih predmeta je spor. Tužilački savet Kosova (TSK) pokazao je veći napredak u sprovođenju svog strateškog plana za 2016-2018, ali takođe zaostaje. Kosovu nedostaje sveobuhvatna strategija za reformu sektora pravosuđa i odgovarajući mehanizam za međuinstitucionalnu koordinaciju. Postoji nedovoljna koordinacija donatora od strane kosovskih vlasti. To dovodi do neefikasnosti, neusklađenosti i dupliranja napora. U novembru 2016. godine Vlada je usvojila odluku da sprovede funkcionalni pregled sektora vladavine prava. Međutim, od njegovog pokretanja nije bilo značajnijih daljih razvojnih događaja.

Upravljačka tela

Prema Ustavu Kosova, **Sudski savet Kosova** i **Tužilački savet Kosova** su odgovorni za obezbeđivanje nezavisnosti i nepristrasnosti sudstva. Njihov postupak sastavljanja i imenovanja u velikoj meri je u skladu sa evropskim standardima.

Zakon o Sudskom savetu Kosova i dalje treba usaglasiti sa ustavnim amandmanima iz 2016, pri čemu većinu članova biraju kolege. Iako je Tužilački savet usvojio sve interne propise, Sudskom savetu nedostaju kapaciteti za stvaranje uslova za primenu paketa zakona o pravosuđu od jula 2015. godine. Budžet dodeljen obema Savetima tokom perioda izveštavanja je povećan. Sastanci oba Saveta su otvoreni za medije i javnost. Oba Saveta objavljuju godišnje izveštaje online, ali njihove mehanizme izveštavanja i dalje treba poboljšati.

U skladu sa sporazumom o pravosuđu između Beograda i Prištine iz 2015. godine, predsednik je imenovao 40 sudija kosovskih Srba, 13 tužilaca i njihovo pomoćno osoblje dekretom iz oktobra 2017. Oni su počeli da rade ubrzo nakon toga. Tužioci su dodeljeni Osnovnom tužilaštvu u Mitrovici, a sudije Osnovnom sudu u Mitrovici, kao i odseku Apelacionog suda. Ovo zaključuje proces integracije sudija i tužilaca kosovskih Srba u kosovski pravosudni sistem. Potrebni su dalji naponi kako bi se osigurao pristup sudskim postupcima na albanskom i srpskom jeziku širom Kosova i korišćenje oba jezika u radu pravosudnih organa.

Ustavni sud funkcioniše na ivici kvoruma sa 1 sudskom pozicijom koja je prazna mesecima i još 3 mesta koja se trebaju osloboditi u 2018.

Nezavisnost i nepristrasnost

Pravna **zaštita** nezavisnosti i nepristrasnosti sadržana je u Ustavu i pravnom okviru. Sudije ne mogu biti prebačene bez njihove saglasnosti. Saveti treba da uspostave mehanizam za efikasnije i aktivnije reagovanje u slučajevima navodnog političkog uplitanja u pravosuđe.

Sistem **raspodele predmeta** radi ispravno i njime se upravlja izvlačenjem lotova. Hitne predmete dodeljuju predsednici sudova. Osetljivi i slučajevi visokog profila sudije ne obrađuju uvek blagovremeno.

Sudski i tužilački saveti su odgovorni za preduzimanje zaštitnih mera, kako bi se osigurala sigurnost sudija i tužilaca. Tehničke aspekte zaštite sprovodi policija. Tokom perioda izveštavanja, 3 tužilaštva dobila su zaštitu zbog pretnji koje su primili za slučajeve koje su istraživali.

Odgovornost

Etički kodeks je uspostavljen za sudije, tužioce i advokate, ali njegovo efikasno sprovođenje je na slabom nivou. Postoje **disciplinske procedure**, međutim dugotrajno se odlažu, čime se dokazuje njihova neefikasnost. Novi Zakon o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca koji predviđa strožije disciplinske mehanizme sa strogim rokovima i jasnom podelom nadležnosti i odgovornosti tek treba usvojiti. Sudije i tužioci mogu biti razrešeni od strane predsednika na predlog Sudskog i Tužilačkog saveta za niz krivičnih i disciplinskih prekršaja. Imaju pravo na žalbu.

U 2017. godini Kancelarija disciplinskog tužioca podnela je 7 slučajeva protiv sudija i 9 slučajeva protiv tužilaca Sudskom i Tužilačkom savetu. Saveti su nametnuli niz disciplinskih mera. Nije bilo otpuštanja sudija ili tužilaca.

Sudije i tužioci su obavezni zakonom da **prijave svoju imovinu** i poklone, kao i da prijave eventualni sukob interesa Agenciji za borbu protiv korupcije. 2017. godine, sve kosovske sudije i tužioci su blagovremeno podneli svoje izjave o imovini.

Profesionalizam i kompetentnost

Predsednik Kosova **imenuje** sudije i tužioce na početni trogodišnji mandat, na predlog Sudskog i Tužilačkog saveta Kosova. Proceduru zapošljavanja i državne ispite za sudije i tužioce organizuje Sudski i Tužilački savet i zapošljavanja su formalno zasnovana na zaslugama. Međutim, regrutovanje sudija u periodu izveštavanja dovelo je do sumnje u pravičnost procesa pošto su pravila izmenjena usred procesa selekcije. Nakon kritike, proces je poništen i ponovljen. Nedavni proces selekcije predsednika Vrhovnog suda i Apelacionog suda takođe je izazvao zabrinutost u vezi sa tim. Nakon dve odluke Ustavnog suda, Sudski savet je izmenio uredbu o izboru predsednika sudova u julu 2017. godine kako bi se pridržavalo načela meritokratije i transparentnosti. Sledeći proces izbora sudija za nadzor sudskih ogranaka pokazao je poboljšanja. Sistem zapošljavanja mora postati potpuno transparentan i zasnovan na zaslugama. Jedinica za procenu i verifikaciju Sudskog saveta posluje bez jasne pravne osnove. Ovo je naročito zabrinjavajuće jer jedinica ima dubok uticaj na procese izbora i u velikoj meri ometa privatni život sudija.

Uspostavljeni su kriterijumi učinka zasnovani na zaslugama i sistem evaluacije. Sudski savet je usvojio uredbu o **proceni učinka** sudija u aprilu 2017. Saveti su dužni da svake treće godine vrše procenu učinka tužioca i sudija sa trajnim mandatom, međutim u tom pogledu su primećena kašnjenja u Sudskom savetu. Tužilački savet ocenio je 81 tužioca i Sudski savet 66 sudija u 2017. godini. Do danas je većina sudija i tužilaca prošla evaluaciju. Nivo **profesionalnosti i kompetencija**, posebno tužilaca i dalje je pitanje zabrinutosti; neki su neadekvatno obučeni, a neki nisu spremni primenjivati završenu obuku i preuzeti punu odgovornost za svoje predmete. Tek treba primeniti sistem u kome sudije i tužioci prolaze kroz efikasnu i sistematsku evaluaciju zasnovanu na jasnim kriterijumima i rezultatima ostvarenim tokom njihove karijere.

Kvalitet pravosuđa

U februaru 2017. godine, Akademija pravde je nasledila Kosovski pravosudni institut. Odgovorna je za pružanje inicijalne i kontinuirane obuke za sudije i tužioce i njihovo pravno i administrativno osoblje. Obuka se zasniva na godišnjem planu obuke koji su zajednički pripremili Sudski i Tužilački savet i Akademija nakon sveobuhvatne procene potreba

Akademija je takođe pripremila program orijentacije za nedavno imenovane sudije i tužioce na Kosovu. Postoji početna obuka u trajanju od 12 meseci koju sudije i tužioci moraju pohađati nakon imenovanja.

Budžet dodeljen Akademiji pravde povećan je za 16% od 2016. do 2017. godine. Kontinuirano obrazovanje je i dalje neophodno, posebno u specijalizovanim oblastima kao što su privredni kriminal, konfiskacija, javne nabavke i rodno zasnovano nasilje, uključujući i seksualno uznemiravanje. Pravosudna edukacija treba da ima vidljiviju ulogu u procesu evaluacije.

2017. godine Kosovo je regrutovalo 52 nove sudije čime je ukupan broj sudija doveden na 403, nakon brojnih ostavki, penzionisanja i ograničenja u zapošljavanju u prethodnim godinama. Dvadeset jedan novi tužilac imenovan je u januaru 2018. godine, čime je ukupan broj iznosio 198. Postoji 22,6 sudija i 11,1 tužilaca na 100 000 stanovnika. Prema CEPEJ-u, evropski prosek je 21 sudija/11 tužilaca na 100 000 stanovnika.

Ukupni budžet za pravosuđe iznosio je 46,4 miliona evra u 2017. godini (42,7 miliona evra u 2016. godini) ili 2,32% opšteg budžeta (2,38% u 2016. godini).

Alati E-pravosuđa ostaju nerazvijeni i novi IT sistemi u različitim institucijama sektora pravde su razvijeni na fragmentisan način bez sveobuhvatne strategije ili koordinisanog praćenja. IT strategija Sudskog saveta Kosova istekla je 2017. Postoji mehanizam praćenja predmeta korupcije na visokom nivou i predmeta organizovanog kriminala koji trenutno obuhvata 42 predmeta i treba ga proširiti kako bi obuhvatio sve predmete korupcije i organizovanog kriminala na visokom nivou. Nastavljene su pripreme za uspostavljanje informacionog sistema za upravljanje predmetima, iako uz odlaganja. Potrebna je veća posvećenost kako bi se osigurala pravovremena primena sistema u svim sudovima i tužilaštvima. Rad na centralnom registru kriminalističke evidencije nedavno je započeo i trebalo bi da se završi što je pre moguće. Potrebno je uložiti dodatne napore u uvođenju pouzdanih statističkih sistema za pravosuđe na osnovu CEPEJ standardnih pokazatelja.

Mere za osiguranje konzistentnosti **sudske prakse** su ograničene i potrebno ih je ojačati. Presude često nisu elektronski dostupne. Online baza podataka o zakonodavstvu sa sudskom praksom i pravnim komentarima za pomoć sudijama i tužiocima koju je osnovao kosovski Institut za pravosuđe je i dalje dostupna preko veb stranice. Međutim, Institut je nasledila Akademija pravde i baza podataka nije ažurirana. Mora biti lako pristupačna i kontinuirano ažurirana i promovisana među pravnim stručnjacima. Ovo je posebno važno za objavljivanje odluka Vrhovnog suda.

Sistem **medijacije** je funkcionalan od 2008. godine. Međutim, sistem se suočava sa niskim naknadama i nedostatkom sredstava što je rezultiralo zatvaranjem 3 od 7 regionalnih centara za medijaciju. Svest javnosti ili upoznavanje sa **alternativnim instrumentima za rešavanje sporova** je na niskom nivou, međutim broj upućenih i rešenih slučajeva povećan je na oko 1600 u 2017. godini. I sisteme medijacije i notara treba dodatno ojačati.

Efikasnost

Kosovo i dalje mora biti efikasnije u rešavanju **zaostalih predmeta**. Sudovi se suočavaju sa velikim brojem dolaznih krivičnih predmeta od kojih su većina slučajevi prekršaja. Ovo prouzrokuje rizik da sudovi ne budu u mogućnosti da posvete potrebnu pažnju visokoprofilnim i ozbiljnim slučajevima. Pravosudni sistem treba da obezbedi adekvatno praćenje svih slučajeva visokog profila, uključujući slučajeve koje je predala Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu (EULEX).

Efikasnost pravosuđa ozbiljno otežava nedostatak krivičnog zakonodavstva. Mnoge odredbe Zakona o krivičnom postupku su suviše teške i formalne da bi omogućile robusnu i uspešnu istragu i krivično gonjenje. One bi se trebalo izmeniti (na primer vremenski rok propisan zakonom za istragu slučajeva).

Pored toga, nizak kapacitet i posvećenost pojedinih sudija vođenju sudskih postupaka, sankcionisanje stranaka zbog kašnjenja i obezbeđivanje prisustva svih stranaka na zasjedanjima dovodi do brojnih odlaganja ročišta i nerazumnog produženja krivičnih postupaka. Ovi aspekti i tendencija Apelacionog suda za slanje predmeta na ponovno suđenje osnovnim sudovima doprinose dugotrajnom **prosečnom vremenu upravljanja predmetima** (tj. prosečno vreme od podizanja optužnice do donošenja presude). Ova kašnjenja u postupku, u kombinaciji sa preferencijom u pogledu pritvora u odnosu na druge restriktivne mere, dovela su do slučajeva preterano dugog pritvora.

Organizacija sudova i raspodela resursa su odgovornost predsednika sudova i šefova tužilaštava. Kada je potrebno, sudije i tužioci se mogu privremeno premestiti. Ovo se pokazalo efikasnim sredstvom za podsticanje sudova i tužilaštava sa nedovoljnim brojem osoblja. Broj pravnog osoblja koji direktno pomaže sudijama i tužiocima smatra se nedovoljnim.

Upravljanje slučajevima ratnih zločina na nacionalnom nivou

Odeljenje za **ratne zločine** u okviru Specijalnog tužilaštva Kosova nastavlja sa radom, ali su izazovi i dalje prisutni. Radni opseg Kancelarije značajno je porastao zbog smanjenja slučajeva EULEX-a i predaje slučajeva lokalnim tužiocima. Postoji ozbiljna potreba za više obuke, više osoblja i više prevodilačkih kapaciteta. Takođe, nedostatak završenih spisa predmeta ratnih zločina, mali broj tužilaca (dva) koji rade na ratnim zločinima i nedovoljna saradnja između kosovskih i srpskih tužilaštava ugrožavaju pristup pravdi, uključujući i onih koji su preživeli seksualno nasilje povezano sa sukobima. U slučajevima kada su osumnjičeni etnički Srbi, koji žive uglavnom u Srbiji, međusobna pravna saradnja sa Srbijom i dalje ne postoji. Ovo se odnosi na slučajeve koje tužilaštvo Kosova pokušava da istraži i slučajeve koje srpsko tužilaštvo pokušava da istraži. Značajna zabrinutost ostaje u vezi sa spremnošću istrage, gonjenja i suđenja predmeta ratnih zločina koji uključuju pripadnike bivše Oslobođilačke vojske Kosova (OVK). Tekući preferencijalni tretman osuđenih ratnih zločinaca u kosovskim zatvorima rizikuje spremnost svedoka da sarađuju u istragama. Nedavno pomilovanje tri bivša člana OVK od strane predsednika takođe je izazvalo ozbiljnu zabrinutost.

Specijalne komore na Kosovu, sa ciljem da procene navode o **međunarodnim zločinima** počinjenim tokom i nakon sukoba na Kosovu, kako je navedeno u izveštaju Parlamentarne skupštine Saveta Evrope 2011. godine, su uspostavljene. U decembru 2017. godine, 43 poslanika koji su uglavnom pripadali vladinoj koaliciji pokrenuli su inicijativu za ukidanje Zakona o specijalnim komorama i specijalnom tužilaštvu. Ova inicijativa, koja je pokrenula neposredne, snažne i negativne reakcije kako međunarodne zajednice, tako i kosovskih medija i civilnog društva, pokrenula je ozbiljnu zabrinutost u pogledu posvećenosti kosovskih političkih lidera da krivično gone i procene gore pomenute zločine i poštuju međunarodne obaveze Kosova.

U novembru 2017. godine, Vlada je uspostavila sekretarijat Vladine komisije za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom sukoba i izdvojila je budžetske resurse za penzije žrtava. Od februara 2018. godine žrtve mogu podneti zahtev za priznavanje i verifikaciju radi individualnih naknada. Vremenski okvir relevantnog zakona isključuje one koji su pretrpeli seksualno nasilje vezano za sukob nakon 20. juna 1999. godine.

Međuministarska radna grupa za suočavanje sa prošlošću i pomirenje ustanovljena da se bavi grubim kršenjima ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava tokom sukoba na Kosovu, nije uspjela da razvije strategiju o tranzicionoj pravdi i uspešno je zaustavila svoj rad. Predsednik Kosova je pokrenuo osnivanje Komisije za istinu i pomirenje. Vlasti moraju da razviju sveobuhvatan pristup za bavljenje prošlošću povezujući rad Komisije za istinu i pomirenje sa obavezom vlade u pogledu strategija za rešavanje prošlosti i drugih inicijativa tranzicione pravde. Ovi procesi moraju biti sprovedeni na lokalnom i nacionalnom nivou i moraju biti inkluzivni, osetljivi na rod i žrtve.

Borba protiv korupcije

Kosovo je u **ranj fazi/ima određeni nivo spremnosti** u borbi protiv korupcije. U periodu izveštavanja ostvaren je određeni napredak u istrazi i krivičnom gonjenju slučajeva na visokom nivou, uključujući i pravosnažne presude. Takođe je postignut napredak u vezi sa preliminarnom konfiskacijom imovine, iako su konačne konfiskacije i dalje na niskom nivou. Korupcija je rasprostranjena i ostaje pitanje zabrinutosti. Uloženi naponi su potrebni da se ovaj problem reši na sveobuhvatan i strateški način. S obzirom na to da su preporuke iz Izveštaja za 2016. samo delimično sprovedene i dalje važe. U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ na cilj nastavka ostvarivanja napretka u pogledu rezultata, povećanje broja tužilaca u specijalnom tužilaštvu koji istražuju i gone slučajeve korupcije na visokom nivou i pružanje obuke za jačanje njihovih kapaciteta za vršenje finansijskih istraga, konfiskaciju imovine i efektivnu zaštitu svedoka;

→ na izmenu pravnog okvira (o suspenziji i otpuštanju javnih službenika koji su optuženi i osuđeni za korupciju, o izjavama o imovini i o uzbunjivačima) usklađivajući ga sa evropskim standardima;

→ na osiguranje da se finansijski izveštaji i izveštaji o objavljivanju kampanje političkih partija dosledno objavljuju i revidiraju i primenu sankcija za kršenje relevantnih zakona. Izmenu pravnog okvira koji reguliše finansiranje političkih partija i kampanja na osnovu mišljenja Venecijanske komisije kako bi se osigurala efikasna primena, odgovornost i transparentnost.

Rezultati

Nakon uspostavljanja multidisciplinarnog tima za efikasno koordinisanje napora za bavljenje slučajevima **korupcije na visokom nivou i ozbiljnog i organizovanog kriminala visokog profila**, 42 istrage su dovele do 31 optužnice od kojih 24 za korupciju i 7 za organizovani kriminal, uključujući i broj političkih i visokih javnih zvaničnika. Doneto je 7 presuda za krivična dela vezana za korupciju. IT mehanizam za praćenje treba da se proširi na sve slučajeve korupcije i organizovanog kriminala na visokom nivou kako bi se ostvarili univerzalni rezultati vezano za proaktivnu istragu, krivično gonjenje, pravosnažne presude i konfiskaciju imovine stečene krivičnim delima.

Nivo **konfiskacije imovine** je porastao, ali konačne konfiskacije ostaju na niskom nivou. Tokom perioda izveštavanja zamrznuto je i zaplenjeno 26.835 jedinica imovine vrednosti blizu 11 miliona evra, dok je pravosnažno konfiskovano 25 jedinica imovine, približne vrednosti 1,9 miliona evra.

Od kad je uspostavljena, **Agencija za borbu protiv korupcije** uputila je više od 700 slučajeva tužilaštvu. Na osnovu više od 80 preporuka u 2017. godini, tužilaštvo je podiglo optužnice u manje od 30 slučajeva. Izveštaji koje Agencija podnosi tužilaštvu moraju biti boljeg kvaliteta, a tužilaštvo treba da poboljša svoj kapacitet i spremnost za vođenje slučajeva.

U 2017. godini, od 4 498 zvaničnika obaveznih da podnesu godišnju **izjavu o imovini**, samo 77 (manje od 2%) to nije uradilo. Agencija za borbu protiv korupcije uputila je 50 slučajeva protiv 50 osoba za krivično gonjenje. Većina se odnosila na neprijavljivanje ili pogrešno prijavljivanje imovine, pokretne imovine iznad 3.000 evra i posedovanje akcija u privrednim društvima i prihoda. Agenciji i dalje nedostaju instrumenti i sredstva za verifikaciju izjava o imovini. Ove provere zahtevaju bližu saradnju i razmenu podataka sa policijom, poreskom upravom, Finansijskom obaveštajnom jedinicom, registrom zemljišta i opštinskim vlastima.

U 2017. godini, Agencija je obradila više od 150 slučajeva **sukoba interesa**, od kojih je manje od 5 predmeta podneseno za postupak prekršaja, a manje od 5 predmeta je upućeno Tužilaštvu za krivičnu istragu. U više od 100 slučajeva sukob interesa je sprečen ili je Agencija dala mišljenje odgovornim institucijama. Većina slučajeva se odnosila na službenike lokalne samouprave.

U 2017. godini, Agencija je obradila više od 40 slučajeva o prevenciji korupcije u **javnim nabavkama** i izdala više od 20 mišljenja, od kojih oko 20% nije uzeto u obzir.

Zvaničnici sa **severa Kosova** nisu ispunili svoje obaveze vezane za podnošenje izjave o imovini Agenciji za borbu protiv korupcije. Situacija na severu Kosova u pogledu korupcije predstavlja poseban izazov za agencije za sprovođenje zakona.

Potrebno je ojačati transparentnost i odgovornost finansiranja političkih partija i finansiranja kampanje. Izveštaji o finansijama političkih partija još uvek nisu konzistentno i potpuno objavljeni, a parlamentarne i lokalne kampanje održane su bez ikakvog značajnog obelodanjivanja finansiranja partija. Nezavisne **revizije finansija političkih partija** od 2013. do 2016. godine su izvršene - sa dosta kašnjenja - tokom perioda izveštavanja. Revizori su utvrdili da su političke partije imale značajne količine neproverljivog prihoda i rashoda, uporne povrede finansijskog računovodstva, standarda interne kontrole i izveštavanja i slučajeve kršenja poreskih zakona i Zakona o sprečavanju pranja novca. Centralna izborna komisija i nadležni organi treba da istraže i osiguraju da se zakonski uslovi efikasno primenjuju i da se ovi revizorski izveštaji propisno prate u skladu sa odredbama i sankcijama navedenim u zakonu. Političke partije treba da podnesu svoje finansijske izveštaje za 2017. do zakonskog roka, koji se zatim trebaju odgovarajuće i blagovremeno revidirati.

Pored procena koje se sprovode kako bi se utvrdio rizik od korupcije - koji procenjuje slabosti pravne/institucionalne strukture različitih sektora - u sektoru zdravstva, obrazovanja, energetike i rudarstva, procena rizika od korupcije javnih nabavki, sudskih i tužilačkih sistema je takođe izvršena. Potrebno je preduzeti korake kako bi se u ovim naročito sklonim korupciji, sektorima ista i rešila. Još uvek nema politike za sprečavanje korupcije u privatnom sektoru.

Institucionalni okvir

Institucije za borbu protiv korupcije na Kosovu nisu dobro integrisane, njihove odgovornosti se preklapaju i potrebno je razjasniti podelu zadataka. Kosovo treba da ojača međuinstitucionalne koordinacione mehanizme i tela i osigura da institucije imaju pristup relevantnim bazama podataka (npr. e-nabavke).

Preventivne mere

Glavno telo za prevenciju ostaje nezavisna i specijalizovana **Agencija za borbu protiv korupcije**. Zadatak je sprovođenje administrativnih istraga, provera izjava o imovini, praćenje sukoba interesa i aktivnosti javnih nabavki i poboljšanje svesti. Ostala tela sa ovlašćenjima za inspekciju i reviziju su Generalni revizor, poreski organi, carinski organi i Finansijska obaveštajna jedinica.

Sprovođenje zakona

Kosovo ima specijalizovane institucije za borbu protiv korupcije: Nacionalni koordinator za borbu protiv privrednog kriminala, Koordinator za borbu protiv korupcije, imenovan od strane glavnog državnog tužioca i direkcija policije za istraživanje privrednog kriminala i korupcije, koja upravlja jedinicama za borbu protiv korupcije u policijskim stanicama i sedištim. Svako osnovno tužilaštvo ima tužioca za borbu protiv korupcije, a specijalni tužilac imenuje dva tužioca za rešavanje slučajeva korupcije na visokom nivou. Ovim slučajevima bave se odeljenja za ozbiljna krivična dela osnovnih sudova na Kosovu.

Istrage i optužnice moraju biti većeg kvaliteta, a slučajevi moraju biti bolje predstavljeni sudovima. Specijalno tužilaštvo nema dovoljno specijalizovanog osoblja sa potrebnim nivoom obuke i nadležnosti za rešavanje finansijskih slučajeva, uključujući slučajeve nabavki.

Da bi se povećao broj tužilaca u Specijalnom tužilaštvu koji istražuju i procesuiraju slučajeve korupcije na visokom nivou, usvojen je izmenjeni Zakon o državnom tužiocu. **Finansijske istrage** i dalje se nesistematski pokreću u slučajevima korupcije i organizovanog kriminala. Kosovo treba da primeni koncept finansijskih istraga u skladu sa standardima Finansijske akcione grupe (FATF). Policija, tužioci i sudije trebaju nastaviti sa pohađanjem specijalizovanih obuka o borbi protiv korupcije, uključujući konfiskaciju imovine i pranje novca.

Pravni okvir

Odredbe krivičnog prava o korupciji uglavnom su u skladu sa relevantnim evropskim standardima, izuzev odredbi o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalom, koje su previše otežane i složene za primenu i sadrže nerazumno kratke rokove za istrage. Revidiran je **Zakon o sprečavanju sukoba interesa** kako bi se uskladio sa evropskim standardima. Zakonodavstvo o **suspenziji i otpuštanju javnih službenika, odnosno optuženih i osuđenih za korupciju**, još uvek nije usvojeno.

Sveobuhvatan pregled postojećeg **zakonodavstva o finansiranju političkih partija** treba da se sprovede na osnovu širokih javnih konsultacija i u skladu sa međunarodnim najboljim praksama i standardima, posebno onim Venecijanske komisije. Ovakva revizija treba da ima za cilj obezbeđivanje transparentnosti, odgovornosti i efikasnog sprovođenja i treba da definiše sankcije.

Kosovo takođe treba da sprovede mere koje omogućavaju delotvorno istraživanje **neopravdanog bogatstva**. Još uvek nema efikasnog sistema za **prijavljivanje, poreklo i kontrolu imovine visokih javnih zvaničnika i prijavljivanje, poreklo i kontrolu poklona za sva službena lica**. Izmene oba zakona trebale bi biti završene kako bi se Agenciji za borbu protiv korupcije obezbedila snažnija ovlašćenja za proveru izjave o imovini i kako bi se sistem prijavljivanja učinio efikasnijim u rešavanju ucena. Potrebno je izmeniti zakonodavstvo kako bi se teret dokazivanja mogao preokrenuti za konfiskaciju imovine, razdvajanjem krivičnog dela pranja novca od predikatnog krivičnog dela (osnovna kriminalna radnja koja je generisala pranje novca) i zabrane prenosa imovine stečene krivičnim delom trećim licima.

Sadašnji Zakon o zaštiti informatora još uvek nije usklađen sa međunarodnim standardima. Mehanizam i zahtevi zaštite **uzbunjivača** moraju biti ojačani u zakonu i u praksi.

Strateški okvir

Neadekvatno finansiranje ozbiljno je ometalo sprovođenje **Strategije za borbu protiv korupcije 2013-2017** i revidiranog akcionog plana za borbu protiv korupcije za tužilaštvo. Nedostaju merljivi pokazatelji uticaja. Iako su izrađeni akcioni planovi za borbu protiv korupcije u ugroženim sektorima kao što su carina, policija i poreska uprava, malo je postignuto u praksi.

Strategija i akcioni plan za borbu protiv korupcije za period 2018-2022 bili su izrađeni nakon konsultacija i usvojeni u martu 2018. Vlada i dalje treba da demonstrira istinsko rukovodstvo, sposobnost primene naprednog planiranja i spremnost da dodeli adekvatne resurse za borbu protiv korupcije. Njen kredibilitet zavisice od resursa dodeljenih za njihovo sprovođenje. Trebalo bi uspostaviti mehanizam praćenja kako bi se redovno vršila procena uticaja strategije i akcionog plana.

Osnovna prava

Pravni okvir u širem smislu garantuje zaštitu ljudskih i osnovnih prava u skladu sa evropskim standardima

Međutim, potrebni su dodatni naponi kako bi se to sprovelo. Sprovođenje strategija i zakona o ljudskim pravima često ometaju neadekvatni finansijski i drugi resursi, posebno na lokalnom nivou, ograničena politička prioritizacija i nedostatak koordinacije.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ na obnovu Međuministarske koordinacione grupe za ljudska prava kao glavnog koordinacionog tela za ljudska prava i obnovu Međuministarske komisije za povratak i pitanja zajednica radi poboljšanja primene zakonodavstva o ljudskim pravima, uključujući prava pripadnika manjina i raseljenih lica;

→ na jačanje sprovođenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti i strategije i akcionog plana za zaštitu od nasilja u porodici;

→ na osiguranje da se pravni okvir o pravima deteta pravilno primenjuje; za nacrt Zakona o zaštiti deteta, potrebno je predvideti budžetsku liniju, obezbediti odgovornost relevantnih institucija i aktera i integrisati sistem zaštite deteta na centralnom i lokalnom nivou;

→ na unapređenje zaštite kulturnog nasleđa punim sprovođenjem i izvršenjem zakona koji se bave nelegalnom izgradnjom. Usvajanje zakona o kulturnom nasleđu i verskoj slobodi i osiguranje aktivnog funkcionisanja Saveta za sprovođenje i praćenje;

→ na osiguranje sprovođenja strategije i akcionog plana za integraciju Roma i Aškalija uključujući i izdvajanje sredstva.

Međunarodni instrumenti za ljudska prava čine sastavni deo kosovskog pravnog okvira i direktno se primenjuju, kako je predviđeno Ustavom Kosova. Kosovo je nastavilo sa usklađivanjem svog zakonodavstva sa ovim instrumentima i zadržalo je ad hoc praksu izveštavanja.

U pogledu **promocije i primene ljudskih prava**, efikasno sprovođenje zakona o ljudskim pravima i dalje predstavlja izazov. Savetodavnoj kancelariji za dobro upravljanje nedostaju potrebni resursi i kapaciteti za efikasno upravljanje radnim opterećenjem. Kao rezultat toga, Kancelarija nije uspeła da izvrši praćenje i koordinaciju niza važnih strategija za ljudska prava, a nije bila u mogućnosti da prati sprovođenje preporuka Kancelarije Ombudsmana. Vlasti trebaju proceniti institucionalne kapacitete Savetodavne kancelarije i proceniti kako ona može ispuniti zahteve za ispunjavanje svog mandata. Međuministarska koordinaciona grupa za ljudska prava, osnovana u maju 2016. godine kao glavno koordinaciono telo za ljudska prava, održala je svoj prvi i jedini sastanak u februaru 2017. Potrebno je snažnije političko rukovodstvo i posvećenost da se osigura da Grupa ispuni svoj mandat. Nije postignut značajan napredak u razvoju sveobuhvatne strategije ljudskih prava koja uključuje dvanaest strategija vezano za ljudska prava.

O **prevenciji mučenja i maltretiranja**, situacija je i dalje široko zadovoljavajuća, a kosovske vlasti su kontinuirano posvećene sprečavanju takvih praksi u svim okolnostima. Međutim, bilo je nekoliko pritužbi i navoda o nepravilnom postupanju prema zatvorenicima od strane osoblja kazneno popravne službe. Nakon uspostavljanja Nacionalnog preventivnog mehanizma protiv mučenja u 2016. godini, relevantno osoblje Institucije Ombudsmana je obimno obučeno i počelo je da razmatra i istražuje primljene žalbe. Kosovo bi trebalo dodatno ojačati tekuće napore za pružanje adekvatne medicinske i psihološke podrške i rehabilitacije svim žrtvama mučenja i drugog zlostavljanja na Kosovu. U toku su naponi za rešavanje preporuka Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (*videti zatvorski sistem*).

U **zatvorskom sistemu**, nastavljeno je usklađivanje sa Standardnim minimalnim pravilima UN za postupanje sa zatvorenicima i evropskim zatvorskim pravilima. Materijalni uslovi su veoma različiti među različitim ustanovama Kosovske kazneno-popravne službe. Preopterećenost generalno nije problem. Međutim, neadekvatan nivo zapošljavanja ostaje zabrinjavajući. Postoji nedostatak značajnih aktivnosti za zatvorenike, kao što su rad i drugi programi rehabilitacije. Napori za uspostavljanje integrisanog sistema upravljanja izdržavanjem zatvorskih kazni trebaju se nastaviti. Nije postignut napredak u rešavanju zabrinutosti smeštaja pritvorenika sa osuđenim zatvorenicima u Pritvorskom centru u Mitrovici. Počeli su radovi na reviziji Zakona o disciplinskim postupcima i merama za zatvorenike u skladu sa međunarodnim zatvorskim standardima. Vidljiv napredak je zabeležen pri prenošenju zdravstvene zaštite zatvorenika sa Ministarstva pravde na Ministarstvo zdravlja. Politički pritisak i uplitanje nastavljaju da utiču na proces odlučivanja o kategorizaciji zatvorenika. Ovo omogućava preferencijalni tretman i olakšava suspenziju kazni za zatvorenike visokog profila. Vlasti moraju osigurati zapošljavanje zasnovano na zaslugama na pozicijama na visokom nivou unutar Kazneno-popravne službe.

Tokom perioda izveštavanja napredak u **zaštiti podataka** nije postignut. Nacionalna agencija za zaštitu ličnih podataka nastavlja da funkcioniše provizorno. Od 2016. godine, kada je istekao mandat svih pet nadzornika za zaštitu podataka, aktivnosti Agencije su i dalje ograničene. Ovo se, između ostalog, odnosi na praćenje usklađenosti sa zakonom o zaštiti podataka i sprovođenje inspekcija. Zakon o zaštiti podataka treba izmeniti kako bi se rešili nedostaci u sistemu i dalje uskladili sa novim okvirom zaštite podataka EU.

Pravne odredbe o **slobodi misli, savesti i veroispovesti su na snazi**, a verski lideri svih vera nastavljaju sa interakcijom. Međutim, potrebno je usvojiti nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o verskim slobodama i uključiti preporuku Venecijanske komisije. Srpska pravoslavna crkva u Prizrenu i dalje funkcioniše dobro. U maju 2016. godine, Ustavni sud je doneo pravosnažnu presudu u vezi sa predmetom spornog zemljišta manastira Visoki Dečani i opštine Dečane i potvrdio zakonsko vlasništvo manastira nad zemljištem. Međutim, presuda ostaje neizvršena, a lokalni otpor, uključujući i otvoren prkos od strane opštinskih zvaničnika, nastavlja da izaziva zabrinutost. Apelacioni sud je u septembru 2017. godine potvrdio odbacivanje Osnovnog suda u Prištini iz 2015. tužbe koju je Univerzitet u Prištini podneo 2012. godine, tražeći rušenje nedovršene crkve Hrista Spasitelja i prebacivanje zemlje na ime univerziteta. Opštinske vlasti u Prištini dodelile su zemljište za groblje za pripadnike protestantske zajednice. Vlasti treba da nastave sa iskazivanjem punog poštovanja prava verskih zajednica kako je to predviđeno zakonom.

Sloboda izražavanja

Kosovo ima **određeni nivo spremnosti** u oblasti slobode izražavanja. **Nije bilo napretka** u ovoj oblasti tokom perioda izveštavanja. Sloboda izražavanja je sadržana u Ustavu, a Kosovo ima koristi od pluralističkog i medijskog okruženja sa mogućnošću prenosa uživo. Međutim, nastavljene su pretnje i napadi na novinare, a razvoj drugih pitanja uglavnom je stagnirao. Skupština je pokazala ograničenu posvećenost u pronalaženju rešenja za održivo finansiranje javnog emitera, čime je isti postao podložan političkom pritisku i uticaju. Nije bilo zakonodavnih dešavanja u pogledu regulisanja odgovornosti i transparentnosti medija. Mediji su počeli objavljivati impresum (podaci izdavača). Sprovođenje zakonodavstva i dalje predstavlja izazov, posebno zakon o javnom emiteru. Kosovo nije učinilo ništa da odgovori na preporuke iz 2016. godine.

S obzirom na to da preporuke iz Izveštaja za 2016 nisu sprovedene, one i dalje važe. U narednoj godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- na osiguranje da sudije brzo istraže i donesu odluke u slučajevima fizičkih napada na novinare i druge oblike pritiska;
- na osiguranje održivog finansijskog rešenja za javnog emitera;
- na sprovođenje mera za obezbeđivanje transparentnih informacija o odgovornosti medija.

Zastrašivanje novinara

Povećan je broj pretnji i napada na novinare. Prema Udruženju novinara Kosova, samo 2017. godine prijavljeno je 24 incidenata, što je dvostruko više u odnosu na prethodni period izveštavanja. Među slučajevima, 2. glavnih i odgovornih urednika je primilo pretnje smrću, a novinar koji je fizički napadnut je kasnije bio zastrašivan od strane poslanika. Vlasti su otvorile istragu o svim ovim slučajevima, ali generalno, ove istrage su spore, a 2017. godine bilo je samo 2 konačne osuđujuće presude u vezi sa pretnjama i napadima u prethodnim godinama. Potreban je sistematski odgovor, uključujući hitnu istragu i pravovremenu presudu, kako bi se ojačala zaštita novinara. Mora postojati nulta tolerancija na pretnje ili napade na medije.

Zakonodavno okruženje

Sloboda izražavanja i mediji su ustavno garantovani, a zakonodavstvo o kleveti, govoru mržnje je u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava. Međutim, zakonodavni i institucionalni okvir u ovoj oblasti ostaje fragmentisan i neefikasan. Pravo novinara na savestan prigovor i pravo javnosti na odgovor i korekciju ostaje neregulisano. Policija, tužioci i sudije trebaju odgovarajuću obuku o standardima koje je uspostavio Savet Evrope i Evropski sud za ljudska prava za rešavanje novinarskih izvora i materijala. Pravo pristupa informacijama od javnog značaja ugrožava fragmentisana primena relevantnih zakona.

Sprovođenje zakonodavstva/institucije

Efektivna primena zakona i dalje predstavlja izazov, posebno zakon o javnom emiteru. Osiguranje etičkih standarda takođe se pokazuje teškim. Nezavisna komisija za medije još nije počela sa radom na pripremi za prelazak na digitalne medije. Ona prati sadržaj audio-vizuelnih medija, ali zaostaje u pokretanju slučajeva i izvršenju novčanih kazni za pravne prekršaje. Suočava se sa poteškoćama u ispunjavanju svojih finansijskih obaveza, uključujući kapitalne investicije.

Niti Nezavisna komisija za medije niti Savet za štampu Kosova ne prate slobodu izražavanja na internetu. Iako ovo stvara neometano okruženje za online medije, takođe ugrožava privatnost pojedinaca, što dovodi do mnogih slučajeva navodnog govora mržnje i klevete. Ove slučajeve treba temeljno pratiti.

Javni servis

Javni emiter, Radio televizija Kosovo (RTK), ostaje direktno finansiran od strane države. Ovo nastavlja da ugrožava njegovu nezavisnost, slabi njegovu dugoročnu održivost, što ga čini sklonim političkom uticaju. Skupština još nije našla održivo rešenje za finansiranje RTK-a, a zakonski rok istekao je u aprilu 2015. godine. U oktobru 2017. godine Skupština je ukazala na nameru da usvoji potpuno novi zakon o RTK, sledeći evropski model, iako planovi ostaju nejasni. Rešenje za prostorije javnog emitera još nije pronađeno. Odbor RTK-a je kompletan, ali njegov učinak treba poboljšati. Broj zaposlenih se povećao tokom godina, s obzirom na to da su sindikati kritikovali proces zapošljavanja kao netransparentan.

Ekonomski faktori

Medijske kuće uglavnom nisu ekonomski održive. Informacije o strukturama vlasništva nad medijima, posebno za online medije, su nejasne i često fiktivne, pošto većina medija ne pruža informacije o finansijama ili stvarnom vlasništvu. Činjenica da su mediji počeli objavljivati impresum (podaci izdavača) početkom 2017. godine, ipak je pozitivan razvoj. Nedostatak snažne privatne reklamne industrije čini privatne emitere zavisnim od drugih izvora finansiranja, a mali broj njih je u stanju da posluje bez jakih veza sa političkim i poslovnim interesnim grupama.

Profesionalne organizacije / profesionalni uslovi

Udruženja novinara na Kosovu su aktivna u osudama incidenata i pretnji novinarima. Oni su takođe povećali saradnju sa službama policije i tužilaštva Kosova na praćenju ovih slučajeva. Njihovo učešće u diskusiji o zakonodavnim inicijativama o medijskim pitanjima ostaje ograničeno. Udruženja novinara uglavnom ostaju podeljena po etničkim linijama i smatraju se slabim. Novinari često rade bez ugovora, što ih čini podložnim korupciji i samocenzuri. Zaštita profesionalnih standarda u novinarstvu regulisana je etičkim kodeksom, ali ni Nezavisna komisija za medije niti Savet za štampu nisu izneli slučajeve kršenja kodeksa.

Sloboda okupljanja i udruživanja zagarantovana je Ustavom i građani koriste svoja prava demonstrirajući i protestujući protiv različitih nivoa vlasti. Pojedinci i pravna lica imaju pravo osnivanja udruženja bez potrebe za registrovanjem organizacije, ali većina organizacija odlučuje da se registruje radi sticanja statusa pravnog lica.

U pogledu **imovinskih prava**, u novembru 2016. godine, bivša Kosovska agencija za imovinu, koja je imala mandat za rešavanje imovinskih potraživanja vezanih za sukob, pretvorena je u Kosovsku agenciju za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI). Strategija za imovinska prava je usvojena u januaru 2017. godine, ali sprovođenje ostaje neadekvatno. Ostaje zabrinutost zbog nedostatka sprovođenja šeme kompenzacije za vlasnike nekadašnje stambene imovine u društvenom vlasništvu pogođene sukobom. Još jedno izazovno pitanje je nezakonito ponovno okupiranje imovine, s obzirom da Agencija za imovinu nema ovlašćenja da postupa po ponovnoj okupaciji nakon drugog iseljenja. Ombudsman je preporučio izmenu Zakona o KAUVI-u kako bi se osigurala njegova usklađenost sa Ustavom Kosova, evropskim i međunarodnim standardima o ljudskim pravima i omogućilo da Agencija izvrši višestruka iseljenja. Postoji i zabrinutost zbog lažnih transakcija imovine i nelegalnih prenosa vlasništva nad imanjima koja pripadaju raseljenim licima. Nakon otkrića 350.000 objekata izgrađenih bez dozvole, vlada revidira svoju politiku i Zakon o postupanju sa objektima bez dozvole. Dugo očekivana strategija o legalizaciji neformalnih naselja još nije usvojena. Opštinske vlasti su postigle ograničen napredak u usvajanju trogodišnjih planova za socijalno stanovanje, čime su centralne vlasti onemogućene da završe strategiju za socijalno stanovanje na celoj teritoriji Kosova.

U pogledu **nediskriminacije** zabeležen je određeni napredak, s obzirom da je 2017. godine Kosovo usvojilo Uredbu o institucionalnim mehanizmima za zaštitu od diskriminacije u vladi i opštinama. Ova Uredba ima za cilj da definiše dužnosti i odgovornosti relevantnog osoblja na centralnom i opštinskom nivou i njihovu koordinaciju, izveštavanje i saradnju sa drugim institucionalnim mehanizmima za zaštitu od diskriminacije. Mehanizam praćenja Tužilačkog saveta još uvek treba proširiti kako bi se pokrili slučajevi svih oblika diskriminacije, a ne samo oni zasnovani na etničkoj pripadnosti.

Pravni okvir Kosova za **ravnopravnost žena i muškaraca** u velikoj je meri u skladu sa međunarodnim standardima. Međutim, žene se često suočavaju sa rodno zasnovanim nasiljem i visokom diskriminacijom na tržištu rada, u pravosuđu i policiji. Žene su izrazito nedovoljno zastupljene u procesima donošenja odluka u centralnoj vladi i opštinama. Žene se i dalje suočavaju sa izazovima vlasništva nad imovinom i nasleđem. Tokom perioda izveštavanja, vlada je usvojila dva preostala sekundarna zakona koja proističu iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Međutim, zaostaje efikasna primena Zakona. Decembra 2016. godine, usvojena je strategija 2016-2020 i akcioni plan za zaštitu od nasilja u porodici, međutim njihova primena je loša. Nacionalni koordinator za zaštitu od nasilja u porodici je imenovan u januaru 2018. godine. Potrebno je ojačati ulogu Agencije za rodnu ravnopravnost i službenika za rodnu ravnopravnost u ministarstvima i opštinama u procesima donošenja odluka. Rodno razvrstani podaci nedostaju, a uvođenje načela rodne ravnopravnosti u zakonima i politikama je i dalje loše. U pogledu rodno zasnovanog nasilja, potrebni su dodatni napor za rešavanje slabe koordinacije između policije, tužilaštva i ostalih učesnika i za rešavanje neadekvatnog praćenja od strane policije i sudova naloga za zaštitu u slučajevima nasilja u porodici. Zakonske definicije nasilja u porodici i seksualnog uznemiravanja treba da budu uvedene u Krivični zakonik. Takođe je neophodno osigurati održivo finansiranje skloništa za žrtve rodno zasnovanog nasilja i trgovine ljudima i preduzimanje mera za efektivnu reintegraciju žrtava.

U pogledu **prava deteta**, pravni okvir Kosova je velikim delom usklađen sa međunarodnim standardima, međutim, sprovođenje ostaje ograničeno. Zakon o zaštiti deteta je u procesu izrade. Vlasti moraju osigurati da se zakon prati adekvatnim budžetom i institucionalnom odgovornošću. Prikupljanje podataka i upravljanje ostaju izazov za mnoga pitanja koja se odnose na decu. Dečiji rad i dalje predstavlja zabrinutost. Napor da se spreče svi oblici nasilja nad decom su nedovoljni, a telesno kažnjavanje nije eksplicitno zabranjeno zakonskim okvirom. Sistem hraniteljskih porodica se mora proširiti na sve opštine. Nova kazneno-popravna ustanova, otvorena u septembru 2017. godine, treba da obezbedi dodatne mogućnosti za maloletnike u pritvoru. Deca sa invaliditetom se suočavaju sa ozbiljnim ograničenjima svojih prava, posebno prava na pristup obrazovanju i pristup adekvatnim intervencijama. Institucije treba da povećaju finansijsku podršku dnevnim centrima za rehabilitaciju i da ulože više napora da na efikasan način integrišu decu sa invaliditetom u obrazovne institucije

Ostvaren je mali napredak u **pogledu prava osoba sa invaliditetom**, a njihova integracija ostaje izazov zbog ograničene podrške, neadekvatnih zdravstvenih usluga i lošeg pristupa postojećim uslugama. Fizički pristup javnim zgradama i transportu ostaje ograničen za osobe sa invaliditetom. Inkluzivno planiranje i budžetiranje odgovarajućih intervencija i pružanja usluga su narušeni nedostatkom tačnih podataka o osobama sa invaliditetom. Pravni okvir o mentalnom zdravlju je takođe nepotpun. Sprovođenje Zakona o slepim osobama i Zakona o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom je ograničeno. Isto važi i za Strategiju o pravima osoba sa invaliditetom 2013-2023. U decembru 2017. godine, vlada je usvojila akcioni plan 2018-2020 za prava osoba sa invaliditetom. Forum za osobe sa invaliditetom na Kosovu je postao operativan u januaru 2017. godine. Učinak Nacionalnog saveta za prava osoba sa invaliditetom nastavlja da slabi. Trebalo bi da održava redovne sastanke i da preduzme proaktivniju ulogu u cilju poboljšanja blagostanja i promovisanja prava osoba sa invaliditetom.

U pogledu prava **lezbijki, homoseksualca, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba** (LGBTI), kosovski Ustav garantuje zaštitu od diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji, a Zakon o borbi protiv diskriminacije iz 2015. godine obuhvata zaštitu u pogledu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Međutim, potrebni su dodatni napor da se osigura njihovo adekvatno sprovođenje, uključujući kroz drugi akcioni plan o zaštiti prava LGBTI osoba. U oktobru 2017. godine, organizovana je prva zvanična parada ponosa u Prištini kojoj su prisustvovali visoki predstavnici vlasti. Uprkos ovim pozitivnim događajima, predrasude i

stereotipi ostaju rasprostranjeni u društvu i u medijima. Potrebni su veći naponi u borbi protiv netolerancije prema LGBTI osobama, jer su mnogi i dalje u riziku od diskriminacije i zlostavljanja. Slučajevi zločina iz mržnje prema LGBTI osobama moraju biti adekvatno istraženi i izneti na sud. Pravni okvir za zakonsko priznavanje roda treba poboljšati.

Pitanje prava na **rad i udruživanje u sindikat** su obuhvaćena u odeljku *Socijalna politika i zapošljavanje*.

U pogledu **proceduralnih prava**, osumnjičene, optužene osobe ili žrtve krivičnog dela imaju pravo na zaštitu u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku, Zakonom o policiji, Zakonom o Kosovskom policijskom inspektoratu, Zakonom o naknadi žrtvama krivičnih dela i Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći. Imaju pravo na tumačenje i prevođenje, pravo na informacije o svojim pravima, pravo na pravni savet pre i tokom suđenja i na pravnu pomoć, kao i pravo na komunikaciju sa članovima porodice, poslodavcima i konzularnim vlastima. Zakon o naknadi žrtvama krivičnih dela je u velikoj meri usklađen sa Direktivom EU o naknadi žrtvama kaznenih dela. Komisija za naknadu žrtvama krivičnih dela osnovana je 2016. godine. Komisija za proveru zahteva za naknadu do sada je primila sedam zahteva od kojih su dva odobrena, dva su odbijena i tri se još obrađuju.

Kosovo ima adekvatan institucionalni i pravni okvir za zaštitu prava **manjina**, uključujući strategije i akcione planove. Međutim, sprovođenje je loše i postoji velika zavisnost od međunarodnih donatora za podršku manjinskim zajednicama. Ustanovljena je institucionalna struktura i mehanizmi za zaštitu manjinskih zajednica, ali nedostaje koordinacija. Još uvek se trebaju uspostaviti Opštinski saveti za bezbednost u zajednici na severu Kosova kako bi se dodatno ojačala zaštita manjinskih zajednica. Tehnička radna grupa, uspostavljena da sprovodi preporuke Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope, nije se sastala tokom perioda izveštavanja. Zastupljenost manjinskih zajednica u javnoj upravi je malo poboljšana, ali minimalni nivo u skladu sa Zakonom o civilnoj službi još nije u potpunosti postignut. U oktobru 2017. imenovan je novi šef Kancelarije za pitanja zajednica. Važno je da ova Kancelarija bude u potpunosti uključena u proces izrade politika o zaštiti manjina.

Još uvek je potrebna jača podrška vlade za uključivanje jezičkih politika. Sprovođenje Zakona o jezicima je i dalje neadekvatno uprkos naporima koje je uložila Kancelarija poverenika za jezike. Vlada još nije odobrila strategiju za promovisanje i zaštitu jezičkih prava. Integrisaniji i inkluzivniji sistem obrazovanja sa mogućnostima pohađanja nastave na albanskom i srpskom jeziku, kao i jezicima manjina, tamo gde je to relevantno, može doprineti boljem razumevanju između zajednica.

Opšta bezbednosna situacija manjinskih zajednica ostaje relativno stabilna. Međutim, postoje povremeni slučajevi krađe imovine i provale koji često pogađaju kosovske Srbe povratnike na zapadnom Kosovu i druge manjinske zajednice u drugim opštinama. Nedovoljno praćenje pravosudnih organa povećava nesigurnost i otežava proces povratka. Organi za sprovođenje zakona i pravosudni organi trebali bi preduzeti hitne mere da se počinioци izvedu pred lice pravde. Sve u svemu, neophodni su stalni naponi da se na pravi način i dosledno reši podsticanje na mržnju i zločine iz mržnje nad manjinama. Povećano zapošljavanje policajaca iz manjinskih zajednica doprinelo bi povećanom osećaju sigurnosti među pogođenim zajednicama.

Tempo povratka i reintegracije **izbeglica i raseljenih lica** nastavlja da se smanjuje, a 498 osoba se vratilo 2017. godine. Neizmirenje imovinskih potraživanja raseljenih lica predstavlja važan faktor koji objašnjava zašto ne postoje uslovi za povratak. Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine i Ministarstvo za zajednice i povratak moraju poboljšati saradnju kako bi se olakšao povratak imovine za proces povratka. Odluke Ustavnog suda u imovinskim slučajevima moraju se u potpunosti poštovati i brzo sprovesti.

Situacija zajednica **Roma** i Aškalija ostaje teška. Nova strategija i akcioni plan za 2017-2021 za

njihovo uključivanje u kosovsko društvo nisu usvojeni do aprila 2017. godine, 16 meseci nakon isteka prethodne strategije. Pre nego što je vlada usvojila, strategija je izmenjena kako bi isključila zajednicu Egipćana iz svog delokruga. Evropska komisija i organizacije civilnog društva izrazile su zabrinutost da bi to moglo dovesti do dalje marginalizacije pripadnika zajednice Egipćana. Mehanizmi koordinacije na svim nivoima kako je predviđeno u strategiji moraju biti u potpunosti operativni i politički podržani.

Niska stopa završetka obaveznog obrazovanja česta je za decu Roma i Aškalija. Upis dece u predškolsko obrazovanje se povećao. Broj studenata koji pohađaju fakultet ili univerzitet ostaje veoma nizak. Centri za učenje i dalje imaju važnu ulogu u smanjenju broja dece koja napuštaju škole. Potrebno je osigurati održivost dodatne obrazovne podrške ugroženim zajednicama. Potrebni su stalni naponi za obuku, akreditaciju i integraciju nastavnog osoblja iz ovih zajednica u obrazovni sistem. Pristup javnom zdravlju je besplatan; međutim, obuhvaćene su samo osnovne potrebe. Potrebno je izdvojiti budžet kako bi se ispunile stambene potrebe zajednica, a potrebno je preduzeti mere za njihovo uključivanje na tržište rada. Kosovo ima jednu od najviših stopa u regionu u pogledu neformalnog rada Roma. Potrebno je preduzeti napore kako bi se sprečili široko rasprostranjeni brakovi dece koji posebno pogađaju devojčice i dečiji rad. Još uvek postoje osobe koje se suočavaju sa poteškoćama prilikom dobijanja dokumentacije koja je često povezana sa povratkom ili repatriacijom.

U pogledu **kulturnih prava**, odnosi između kosovskih vlasti i Srpske pravoslavne crkve bili su zaoštreni tokom perioda izveštavanja. Saradnja sa Savetom za sprovođenje i nadzor je prestala, iako je nedavna inicijativa za revitalizaciju obećavajuća. Vlada je uspostavila Sekretarijat SSP-a. Jedinica kosovske policije za obezbeđenje objekata kulturnog i verskog nasleđa ispunjava svoj mandat u četiri regiona kako bi zaštitila srpsko versko i kulturno nasleđe. Prijavljeni su incidenti sitne krađe i vandalizma na kulturnim i verskim mestima.

Ministarstvo kulture sarađuje sa Srpskom pravoslavnom crkvom u cilju podrške za obnovu mesta SPC koje je Komisija za rekonstrukciju ostavila nezavršenim. Međutim, trebalo bi pojasniti modalitete saradnje kako bi se osiguralo da Srpska pravoslavna crkva ima potpunu slobodu u upravljanju svojom imovinom, dok u isto vreme poštuje pravne postupke. Kosovo bi trebalo da u praksi pokaže da poštuje ovo pravo.

Kosovske vlasti su se obavezale na ponovno uvođenje svih značajnih odredbi uključenih u Aneksu V Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa Kosova u pogledu srpskog nasleđa na Kosovu. Vlada je proaktivno održavala kontakt sa EU prilikom izrade strategije za zaštitu kulturnog nasleđa za 2017- 2027, a istu je usvojila decembra 2016. godine. Isto se očekuje i za izradu zakona o izmenama i dopunama Zakona o kulturnom nasleđu, koji bi trebao precizno odražavati sve obaveze Kosova u skladu sa Aneksom V Predloga.

Seoski savet Velike Hoće i Savet za kulturno nasleđe u Prizrenu rade u skladu sa zakonom. Vlada blisko sarađuje sa civilnim društvom u upravljanju kulturnim nasleđem. Nastavljaju se incidenti ilegalnog demoliranja kulturnog nasleđa, a sankcije protiv počinitelaca nisu izvršene. Radna grupa, osnovana 2014. godine, koja se bavi nelegalnom izgradnjom u Prizrenu nije se sastala više od godinu dana. Međutim, 2017. godine, Ministarstvo kulture pokrenulo je intervencije za očuvanje spomenika koji su izloženi riziku. Potreban je dodatni napor kako bi se osiguralo da je kulturna baština na celom Kosovu adekvatno zaštićena i da se njom na pravi način upravlja.

2.2.2. Pravda, sloboda i bezbednost

Kosovo je u **ranof fazi/ima određeni nivo spremnosti** u ovoj oblasti. Ostvaren je **određeni napredak**, pre svega u borbi protiv terorizma, uključujući mere za sprečavanje ekstremnog terorizma i radikalizma i u sprečavanju terorističkih boraca da se uključe u sukobe u inostranstvu. U borbi protiv organizovanog kriminala, postoji preliminarna konfiskacija imovine. Međutim, konačna konfiskacija imovine ostaje niska. Vlasti su ostvarile napredak u upravljanju legalnim i ilegalnim migracijama. Potrebni su dalji naponi.

Kosovo je samo delimično ispunilo preporuke iz izveštaja za 2016, odnosno one koje se odnose na obaveštajne podatke i rezultate. Preporuke o zakonodavstvu koje se odnosi na konfiskaciju i širenje mehanizma za praćenje na sve slučajeve organizovanog kriminala tek treba rešiti.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- razvoju strateškog pristupa u pogledu finansijskih istraga, uključujući (i) usvajanje FATF koncepta o finansijskim istragama; (ii) automatsko sprovođenje finansijskih istraga kada je reč o organizovanom kriminalu, terorizmu, pranju novca i ozbiljnim predmetima korupcije; (iii) pokretanje finansijskih istraga od samog početka krivične istrage; i (iv) primenu multidisciplinarnog i proaktivnog pristupa u finansijskim istragama;
- nastavku jačanja rezultata u borbi protiv organizovanog kriminala, uključujući konačne presude i konfiskaciju, i izmeni zakona o konfiskaciji imovine. Potrebno je proširiti IT sistem za praćenje na sve slučajeve organizovanog kriminala;
- povećanju napora za izradu programa o deradikalizaciji, rehabilitaciji i reintegraciji vraćenih boraca, uključujući one u zatvorima i njihovih supružnika i dece;
- jačanju međuinstitucionalne saradnje i koordinacije u oblasti migracija .

Borba protiv organizovanog kriminala

Kosovo je u **ranof fazi** u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Postignut je **određeni uspeh** u periodu izveštavanja u krivičnim istragama i gonjenjima slučajeva na visokom nivou. Iako postoji više preliminarne konfiskacije imovine, postoji samo nekoliko pravosnažnih presuda, finansijskih istraga i konačnih konfiskacija imovine. Potrebne su mere da se striktno osigura da ne postoji političko uplitanje u operativne aktivnosti organa za sprovođenje zakona i tužilaštva. Situacija na severu Kosova u pogledu organizovanog kriminala predstavlja posebne izazove za agencije za sprovođenje zakona. Kosovo je samo delimično ispunilo preporuke iz izveštaja 2016. godine, naime o rezultatima, obučavanju tužilaca i pristupu zasnovanom na obaveštajnim podacima. Prema tome, preporuke i dalje važe. U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- pregledu Krivičnog zakonika, Zakona o krivičnom postupku i Zakona o proširenim ovlašćenjima za konfiskaciju prihoda stečenih krivičnim delima kako bi ih učinili efikasnim instrumentima za borbu protiv organizovanog kriminala;
- cilju nastavka povećanja rezultata, povećanju broja tužilaca u specijalnom tužilaštvu koji vrše krivične istrage i gonjenja slučajeva ozbiljnog i organizovanog kriminala visokog profila i obezbeđivanju obuke u cilju jačanja njihovih kapaciteta za vršenje krivičnih istraga, konfiskaciju imovine i efikasnu zaštitu svedoka;
- nastavku razvoja pristupa zasnovanog na obaveštajnim podacima i jačanju kapaciteta za prikupljanje, usklađivanje, analizu i korišćenje relevantnih krivičnih statistika, uključujući i bolju međuagencijsku saradnju.

Institucionalna struktura i pravno usklađivanje

Odredbe iz **Krivičnog zakonika i Zakona o krivičnom postupku** koje se odnose na borbu protiv organizovanog kriminala u velikoj meri su u skladu sa evropskim standardima. Ipak, neke treba hitno revidirati, kao što su odredbe o pretesu i konfiskaciji, prihvatljivosti dokaza, odredbe odgovorne za neravnotežu između odbrane i optužbe na suđenju i odredba koja omogućava veliki broj mogućnosti za ulaganje žalbi. Posebnu zabrinutost predstavlja period predviđen Zakonom o krivičnom postupku za istrage koji je nerealno kratak za slučajeve organizovanog kriminala i korupcije. Ovo treba razmotriti u izmenama Zakona o krivičnom postupku. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma nije u potpunosti u skladu sa *pravnim tekovinama* EU i međunarodnim standardima. Glavne mane su (i) nejasan sistem nadzora finansijskog sektora od strane Finansijske obaveštajne jedinice (FOJ) i Centralne banke; (ii) zahtevi za obimnim izveštavanjem za NVO-ove; (iii) nedostatak odredbi koje omogućavaju tužiocima ili sudu nastavak zamrzavanja sumnjivih transakcija u skladu sa nalazima FOJ-a; (iv) i opseg definicije koji je uži od opsega preporuka Radne grupe za finansijske mere u borbi protiv pranja novca. Zakon o presretanju telekomunikacije, usvojen maja 2015. godine, još uvek nije u potpunosti sproveden.

Policija Kosova ostaje institucija koja uživa najveće poverenje, koja podržava vladavinu prava. Na Kosovu je 8 742 policijskih službenika, odnosno 440 službenika na 100.000 stanovnika, u poređenju sa prosekom EU od 211 u 2015. godini. Oni su relativno dobro obučeni i opremljeni. Policijske snage imaju nekoliko specijalizovanih jedinica na centralnom nivou (npr. radne grupe za borbu protiv korupcije) i regionalnom nivou (npr. jedinice za borbu protiv trgovine narkoticima i ljudima). Kosovska akademija za javnu bezbednost obezbeđuje dobar nivo **početne i kontinuirane obuke** policijskim i javnim bezbednosnim telima, kao što su popravne ili carinske službe. U novembru 2016. godine, Policija Kosova je objavila procenu pretnje od teškog i organizovanog kriminala na osnovu Europol-ove metodologije. Važno je da se identifikovane pretnje prenesu u operativne prioritete uz odgovarajuće resurse.

Strategija i akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala 2012-2017 i dalje su glavni strateški dokumenti. Izrađena je nova strategija za period 2018-2022. Postoje dodatne strategije i akcioni planovi za sprečavanje i borbu protiv neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskih zločina; sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu; protiv terorizma protiv trgovine ljudima; o sajber bezbednosti i protiv trgovine narkoticima. Zamenik ministra unutrašnjih poslova koordiniše sprovođenje strategije i akcionog plana za borbu protiv organizovanog kriminala. Direkciju za organizovani kriminal u sedištu policije dopunjuju specijalizovane jedinice za borbu protiv trgovine narkoticima i ljudima na regionalnom nivou, uz pomoć sudske jedinice. Glavni učesnik u borbi protiv organizovanog kriminala je Specijalno tužilaštvo, koje se sastoji od tužioca specijalizovanih za istraživanje i gonjenje ove vrste kriminala.

Zakonodavstvo o **sajber kriminalu** je u načelu u skladu sa *pravnim tekovinama* EU. Pored planiranih izmena Krivičnog zakonika, vlasti bi trebale osigurati pravi zaključak o tekućoj reviziji Zakona o sprečavanju i borbi protiv sajber kriminala, uzimajući u obzir dostupnu ekspertizu međunarodne zajednice. Ovo će vlastima omogućiti bolje reagovanje u slučajevima promenljivog pejzaža sajber kriminala. Odeljenje policije odgovorno za istraživanje organizovanog kriminala uspostavilo je sektor za istraživanje sajber kriminala, a osoblje je dobilo specijalizovanu obuku i opremu.

Uspostavljena je strategija i akcioni plan **za borbu protiv trgovine ljudima** 2015-2019, sa prioritetom sprečavanja trgovine ljudima, zaštite i pružanja podrške žrtvama i svedocima, krivičnog istraživanja i gonjenja krivičnih dela trgovine ljudima i zaštite deteta. Zakonodavstvo je u velikoj meri usklađeno sa Direktivom EU o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njegovih žrtava, mada bi se moglo poboljšati sprovođenje.

Kosovo je zemlja porekla, tranzita i odredišta žrtava trgovine ljudima, naročito radi seksualne eksploatacije. Godine 2017. identifikovane su 32 žrtve trgovine ljudima, od kojih je 25 sa Kosova.

Slučajevima organizovanog kriminala se bave Specijalno tužilaštvo i odeljenja za teška krivična dela osnovnih sudova na Kosovu. **Carina, Finansijska obaveštajna jedinica (FOJ) i poreska uprava** su odgovorni za praćenje i kontrolu unutrašnjeg i prekograničnog / graničnog toka robe, materijala i kapitala koji mogu biti uključeni u bilo koji oblik organizovanog kriminala. FOJ konkretno pomaže u analiziranju i širenju informacija o pranju novca i finansiranju terorizma i razmenjuje informacije sa svim institucijama za sprovođenje zakona. Takođe ima kapacitet da zamrzne sumnjive finansijske transakcije. Kosovo je u procesu uspostavljanja kancelarije za oporavak imovine. Ovaj proces treba da se ubrza, tako da centralizovana kancelarija za oporavak imovine, zadužena za identifikaciju i praćenje sredstava stečenih krivičnim delima, može poboljšati efikasnost sistema oporavka imovine i olakšati operativnu saradnju sa kancelarijama za oporavak imovine u državama članicama.

Postoji potreba za boljom **saradnjom i koordinacijom** između svih postojećih institucija. Specijalno tužilaštvo ostaje najslabija veza.

Kapacitet sprovođenja i izvršenja

U pogledu **rezultata**, IT mehanizam praćenja **slučajeva visokog profila** je, uključujući organizovani kriminal, operativan (*videti borba protiv korupcije*) ali je potrebno da se proširi kako bi obuhvatio sve slučajeve organizovanog kriminala. Ovo će dovesti do veće međuinstitucionalne saradnje i omogućiti svim institucijama koje primenjuju prava na Kosovu da više dele informacije. Iako postoji više preliminarne konfiskacije imovine, ima samo nekoliko pravosnažnih presuda, finansijskih istraga i konačnih konfiskacija imovine. Od 42 predmeta u evidenciji, 10 se odnose na organizovani kriminal, za 4 predmeta se vode sudski postupci, 3 optužnice su podignute, a 3 predmeta su pod istragom. U slučajevima organizovanog kriminala koji nisu uključeni u evidenciju, koji se odnose na trgovinu ljudima, podneta je optužnica za 40 osoba, a 11 osoba je proglašeno krivim tokom perioda izveštavanja. Za trgovinu oružjem, 6 lica je optuženo a 5 je proglašeno krivim. Za pranje novca, 3 lica su optužena i 1 predmet je okončan oslobađajućom presudom.

Borba protiv **pranja novca** nije dovoljno efikasna da dovede do ubedljivih rezultata. Pranje novca često nije krivično gonjeno kao samostalni zločin, već u vezi sa drugim krivičnim delima, što otežava napredak u ovoj oblasti. Finansijske istrage nisu delotvorne i ne sprovode se sistematski paralelno sa krivičnim postupkom u slučajevima korupcije i organizovanog kriminala. Iako se procenjena vrednost preliminarne konfiskovane imovine značajno povećala u celini, stopa konačne konfiskacije imovine stečene kriminalom ostaje relativno niska. Konfiskacija imovine stečene kriminalom treba postati strateški prioritet u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije na visokom nivou na Kosovu. Kriminalne grupe se angažuju u sve većem broju profitabilnih ilegalnih aktivnosti i reinvestiraju značajne profite u kosovsku ekonomiju. Kosovski instrumenti za zamrzavanje, upravljanje i konfiskovanje imovine stečene krivičnim delima trenutno nisu dovoljno efikasni. Stoga bi Kosovo trebalo da razvije i primeni sveobuhvatniji i koherentniji pravni okvir za konfiskaciju prihoda stečenih krivičnim delima. Kosovo treba: (i) da se fokusira na usvajanje/sprovođenje pravila o konfiskaciji imovine koja nije direktno povezana sa određenim krivičnim delom već koja je jasan rezultat sličnih kriminalnih aktivnosti izvršenih od strane osuđenog lica (produžena konfiskacija); (ii) da se fokusira na usvajanje/sprovođenje pravila o konfiskaciji imovine stečene kriminalom koja je namerno prenesena sa osumnjičenog lica na treće lice (konfiskacija imovine treće strane); (iii) da omogući konfiskaciju imovine stečene krivičnim delom kada nije moguće izricanje osuđujuće presude, konkretno zato što je osumnjičeni preminuo, trajno je bolestan ili je u bekstvu); i (iv) da osigura da nadležni organi sistematski privremeno zamrzavaju imovinu za koju postoji rizik da će nestati ukoliko se ne preduzmu određene mere uz saznanje da sud mora to što pre potvrditi (preventivno zamrzavanje).

Pored toga, od presudnog je značaja da se omogući finansijska istraga o imovini osobe godinama nakon krivične presude, kako bi se u potpunosti sproveo prethodno izdat nalog za konfiskaciju (efikasno izvršenje). Konačno, Kosovo bi trebalo hitno da pojača svoje kapacitete za upravljanje zamrznutom ili konfiskovanom imovinom kako imovina ne bi izgubila ekonomsku vrednost (upravljanje imovinom).

Kapacitet policije za borbu protiv organizovanog kriminala je na dobrom nivou. Međutim, policija je i dalje podložna korupciji i političkom pritisku, što ometa istrage organizovanog kriminala. Delovanje policije zasnovano na **obaveštajnim podacima** se i dalje slabo primenjuje. Novi analitički instrument koji će pomoći u otkrivanju i istraživanju organizovanog kriminala, Informacionog sistema policije Kosova, još nije u potpunosti iskorišćen. Postoji potreba za više specijalizovanih obuka za sve institucije uključene u borbu - složenijih – protiv organizovanog kriminala i bliskom međunarodnom saradnjom. Specijalno tužilaštvo treba ojačati (*vidi funkcionisanje pravosuđa i borbu protiv korupcije*).

Kosovo redovno razmenjuje informacije sa Europol-om i Interpol-om putem EULEX-a ili Privremene administrativne misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK). U septembru 2017. godine, Kosovo je zatražilo da se njegov zahtev za članstvo u Interpol-u odloži za sledeći sastanak Generalne skupštine u novembru 2018. godine. U decembru 2017. Upravni odbor Europol-a usvojio je listu prioritetnih partnera za stratešku saradnju, uključujući i Kosovo. Kosovska finansijska obaveštajna služba postala je član Egmont grupe u februaru 2017. godine. Kosovska akademija za javnu bezbednost potpisala je radni aranžman sa Policijskom akademijom EU (CEPOL) u martu 2017. godine.

Nedostatak poverenja javnosti u vlasti i dalje otežava efikasno sprovođenje **mehanizama zaštite svedoka**. Regionalnu i međunarodnu saradnju treba dodatno poboljšati sa više sporazuma o smeštaju svedoka u inostranstvo i deljenju informacija. Tužiocima i sudijama je potrebna dodatna obuka o efikasnoj zaštiti svedoka.

U pogledu **trgovine oružjem**, Kosovo je usvojilo i sprovodi strategiju o kontroli malokalibarskog i lakog naoružanja 2017-2021. Ministarstvo unutrašnjih poslova ima bazu podataka u kojoj registruje sva oružja koja se unose na Kosovo, pri čemu je označeno po dolasku. Zakon o legalizaciji oružja i predaji lakog i malokalibarskog oružja, municije i eksplozivnih materijala je usvojen marta 2017. godine. Kosovo učestvuje u sprovođenju akcionog plana o sprečavanju nedozvoljene trgovine vatrenim oružjem između EU i Jugoistočne Evrope (2015-2019). Učešće naoružanih grupa u organizovanim kriminalnim aktivnostima, kao što je šverc oružja, predstavlja ozbiljnu zabrinutost. Kosovo je postiglo značajno poboljšanje u borbi protiv trgovine vatrenim oružjem, ne samo kroz normalne istrage, već i kroz forenzički rad.

Borba protiv organizovanog kriminala i korupcije ostaje osnovna za suzbijanje kriminalne infiltracije u politički, pravni i ekonomski sistem.

Borba protiv terorizma

Institucionalna struktura i pravno usklađivanje

Pravni okvir Kosova je u skladu sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim instrumentima za borbu protiv terorizma. Kosovo ima zakonodavstvo koje kriminalizuje pojavu stranih terorističkih boraca u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 2178 (2014). Krivično delo finansiranja terorizma uključeno je u Zakon o borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Međutim, ovaj zakon nije u potpunosti usklađen sa standardima EU i međunarodnim standardima. Strategija protiv terorizma i akcioni plan njenog sprovođenja 2018-2022 su usvojeni marta 2018. godine. Strategija je zasnovana na četiri stuba sprečavanja, gonjenja, zaštite i reagovanja i u skladu je sa strategijom EU za borbu protiv terorizma. Od 2015. godine uspostavljena je strategija i akcioni plan za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije.

Glavne **institucije** uključene u borbu protiv terorizma su Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo inostranih poslova, Policija, obaveštajna agencija, Finansijska obaveštajna jedinica i tužilaštvo, uključujući i Specijalno tužilaštvo. Kao koordinator za borbu protiv terorizma, ministar unutrašnjih poslova zadužen je za izradu politika i strategija za borbu protiv terorizma, procenu strateških obaveštajnih podataka i osiguranje koordinacije. Vlada i Tehnička radna grupa za sprečavanje nasilnog ekstremizma sastaju se redovno, čime se osigurava saradnja između vlasti i drugih aktera, uključujući civilno društvo i verske zajednice.

Finansijska obaveštajna jedinica (FOJ) je ključni deo sistema za borbu protiv finansiranja terorizma. Međutim, nedostaju joj osoblje i resursi za efikasno rešavanje ovog fenomena.

Kapacitet sprovođenja i izvršenja

Kosovo je pojačalo svoje napore u borbi protiv terorizma, uključujući mere za sprečavanje nasilnog ekstremizma i domaćih **terorista** da ne učestvuju u sukobima u inostranstvu. Broj građana Kosova koji su se uključili u sukobe u Siriji / Irak stalno se smanjuje, a 2017. godine nije bilo novih prijavljenih slučajeva. U periodu od 2012. do 2016. godine, oko 359 građana Kosova (255 muškaraca, 49 žena i 55 dece) otišlo je u zone sukoba na Bliskom istoku, uglavnom kao strani teroristički borci. Takođe, u zoni sukoba je rođeno 41 dete, 133 građana Kosova se vratilo, 74 umrlo, a 195 je ostalo tamo (59 muškaraca, 41 žena i 95).

U 2017. godini realizovano je 61% mera iz akcionog plana za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije u cilju terorizma; 14% aktivnosti je delimično realizovano i 25% nije realizovano. Kosovska policija i pravosudne institucije i dalje snažno reaguju na terorizam. Policija je uhapsila značajan broj ljudi koji su se pridružili terorističkim grupama uključenim u sukobe u inostranstvu ili koji su to nameravali da učine. Značajan broj predmeta okončan je presudama. To su slučajevi sa optužbama za krivično delo regrutovanja za terorizam, organizovanje i učestvovanje u terorističkoj grupi, podsticanju nacionalne, rasne, verske ili etničke mržnje, razdora ili netrpeljivosti, podstrekavajući druge da izvrše teroristički prekršaj, kršeći odredbe Zakona o zabrani pridruživanja državljana Kosova oružanim sukobima van teritorije Kosova. U novembru 2016. godine, Policija Kosova je uhapsila 18 osoba osumnjičenih za terorizam. Oni su navodno planirali sprovođenje koordinisanih terorističkih napada u Albaniji, Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji i na Kosovu. Tokom čitavog perioda izveštavanja, Direkcija za borbu protiv terorizma je pokrenula 27 novih predmeta krivičnih dela vezanih za terorizam, što je rezultiralo hapšenjem sedam osumnjičenih. Za krivična dela u vezi sa terorizmom osuđeno je 20 lica.

Uprkos ovim naporima, vlasti se i dalje suočavaju sa izazovom **nasilnog ekstremizma i radikalizacije**. To delom pomaže i finansiranje stranih organizacija koje propagiraju ekstremne ideologije. Nasilne ekstremističke grupe takođe aktivno koriste društvene medije za širenje propagande i regrutovanje sledbenika. Kosovo bi trebalo da poveća svoje napore kako bi se suprotstavilo ovim spoljnim uticajima. Kosovo se takođe suočava sa izazovom vraćenih boraca i članova njihovih porodica iz zone sukoba. Ne postoje sveobuhvatni programi za prevenciju, deradikalizaciju, rehabilitaciju i reintegraciju vraćenih boraca, uključujući one u zatvorima, i njihove porodice, posebno za žene i maloletnike. Obaveštajna i služba koja se bavi sprovođenjem zakona trebaju usvojiti pristup posvećen fenomenu nasilnog ekstremizma i radikalizacije. Mora postojati koherentna pravosudna politika za počiniocima u kombinaciji sa socijalnim, lokalnim odgovorom, posebno usmerena na marginalizovane mlade ljude. Poboljšana saradnja između službi za sprovođenje zakona i obaveštajnih službi, posebno između zemalja Zapadnog Balkana, mogla bi pomoći u borbi protiv pretnje. Aktivnosti praćenja i sprečavanja treba pojačati na jugu Kosova, posebno u blizini granice sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom. Kosovo bi trebalo da razmenjuje više podataka o borbi protiv terorizma sa Europol-om.

Potrebno je proceniti vezu između organizovanog kriminala i terorizma. Tužiocima i policiji je potrebna dodatna specijalistička obuka o tehnikama istraživanja. Kosovskim službama za sprovođenje zakona takođe nedostaju stručnost i oprema za istraživanje složenih slučajeva terorizma. Kosovo treba da se fokusira na inkluzivan obrazovni sistem koji bi se suprotstavio riziku od radikalizacije ugroženih mladih ljudi.

Legalne i ilegalne migracije

Institucionalna struktura i pravno usklađivanje

Pravni okvir je u velikoj meri usklađen sa pravnim tekovinama. Izmene i dopune Zakona o strancima u cilju usklađivanja sa najnovijim direktivama EU o zapošljavanju državljana iz zemalja koje nisu članice EU i sa Uredbom o viznom informacionom sistemu (VIS Uredba) o razmeni podataka o vizama za kratki boravak je usvojila Skupština.

Odeljenje za državljanstvo, azil i migracije u Ministarstvu unutrašnjih poslova zaduženo je za sprovođenje migracione politike. Direkcija za migracije i strance u graničnoj policiji Kosova bavi se ilegalnim migrantima. **Strategija** i akcioni plan za migracije 2013-2018 se sprovodi. Međutim, potrebna je bliža među-institucionalna saradnja i koordinacija. Sledeća petogodišnja strategija mora biti pripremljena uz potpuno angažovanje svih relevantnih resornih ministarstava na osnovu lekcija iz prošlosti i sveobuhvatne procene izazova sprovođenja. Migracioni profil 2016 bio je usvojen u novembru 2017. Sadrži obimnu analizu podataka o migracijama i faktore „odbijanja“ i „privlačenja“, zajedno sa preporukama i smernicama politike koje sada treba sprovesti u praksi. Izrađen je od strane Vladinog organa za migraciju, međuinstitucionalnog tela sastavljenog od 15 različitih državnih institucija. Ovo telo je dobro pozicionirano da preuzme proaktivnije vodeće uloge. Njegov mandat treba ojačati.

Kapacitet sprovođenja i izvršenja

Postoji nekoliko **nedostataka u primeni**, posebno zbog nedostatka koordinacije između vladinih agencija. Nekim odeljcima Odeljenja za državljanstvo, azil i migracije Ministarstva unutrašnjih poslova i dalje nedostaje dovoljan broj zaposlenih, uprkos određenom povećanju broja osoblja. Direkcija za migracije i strance Kosovske policije i Centar za azil (prijem) i Centar za pritvor stranaca takođe se suočavaju sa nedovoljnim brojem osoblja. Tokom perioda izveštavanja, osoblje je postalo specijalizovanije zahvaljujući nizu kurseva obuka koji se kreću od upravljanja migracijama i posebnih tehnika intervjua do procedura i standarda za postupanje sa maloletnicima bez pratnje, identifikaciju i upućivanje tražilaca azila sa posebnim potrebama i prava podnosilaca zahteva kojima je potrebna međunarodna zaštita.

Kosovo ima objekat za prijem **ilegalnih migranata** u Vranom Dolu, u kojem se mogu smestiti 70 osoba i obezbediti odgovarajući smeštaj za ugrožene grupe. Postoje zakonske odredbe koje osiguravaju osnovna prava ilegalnim migrantima ili strancima koji su smešteni u centru. Međutim, adekvatnom i specijalizovanom nadzornom osoblju nedostaje osiguranje osnovnih prava i potreba. Pružanje adekvatne zaštite za najugroženije grupe migranata ostaje izazov. Postoje mere kako bi se sprečila infiltracija **krijumčara ljudi** u centar. Međutim, veruje se da je kretanje migranata između Kosova i susednih zemalja olakšano od strane pojedinačnih krijumčara ili mreža, jer oni mogu da se kreću bez prolaza kroz bilo koji kontrolni punkt na granicama ili na granici sa Srbijom. Krijumčarske mreže sa Kosova olakšavaju sekundarna kretanja ilegalnih migranata od ulaznih tačaka duž balkanske rute. U periodu od septembra 2016. do januara 2018. godine, kosovska policija je istraživala 23 slučajeva krijumčarenja migranata. Takođe je sprovedeno 7 policijskih operacija u kojima je uhapšeno 15 osumnjičenih.

Sveukupno, u periodu od septembra 2016. do januara 2018. godine u prihvatnom centru je bilo smešteno 63 ilegalnih migranata. Svih 63 osoba je **vraćeno** u zemlju porekla, većina u razumnom vremenskom roku (prosečno vreme čekanja je 25 dana). Kosovo treba da uspostavi mehanizam za povratak ilegalnih migranata u skladu sa standardima i praksama EU.

Komunikacija između službenika i ilegalnih migranata i dalje predstavlja izazov, ali je u 2017. godini ostvaren napredak postizanjem sporazuma o deljenju prevodilaca među zemljama regiona kroz Regionalnu inicijativu za migracije, azil i izbeglice.

Kosovo je potpisalo sporazume o **readmisiji** sa 24 zemlje, od kojih je 20 sa državama članicama EU i zemljama šengenskog prostora. Najnoviji sporazum je potpisan sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom u decembru 2017. godine. Nije potpisan sporazum o readmisiji sa EU. Broj zahteva za azil građana Kosova u zemljama članicama EU i državama pridruženim Šengenu je smanjen sa 73 235 u 2015, na 11 965 u 2016, do 7 575 u 2017. godini. Sporazumi o readmisiji sa državama članicama EU i pridruženim zemljama Šengenu se primenjuju bez prepreka. Praćenje trenda traženja azila, ukupan broj građana Kosova ponovo je smanjen sa 18 789 u 2015. i 11 030 u 2016. na 4 509 (6223 prisilnih i 1 886 dobrovoljnih) u 2017. godini. Kosovo je postiglo stopu povratka od 96% građana Kosova kojima je izdato naređenje da napuste teritoriju EU 2016. godine. Vlada je usvojila novu strategiju **reintegracije** i akcioni plan (2018-2022). Uredba o reintegraciji je izmenjena u avgustu 2017. godine, nakon sveobuhvatnih konsultacija sa relevantnim zainteresovanim stranama. Glavni cilj je bio da se razvije održiviji proces reintegracije kroz progresivnu decentralizaciju na opštinski nivo u kojem bi trebalo pružiti javne usluge. Ovaj proces je u toku, a sistem još nije u potpunosti operativan. Od januara 2018. godine, 2.890 osoba je imalo koristi od održivih usluga pružanja pomoći od strane Fonda za reintegraciju. Potrebni su dodatni napor kako bi se uspostavio operativni sistem koji doprinosi većem broju povratnika i koji se više fokusira na usluge održive pomoći kao što je stvaranje prihoda. To zahteva saradnju različitih ministarstava.

Azil

Institucionalna struktura i pravno usklađivanje

Pravni okvir za azil je u velikoj meri u skladu sa *pravnim tekovinama*. Zakon o azilu je revidiran u cilju daljeg usklađivanja sa *pravnim tekovinama* o procedurama azila i uslovima prijema. Odeljenje za državljanstvo, azil i migracije je prvostepeni organ u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Nacionalna komisija za izbeglice razmatra žalbe. Konačna sudska žalba se može podneti Vrhovnom sudu. Nakon odbijanja zahteva za azil ili prestanka postupka, Odeljenje za povratak i readmisiju je odgovorno za izvršenje odluke.

Kapacitet sprovođenja i izvršenja

U pogledu **postupaka traženja azila**, nadležni organi su poboljšali svoj kapacitet za procenu zahteva za azil na osnovu utemeljenosti zahteva, ali je potrebna dalja obuka. Broj zahteva za azil je pao sa 307 u 2016. godini na 147 u 2017. godini. Kosovo je i dalje zemlja tranzita. Većina zahteva za azil se suspenduje jer podnosioci zahteva nestanu pre završetka postupka. U 2017. godini, dva podnosioca zahteva su dobili pozitivan odgovor u obliku supsidijarne zaštite.

Broj osoblja odgovara broju zahteva za azil. Međutim, Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila zadužen za **prijem, registraciju, smeštaj i kretanje tražilaca azila unutar i izvan** centra nema dovoljan broj zaposlenih. Takođe nedostaje psihosocijalna i pravna podrška, pomoć u razvoju dece i podrška socijalnih službi. Iako je to predviđeno podzakonskim aktom o prijemu i početnom tretmanu azilanata, sistem upućivanja na granici, uključujući i pristup pravnoj pomoći, još nije uspostavljen. Štaviše, tehnike intervjuisanja ostaju zabrinjavajuće i često su komplikovane zbog nedostatka adekvatnog prevoda.

Međutim, iako potpuno efikasni sistemi kontrole ulaska nisu uspostavljeni, u proteklih nekoliko godina nisu identifikovani dokumenti o *proterivanju* ili prisilnom povratku. U 2017. godini, nadležni organi su ažurirali svoj plan za vanredne situacije u slučaju priliva migranata/izbeglica na Kosovo. Postoji, ipak, značajan jaz između trenutno raspoloživih kapaciteta (50 mesta) i predviđenih kapaciteta u smeštajnim objektima u planu za vanredne situacije (5.000 mesta). Evropska kancelarija za podršku azilu podržava kosovske vlasti u harmonizaciji praksi sprovođenjem Zajedničkog evropskog sistema azila i koordinacijom sa Evropskim mrežama za prijem.

Vizna politika

Kosovo tek treba da uskladi svoje zakonodavstvo sa EU spiskom zemalja čiji su državljani u obavezi da poseduju vizu i onih čiji su državljani izuzeti od tog uslova kada putuju u EU. Na osnovu odluke vlade od 29. novembra 2013. godine, Kosovo uvodi obavezu posedovanja vize za državljane 88 zemalja. Broj konzulata na Kosovu koji izdaju vize se povećao na 16, što je dovelo do pada broja viza izdatih na granicama (samo 6 u periodu izveštavanja) sa validnošću od 15 kalendarskih dana. Vlasti koje izdaju vize imaju sposobnost digitalnog prikupljanja biometrijskih identifikatora podnosioca zahteva za vizu, iako je potrebno ažuriranje opreme. Internet veza između organa za izdavanje viza i Ministarstva inostranih poslova omogućena je preko Kosovskog viznog informacionog sistema. Svi odobreni i odbijeni zahtevi za vizu su registrovani u ovom informacionom sistemu.

Građani Kosova ostaju jedini građani zapadnog Balkana koji moraju da podnesu zahtev i dobiju vize za putovanje u šengensku zonu. Dijalog o liberalizaciji viznog režima traje od 2012. godine. U maju 2016. godine Komisija je izdala svoj predlog za liberalizaciju viznog režima, s obzirom da će Kosovo do dana usvajanja od strane Evropskog parlamenta i Saveta ratifikovati sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom i ojačao svoje rezultate u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Skupština Kosova ratifikovala je Sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018. godine.

Šengenska zona i granice

Institucionalna struktura i pravno usklađivanje

Pravni okvir za upravljanje granicama Kosova u velikoj meri je u skladu sa *pravnim tekovinama* i međunarodnim standardima. Skupština je usvojila izmene i dopune Zakona o kontroli i nadzoru državne granice u cilju daljeg usklađivanja sa pravnim okvirom EU, konkretno Uredbom 2016/399. Nacionalni centar za upravljanje granicama (NCUG) ima zajedničku obaveštajnu jedinicu za analizu rizika i pretnji koja je zadužena za prikupljanje podataka i informacija od agencija za integrisano upravljanje granicama (policije, carine i agencije za hranu i veterinu). NCUG se smatra jednim od najvažnijih elemenata kapaciteta Kosova da efikasno upravlja bezbednošću svojih granica. Potrebni su dalji naponi kako bi se osiguralo da ona funkcioniše u svom potpunom potencijalu. Strategija i akcioni plan IUG-a 2013-2018 su usklađeni sa konceptom EU o IUG-u iz 2006. godine. U julu 2017. odobren je revidirani i reevaluirani akcioni plan IUG-a.

Kapacitet sprovođenja i izvršenja

Odeljenje granične policije Kosova ima dovoljan broj osoblja, sa ukupno 1, 300 službenika koji uopšteno ispunjavaju minimalne standarde EU za kontrolu granica. Infrastruktura graničnih prelaza (GP) je poboljšana i sistem upravljanja granicama je potpuno nadograđen. Međutim, njegova efikasnost i dalje ostaje ograničena zbog nedostatka veze sa važnim međunarodnim mrežama kao što su Europol-ova SIENA i Interpol-ova I 24/7, zbog problema vezanih za status. **Međuagencijska saradnja** je dobra, ali se može poboljšati na najvišem nivou, posebno u pogledu razmene informacija i zajedničke analize rizika. Napredak je postignut u borbi protiv

korupcije, uz nekoliko novih akcionih planova, reformi i propisa kako u graničnoj policiji, tako i u carinskoj agenciji. Uspostavljena je strategija za borbu protiv korupcije granične policije, ali do sada nisu otkriveni slučajevi korupcije na granici.

U pogledu **saradnje u regionu**, Kosovo je zaključilo 23 sporazuma o integrisanom upravljanju granicom. Skupština Kosova je ratifikovala sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018. godine. Kosovo i Albanija preduzimaju zajedničku graničnu kontrolu, sa jednim albanskim i jednim kosovskim službenikom granične policije koji dele jedan punkt. Napravljeni su određeni veoma pozitivni koraci uspostavljanjem dva zajednička centra za saradnju granične policije, jedan sa Albanijom (GP Vermica) i jedan sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom (GP Elez Han). Takođe, je uspostavljen trilateralni centar za policijsku saradnju između Crne Gore, Albanije i Kosova u maju 2017. godine. Privremeni IUG graničnim prelazom sa Srbijom i dalje je u potpunosti operativan. Postignut je određeni napredak u uspostavljanju stalnog IUG-a graničnim prelazom sa Srbijom u Merdaru i Mutivodama i uspostavljanju dodatnih privremenih zajedničkih prelaza Kapiji Vrapce i Izvor. Potrebno je preduzeti dodatne mere za sprečavanje ilegalnih prelaza i kriminalnih aktivnosti.

Kosovo ima radni aranžman sa Agencijom za evropsku graničnu i obalnu stražu koji omogućava blisku saradnju u pogledu ilegalnih migracija, graničnih zločina, granične bezbednosti i ukupnog upravljanja granicama.

Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima

Iako Kosovo nije strana u većini multilateralnih ugovora o pravosudnoj saradnji u krivičnim i građanskim stvarima, Kosovo unilateralno primenjuje međunarodno priznate standarde sporazuma. Za Hašku konvenciju iz 1980. godine o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece, relevantne predmete razmatra Ministarstvo pravde. Kosovo je jednostrano usaglašeno sa Haškom konvencijom iz 1961. o ukidanju potrebe legalizacije stranih javnih isprava.

Pravosudna saradnja u krivičnim stvarima regulisana je Zakonom o međunarodnoj pravnoj saradnji u krivičnim stvarima iz 2013. godine i 20 bilateralnih sporazuma sa drugim zemljama. Pravni okvir za pravosudnu saradnju u građanskim stvarima bi pomogao u razjašnjavanju pravila i procedura. Saradnja se zasniva na načelu reciprociteta sa zemljama sa kojima Kosovo nema bilateralni sporazum. Postupci o uzajamnoj pravnoj saradnji između Beograda i Prištine iz 2015. godine predstavljaju osnovu za pravosudnu saradnju pravosudnih organa na Kosovu i Srbiji. Druge zemlje koje ne priznaju nezavisnost Kosova dobrovoljno su prihvatile ulogu fasilitacije EU. Zbog pitanja vezanih za status, slučajevi Eurojust-a mogu se trenutno otvoriti samo u pogledu EULEX-a i UNMIK-a. Od 2015. godine nije otvoren slučaj u pogledu ovih entiteta.

Saradnja u oblasti narkotika

Institucionalna struktura i pravno usklađivanje

Zakon o opojnim drogama, psihotropnim supstancama i prekursorima je glavni pravni akt koji reguliše narkotike. Krivična dela povezana sa zloupotrebom narkotika su prevashodno obuhvaćena Krivičnim zakonikom. Pravni okvir Kosova je u skladu sa najboljim evropskim praksama u borbi protiv narkotika. Strategija i akcioni plan 2012-2017 za borbu protiv narkotika nastavili su da se primenjuju, a nekoliko kriminalnih grupa je rastureno. Novu strategiju i akcioni plan za 2018-2022 tek treba odobriti. Mehanizmi koordinacije za sprečavanje i borbu protiv trgovine narkoticima i zloupotrebe prekursora predvodi zamenik ministra unutrašnjih poslova, koji koordiniše sva relevantna resorna ministarstva. Kosovo bi formalno trebalo da uspostavi Sistem ranog upozoravanja u cilju praćenja dve kontakt tačke koje su već uspostavljene i da finalizuje sporazum o nacionalnom centru za praćenje. Treba osigurati održivo i rutinsko prikupljanje podataka.

Kapacitet sprovođenja i izvršenja

Kosovo i dalje predstavlja zemlju skladištenja i tranzita heroina i kanabisa. Zaplene ostaju veoma niske, naročito heroina i kokaina, uprkos većem broju zaposlenih u Direkciji za istragu trgovine narkoticima. Organizovane kriminalne grupe (uglavnom iz albanskog govornog područja) i dalje igraju dominantnu ulogu u trgovini heroinom velikih razmera i njegovoj naknadnoj distribuciji u EU. Kosovo treba da intenzivira svoju borbu protiv trgovine narkoticima. Dalje sprovođenje policijskog rada na osnovu obaveštajnih podataka i jačanje regionalne policijske saradnje i dalje je neophodno. Tužilaštvo i dalje nema dovoljan broj i dovoljno obučeno osoblje da na efikasan način krivično goni krivična dela povezana sa zloupotrebom narkotika. Međutim, došlo je do značajnog povećanja broja presuda u odnosu na prethodni izveštaj. U ovom periodu izveštavanja, tužilaštvo je obradilo 3 670 slučajeva koji su uključivali narkotike (oko 5 150 osoba), sa 971 predmetom (koji se odnose na 1 369 osoba) za koje je donesena presuda. Sudovi su 344 lica proglasili krivim. Obezbeđeno je sigurno skladištenje zaplenjenih lekova i prekursora pre uništenja.

Posebnu pažnju treba posvetiti podizanju svesti javnosti o posledicama zloupotrebe narkotika. Policija, službenici za bezbednost u zajednici i nastavnici nastavljaju da pohađaju obuke o opasnostima od zloupotrebe narkotika. Nude se lečenje zavisnosti i terapija metadonom, čime se jača prevencija zloupotrebe narkotika.

Kosovo nastavlja da sarađuje sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droge. Iako nije punopravni član, Kosovo je korisnik regionalnog IPA projekta koji sprovodi centar i takođe pruža redovne izveštaje agenciji preko određene kontakt tačke.

Carinska saradnja

Carina Kosova je uspostavila Informacioni sistem za sprovođenje zakona za registraciju i upravljanje svim slučajevima carinskih prekršaja, uključujući, ali ne ograničavajući se na registraciju falsifikovane robe u skladu sa *pravnim tekovinama* u ovoj oblasti. Carinska uprava ima integrisani IT sistem za obradu podataka.

Carina Kosova je uspostavila jedinice za vezu sa Kosovskom policijom i Finansijskom obaveštajnom jedinicom. Saradnja svih graničnih vlasti trebala bi se dodatno povećati.

Mere za osiguranje integriteta carinskih službenika uključuju kodeks ponašanja, etički kodeks i disciplinske postupke.

Falsifikovanje evra (aspekti krivičnog prava)

Pravni okvir Kosova je u velikoj meri usklađen s pravnim tekovinama EU o suzbijanju falsifikovanih novčanica i utvrđene su nadležne vlasti i postupci za rešavanje falsifikovanog novca. Tehničku analizu, u skladu sa međunarodnim standardima, falsifikovanog novca, uključujući falsifikovane novčanice i kovanice evra, uglavnom vrši forenzička agencija u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova (*videti i odeljak o finansijskoj kontroli*)

3. OSNOVNA PITANJA PRE SVEGA : EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST

Ključne ekonomski podaci	2015	2016	2017
Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika (% o EU 28 u PPS)	N/P	N/P	N/P
Rast BDP-a (%)	4.1	4.1	3.9*
Stopa nezaposlenosti (žene; muškarci) (%)	32.9 (36.6; 31.8)	27.5 (31.8; 26.2)	30.4* (36.4*; 28.6*)
Stopa ekonomske aktivnosti za osobe uzrasta od 20 do 64 godine: procenat stanovništva od 20 do 64 godine koji je ekonomski aktivan (žene; muškarci) (%)	42.8 (20.4;65.1)	44.0	N/A
Bilans tekućeg računa (% BDP-a)	-8.6	-9.1	-5.9
Neto Strane direktne investicije (FDI) (% BDP-a)*	4.7	2.9	3.9

* Na osnovu agregatnih podataka BDP-a za K1-K3

Izvor: Eurostat, KAS

U skladu sa zaključcima Evropskog saveta u Kopenhagenu u junu 1993. godine, članstvo u EU zahteva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u Uniji.

Praćenje ovih ekonomskih kriterijuma takođe treba posmatrati u kontekstu centralnog značaja ekonomskog upravljanja u procesu proširenja. Svaka zemlja u procesu proširenja godišnje priprema program ekonomskih reformi (PER), koji postavlja srednjoročni okvir makrofiskalne politike i program strukturnih reformi sa ciljem osiguranja konkurentnosti i inkluzivnog rasta. PER-ovi su osnova za smernice specifične za zemlju koje zajednički usvajaju EU, zapadni Balkan i Turska na ministarskom nivou u maju svake godine.

3.1 Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

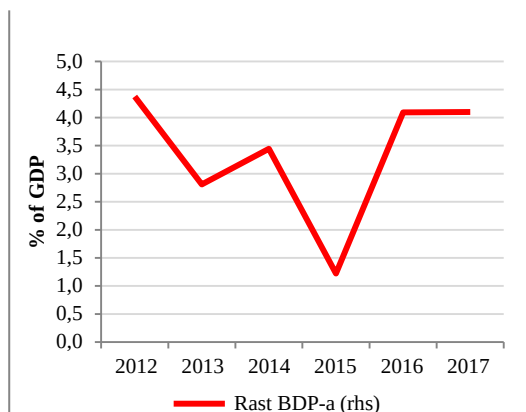
Kosovo je postiglo **dobar napredak** i u **početnoj** je fazi razvijanja funkcionalne tržišne ekonomije. Poslovno okruženje je poboljšano i vlada se pridržavala fiskalnog pravila o budžetskom deficitu; međutim, naknade ratnim veteranima i dalje predstavljaju izazov za javne finansije. Siva ekonomija je i dalje rasprostranjena. Povećanje stope učešća radne snage nije bilo ujednačeno sa otvaranjem novih radnih mesta, tako da se stopa nezaposlenosti dodatno povećala. To je naročito pogodilo žene, mlade i nekvalifikovane radnike. Uprkos snažnom rastu izvoza, visok trgovinski deficit odražava slabu proizvodnu osnovu.

U cilju podrške dugoročnom rastu, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- povećanju fiskalne stabilnosti i poboljšanju efikasnosti javne potrošnje;
- rešavanju osnovnih pravnih i institucionalnih faktora koji ometaju pristup finansijama za preduzeća;
- povećanju učešća na tržištu rada i zaposlenja, konkretno za žene i mlade.

Ekonomsko upravljanje

Grafikon 1 Rast BDP-a na Kosovu

Izvor: Eurostat, kosovski izvori

Strateški dokumenti vlade daju prednost fiskalnoj stabilnosti i programu sveobuhvatne reforme, ali sprovođenje reforme i dalje predstavlja zabrinutost. Posle parlamentarnih izbora u junu 2017. godine, nova vlada je posvećena unapređenju ekonomskog rasta i promociji razvoja, sa posebnim fokusom na proizvodnju, preradu i usluge. Ipak, visoki troškovi penzione šeme za ratne veterane nisu rešeni na pravi način, što je dovelo do prekoračenja budžeta. Kao rezultat toga, inače uspešan, 24-mesečni Stand-by aranžman (SBA) je istekao u avgustu 2017. godine, bez završetka četvrtog pregleda i isplate završne tranše. Niska stopa izvršavanja obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji pridruživanju (SSP) onemogućila je Kosovo da u potpunosti ostvari

koristi od povećanog trgovinskog pristupa koji je omogućio SSP. Smernice za politiku usvojene u maju 2017. godine su delimično sprovedene, dok su mere dogovorene u okviru Agende evropskih reformi odložene.

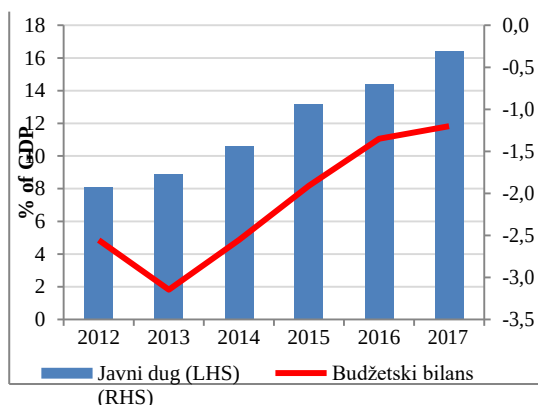
Makroekonomska stabilnost

Uprkos rastu BDP-a od preko 4% u poslednje 3 godine, Kosovo ostaje najsiromašnija ekonomija u regionu. Procenjeno je da je BDP po glavi stanovnika u 2017. godini nominalno iznosio oko 3, 200 EUR. Realni rast je ostao snažan, 3,9% u prva tri kvartala 2017. godine, u poređenju sa 4,1% u 2016. godini, zbog izgradnje puta i investicija koje se finansiraju SDI-om. Neto izvoz je pozitivno doprineo rastu, s obzirom da je najveći izvoznik metala, Ferronikeli, ponovo dobio izvozna tržišta na dalekom istoku i izvoz usluga je značajno porastao. Za razliku od prethodnih godina, kvartalni podaci pokazuju da privatna potrošnja čini 2,5%, uprkos snažnom potrošačkom kreditiranju, visokom prilivu doznaka i snažnom prometu na malo, što ukazuje na moguće nedoslednosti podataka. Strana snabdevanja BDP-a pokazuje podsticanje širokog rasta usmerenog na izgradnju, trgovinu i finansijski sektor, dok su se javne uprave i ostale aktivnosti usluga naglo smanjile. Opšti proizvodni kapaciteti Kosova ostaju nerazvijeni i ekonomija se i dalje oslanja na potrošnju, investicije u infrastrukturu i doznake.

Snažnji izvoz usluga pomogao je u suzbijanju spoljnih neravnoteža. Deficit tekućeg računa smanjen je na 5,9% BDP-a u 2017. godini, u poređenju sa 9,1% BDP-a u 2016. godini. To je uglavnom zbog snažnog rasta izvoza usluga. Metodološke promene u računovodstvu ekonomskih aktivnosti mogu se objasniti povremenim dolascima dijaspore na Kosovo, čime se mogu objasniti i takva prilagođavanja i pad navedene privatne potrošnje. Deficit robne razmene je porastao za 1 procenat na 38,9% BDP-a. Važan izvor prihoda za mnoga domaćinstva na Kosovu, doznake, povećane su na 12% BDP-a u 2017. godini. Neto SDI je porastao na 3,9% BDP-a u poređenju sa 2,9% BDP-a u 2016. godini. Priliv stranih direktnih investicija bio je još više koncentrisan u 2017. godini, s obzirom da je udeo nekretnina u građevinarstvu i finansijskom sektoru porastao na 97,1%. Priliv u sektore proizvodnje je bio negativan. Ovo odražava slabo poslovno okruženje i malo „greenfield“ investicionih mogućnosti.

Kao mala ekonomija sa niskom domaćom proizvodnjom, kretanja cena na Kosovu uglavnom su uslovljena uvoznim cenama hrane i energije. Prosečna inflacija potrošačkih cena u 2017. godini porasla je na 1,5%, u poređenju sa 0,3% u 2016. Prosečna inflacija uvoznih cena je u prva tri kvartala 2017. godine iznosila 4,4%. Oba povećanja cena odražavaju kretanja u svetskim cenama hrane i goriva, dok je osnovna inflacija i dalje niska. S druge strane, inflacija proizvođačkih cena je bila samo 0,3% u istom periodu uglavnom zbog niskog rasta plata.

Grafikon 2 Fiskalni razvoj Kosova

Fiskalna stabilnost je očuvana u 2016. i 2017. godini, uprkos nedostatku sprovođenja nekih važnih fiskalnih reformi. Snažan ekonomski rast i bolje prikupljanje prihoda doveli su do značajnog porasta prihoda od 9,4% i 5,3% u 2016. i 2017. godini. Ukupni troškovi u istom periodu takođe su porasli na 6,9% i 4,9%, dok je udeo kapitalne potrošnje ostao nepromenjen (26,9% ukupne potrošnje u 2017. godini).

Kapitalna potrošnja još uvek nije izvršena zbog preceanjavanja finansijskih sredstava međunarodnih finansijskih institucija (IFI) i Agencije za privatizaciju. Štaviše, slaba naplata prihoda opština koja je vezana za izvršenje nekih malih

Izvori: Eurostat, kosovski izvori

kapitalnih projekata odložila je investicije na lokalnom nivou. Budžetska izdvajanja za naknade ratnim veteranima su premašena i u 2016. i 2017. godini, zbog broja podobnih korisnika penzione šeme za ratne veterane, koji je dvostruko veći od očekivanog broja. Da bi se ograničio trošak penzione šeme za ratne veterane, uvedeno je ograničenje potrošnje od 0,7% BDP-a. Međutim, ono se primenjuje tek nakon što posebna komisija ponovo kvalifikuje sve podobne korisnike u skladu sa novim strožijim kriterijumima. Zbog kašnjenja u procesu ponovne kvalifikacije, SBA sa MMF-om je istekao bez isplate završne tranše. U reviziji budžeta 2017. godine, izdvojeno je dodatnih 26,2 miliona evra za penzionu šemu za ratne veterane, čime je ukupan iznos bio 1% BDP-a.

Javni dug Kosova je ostao relativno nizak sa 16,4% BDP-a³ u 2017, ali se povećao. Prosečna ponderisana kamatna stopa nastavila je da opada na 1,92% zbog velikog učešća koncesionih kredita od MFI-ova. Prosečna dospelost domaćeg duga (20,2 meseca) verovatno će nastaviti da raste nakon što je Kosovo prvi put izdalo obveznicu sa rokom dospeća od sedam godina u avgustu 2017. godine. Depoziti države povećani su u poslednje dve godine na 5,3% BDP-a, iznad regulatornog zahteva.

Budžet za 2018. godinu predviđa stabilne javne finansije, ali bi u srednjoročnom pregledu mogla biti potrebna značajna prilagođavanja. Prognozirani ukupni prihodi (8,3% u poređenju sa preliminarnim rezultatima iz 2017. godine) će se oslanjati na značajno proširenje poreske osnovice koja proizlazi iz borbe protiv neformalne ekonomije, jer se 2018. godine ne planiraju nove mere prihoda. Početkom 2018. godine rast plata će biti ograničen na stopu rasta poslednjeg raspoloživog nominalnog BDP-a (trenutno 4,3%). Stoga će javne plate biti povećane za 4%, dok će ostatak biti potrošen na nova radna mesta. Iznos dodeljen za različite programe naknada ratnim veteranima verovatno neće biti dovoljan, osim ako postupak reklasifikacije ne preispita i potvrde postojećih korisnika. Troškovi šeme naknade za ratne invalide takođe bi se mogli povećati u odnosu na izdvojeni budžet, pošto više od 3 000 novih kandidata čeka potvrdu. Rast kapitalnih rashoda (37,1%) izgleda preterano ambiciozan. Kapacitet Kosova za apsorpciju sredstava bi se trebao znatno povećati kako bi dostigao procene isplate MFI-a pod „investicionom klauzulom“. Očekuje se da deficit, prema fiskalnom pravilu, iznosi 1,7% BDP-a. Međutim, srednjoročni pregled može vrlo lako preneti sredstva iz kapitalnog budžeta kako bi finansirao povećanu potrošnju na socijalne usluge.

³ Ne obuhvata udeo kosovskog duga Londonskom i Pariskom klubu bivše Jugoslavije, trenutno procenjen na oko 6% BDP-a.

Fiskalno upravljanje je ostvarilo određeni napredak, ali se i dalje suočava sa značajnim izazovima. Iako su fiskalni podaci dostupni, još uvek nisu pouzdani, niti blagovremeno dostupni. Kapacitet vršenja kredibilnih makroekonomskih i budžetskih predviđanja ostaje na niskom nivou i uglavnom se oslanja na prognoze MMF-a. Međutim, poboljšana je verodostojnost predviđanja Srednjoročnih okvira troškova (SOT) i procene budžeta. Delom kao rezultat povećanog realizma u predviđanjima prihoda, poboljšanih kontrola posvećenosti i efikasne upotrebe re-alokacija u toku godine, odstupanja između prospektivnih procena i realnih prihoda i rashoda znatno su smanjena. Pokrenuti su pokušaji da se Odbor za budžet i finansije uključi u diskusije, ali ova praksa još uvek nije sistemska. Kosovo funkcioniše i poštuje sopstveni sistem fiskalnih pravila koji ima za cilj uravnotežiti fiskalnu disciplinu i investicione potrebe. Sistemi javnog računovodstva pokrivaju većinu oblasti prihoda i rashoda i podležu internoj kontroli i nezavisnim revizijama.

Jednostrana evroizacija na Kosovu čini održavanje makroekonomske i finansijske stabilnosti posebno relevantnim. Kosovo nema standardne instrumente monetarne politike na raspolaganju, jer koristi evro kao zakonito sredstvo, ostavljajući fiskalnu politiku kao glavni instrument makroekonomske politike. Javni dug je i dalje nizak, dok su trenutni nivoi međunarodnih rezervi adekvatni i obezbeđuju zaštitni sloj u odnosu na spoljne i likvidne šokove.

Funkcionisanje proizvodnih tržišta

Poslovno okruženje

Ostvaren je značajan napredak u poboljšanju poslovnog okruženja. Uveden je online sistem za podnošenje i plaćanje doprinosa za PDV i socijalno osiguranje, omogućavajući plaćanje poreza za preduzeća. Vreme koje je potrebno za izvoz i troškovi regulatorne usklađenosti u cilju izvoza smanjeni su kao rezultat poboljšanog automatizovanog sistema upravljanja carinskim podacima, pojednostavljivanja procesa carinjenja i sprovođenja tranzitnog koridora Albanije i Kosova. Osnivanje preduzeća je olakšano zahvaljujući sistemu registracije preduzeća i pojednostavljenom postupku registracije zaposlenih. Pristup kreditima olakšan je usvajanjem jasnih prioritarnih pravila u postupcima stečaja za osigurane poverioce. Rešavanje nesolventnosti olakšano je uvođenjem pravnog okvira za nesolventnost preduzeća. Novi Zakon o poslovnoj organizaciji dalje će pojednostaviti postupke registracije preduzeća i uvesti promene u korporativno upravljanje.

Uprkos napretku u oblasti zakonskih pravila koja regulišu poslovanje, mnoge prepreke ostaju. Kosovo je 2017. godine bilo jedan od prvih 10 reformatora, prema izveštaju *Doing Business* Svetske banke. Ipak, glavne prepreke za poslovanje i dalje uključuju slabu i neprilagođenu administraciju, slabu vladavinu zakona, korupciju i široko rasprostranjenu neformalnu ekonomiju. Iako neformalnost ostaje na visokom nivou, oko 30% BDP-a, različite studije ukazuju na njegovo stalno smanjenje između 2013. i 2015. godine zbog poboljšane efikasnosti praksi poreske uprave. Međutim, crna ekonomija je porasla u apsolutnom smislu. Građevinski i trgovinski sektori su doživeli najveće gubitke u prihodima zbog neformalnosti. Sudski sistem se suočava sa lošim pristupom, neefikasnošću i kašnjenjima. Mali napredak zabeležen je u nerešenim zaostalim sudskim predmetima.

Uticaj države na proizvodno tržište

Državnom pomoći i subvencijama se i dalje upravlja bez sveobuhvatne strategije ili procene troškova. Javna preduzeća i dalje dobijaju državne subvencije i grantove sa malo uticaja na njihovu profitabilnost. Procedura imenovanja rukovodstva i dalje je predmet političkog uticaja koji vodi ka preovlađivanju lošeg upravljanja i kašnjenja u imenovanjima. Izuzeci od poreza za određene sektore su prošireni, ali su do sada imali ograničen uticaj na izvoz i investicije.

Vlada je nastavila da pruža poljoprivredne subvencije, ali se proces konsolidacije zemljišta ne primenjuje, što dovodi do slabih povećanja produktivnosti za sektor. Zakon o strateškom investiranju još nije imao uticaja na privlačenje investicija. Finansijska podrška ekonomskim zonama i industrijskim parkovima nastavljena je bez jasnog plana ili transparentnog uticaja ili analize nedostataka. Uticaj vlade na kontrolu cena komunalnih usluga i poštanskih i telekomunikacionih usluga je nastavljen. Telo za razmatranje javnih nabavki (TRN) bi moglo da izgubi kvorum i postane nefunkcionalno jer se dva člana odbora suočavaju sa optužbama za korupciju. Štaviše, prijavljeno zastrašivanje članova TRN-a podriva ovaj važan mehanizam žalbi smanjujući transparentnost i kredibilitet čitavog procesa nabavke.

Privatizacija i restrukturisanje

Nerešeni status imovinskih prava i dugotrajni postupci u postupanju sa finansijskim potraživanjima u odnosu na privatizovanu imovinu onemogućavaju proces privatizacije.

Vlada je u novembru 2017. godine odlučila da privremeno obustavi privatizaciju zemljišta u društvenom vlasništvu. Pripremljena je studija izvodljivosti za rudarski kompleks Trepča. Međutim, promena vlasničke strukture u akcionarskom društvu, kako to zahteva zakon, nije izvršena zbog neuspeha vlade i problema imenovanja nadzornog odbora. Nakon što se u 2017. godini nije realizovala isplata od 86 miliona evra Agencije za privatizaciju ista je ponovo izdvojena u budžetu za 2018. godinu.

Funkcionisanje finansijskog tržišta

Finansijska stabilnost

Finansijski sektor je ostao dobro kapitalizovan i sa velikim zaštitnim slojevima likvidnosti.

Regulatorni kapital aktive ponderisane rizikom u bankarskom sektoru iznosio je 18% u decembru 2017. godine, iznad regulativnog minimuma od 12%. Kreditni rizici su niski, jer je udeo nekvalitetnih kredita, koji su u potpunosti pokriveni rezervama banaka, najniži u regionu i pao za 3,1% do decembra 2017. godine. To je rezultat jačeg kreditnog rasta, snažnog ekonomskog učinka i poboljšanja stečajnih i postupaka insolventnosti. Finansijski sektor je zabeležio visoku profitabilnost u 2017. godini. Prosečni prinos na vlastiti kapital iznosio je 21,3%, 17,6% i 17,7% za bankarski sektor, mikrofinansijske institucije i sektor osiguranja. Centralna banka Kosova nedavno je sklopila memorandum o saradnji sa Evropskim bankarskim telom i Evropskim organom za osiguranje i zapošljavanje kojim se uspostavlja okvir saradnje i razmene informacija kako bi se ojačala bankarska regulativa i supervizija banaka koje deluju u EU i zemljama Jugoistočne Evrope.

Pristup finansijama

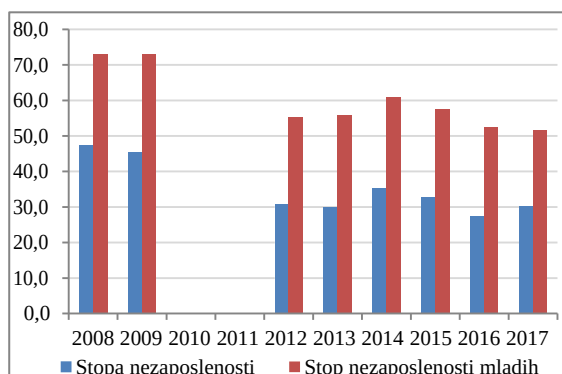
Kosovski finansijski sektor i dalje pokazuje dovoljno prostora za jaču bankarsku aktivnost. Bankarski sektor na Kosovu u velikoj meri je u inostranom vlasništvu 65,7% od ukupne aktive finansijskog sektora, zatim slede penzioni fondovi (28%). Ukupna aktiva u bankarskom sektoru porasla je za 6,6% u 2017. godini i iznosi 61,3% BDP-a. Kreditne aktivnosti su ubrzane u odnosu na prethodnu godinu (11,5% rasta ukupnih kredita) uz podršku jakih kreditiranja domaćinstava (rast od 12,7%). Odnos kredita i depozita porastao je na 80,4% sa 76,9% u 2016. Prosečna kamatna stopa na kredite smanjila se u 2017. na 6,8% sa 7,5% u 2016. godini, ali i dalje ostaje iznad regionalnog proseka.

Sektor osiguranja je slabo nadgledan uprkos poboljšanju transparentnosti. U sektoru dominiraju društva za osiguranje neživotnih osiguranja. Troškovi osiguranja automobila su veštački visoki delimično zbog toga što Kosovo nije član sistema „zelene karte“, ali i zbog toga što nema liberalizovane cene osiguranja od odgovornosti za motorna vozila.

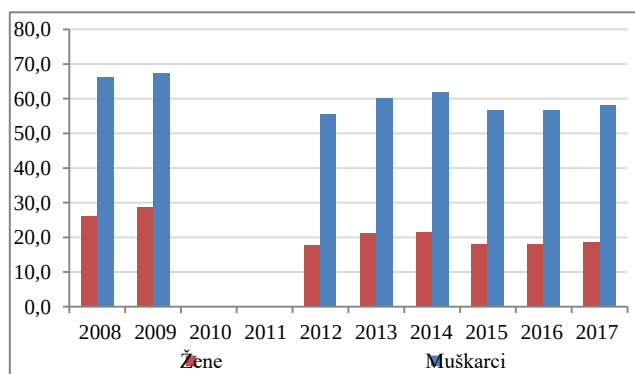
Funkcionisanje tržišta rada

Stabilan ekonomski rast tokom poslednjih godina je samo marginalno poboljšao uslove na tržištu rada. Od 2016. godine, Agencija za statistiku Kosova izrađuje kvartalne podatke o istraživanju radne snage (LFS). Međutim, ostaju pitanja o uporedivosti kvartalne i godišnje serije. Prema LFS-u, stopa učešća radne snage i stopa zaposlenosti porasla je u prvih devet meseci 2017. na 42,7% i 29,7%, u poređenju sa 38,7% i 28% u 2016. godini. Istovremeno, stopa nezaposlenosti porasla je na 30,4% u poređenju sa 27,5% u 2016. godini, a Kosovo i dalje ima najveću nezaposlenost i najmanju stopu učešća u Evropi. Ishodi tržišta rada za žene su posebno slabi (samo 20,2% žena je učestvovalo na tržištu rada, a 38% je bilo nezaposleno u prvih devet meseci 2017. godine). Velika nezaposlenost mladih (51,6%) pokazuje jasnu neusklađenost između ishoda obrazovnih sistema i potreba tržišta rada (tj. neusklađenost između kvalifikacija i veština učenika i onoga što je potrebno na tržištu rada). To zahteva aktivnije politike tržišta rada, prekvalifikacione programe i programe stručnog usavršavanja. Nasuprot tome, Kosovo nema problem sa zakonodavstvom o zaštiti na radu, visokim porezom ili sistemom socijalne zaštite koji bi ometao rad, sa izuzetkom nepredviđenih transfera ratnih veterana. Finansiranje za usluge zapošljavanja i stručnu obuku ostaje nedovoljno i fragmentisano je na nekoliko subjekata. Prema Strukturalnom istraživanju preduzeća koje je sprovedla Kosovska agencija za statistiku, prosečna mesečna zarada u privatnom sektoru u 2016. godini bila je oko 359 evra, što je za 1,4% više nego u 2015. godini.

Grafikon 3 Nezaposlenost na Kosovu (% aktivne populacije)

Grafikon 4 Stope učešća na Kosovu (% radne snage)

Izvor: Eurostat, kosovski izvori

3.2 Kapacitet za suočavanje sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije

Kosovo je ostvarilo **određeni napredak** i u **ranoj fazi** je u smislu kapaciteta da se izbori sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama unutar EU. Nije postignut napredak u poboljšanju kvaliteta obrazovanja i rešavanju razlika u veštinama na tržištu rada. Kosovo je ostvarilo određeni napredak u poboljšanju putne infrastrukture, ali veliki infrastrukturni nedostaci u železničkom i energetsom sektoru ostaju. Strukturne promene u ekonomiji su spore, jer se ista i dalje oslanja na trgovinski sektor. Integraciju sa EU otežava sporo sprovođenje SSP-a.

U narednom periodu, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ na rešavanje neusklađenosti između ishoda obrazovanja i potreba tržišta rada, što dovodi do visoke nezaposlenosti mladih;

→ na poboljšanje kapaciteta centralne i lokalne uprave za pripremu i upravljanje investicionim projektima;

→ na obezbeđivanje stabilnog snabdevanja električnom energijom, smanjenje gubitaka u distribuciji električne mreže i poboljšanje energetske efikasnosti.

Obrazovanje i inovacije

Sektor obrazovanja nije adekvatno usklađen sa potrebama tržišta rada, što dovodi do slabije zapošljivosti diplomaca i značajni premijum veština. Javna potrošnja na obrazovanje ostala je nepromenjena na 4,6% BDP-a u 2016. godini, što je uglavnom u skladu sa zemljama sa srednjim prihodima i sličnim profilima starosne dobi. Međutim, s obzirom na relativno veliki broj učenika, Kosovo troši značajno manje od nekih susednih zemalja po učeniku u osnovnom i srednjem obrazovanju. Osim toga, potrošnjom na obrazovanje prevladava račun za plate. Rani stepen upisa dece i predškolsko obrazovanje je vrlo nisko, na nivou od 4,4% i 33,9%, što je još uvek daleko ispod cilja EU od 95% do 2020. Za razliku od toga, stope upisa u osnovno i srednje obrazovanje su veoma visoke 96% i 88,1%, respektivno. Upis na tercijarni nivo je veoma visok, sa 120.000 studenata u javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama. Međutim, niska ocena PISA i visoka stopa nezaposlenosti među diplomcima visokog obrazovanja (26,7% u trećem kvartalu 2017. godine) ukazuju na loš kvalitet obrazovanja uopšte i njegovu neusklađenost sa potrebama tržišta rada. S obzirom na ovu situaciju, Kosovo bi trebalo da radi na razvoju tešnje saradnje između obrazovnog sistema i privatnog sektora.

Potrošnja na istraživanje praktično ne postoji. Kosovo treba znatno povećati investicije u istraživanje i inovacije (trenutno samo 0,1% BDP-a) i uspostaviti veze između akademskih institucija i privatnog sektora. U septembru 2017. godine osnovano je novo Ministarstvo za inovacije i preduzetništvo i zaduženo je da podržava preduzetništvo i privatne inicijative kroz inovacije, sa fokusom na razvoj proizvodnih i uslužnih MSP-ova.

Fizički kapital i kvalitet infrastrukture

Kosovo je ostvarilo određeni napredak u poboljšanju svog fizičkog kapitala, uglavnom za investicije u javnu putnu infrastrukturu. Međutim, kosovski transportni sistem je ometen slabim administrativnim kapacitetom regulatornih institucija i lošom infrastrukturom. Investicije u putnu infrastrukturu su uglavnom fokusiran na popravke puteva i izgradnju autoputeva. Osim toga, donatori podržavaju investicije u sisteme navodnjavanja, tretman otpadnih voda, projekte vodosnabdevanja, nadogradnju zdravstvenih ustanova, javni gradski prevoz i unapređenje železničkog sektora. Rehabilitacija železničke linije 10, koja je ključni prioritet Nacionalnog investicionog komiteta, prvi je projekat koji će se sprovesti u skladu sa agendom regionalne povezanosti.

Nedostatak regionalne povezanosti u oblasti transporta i energetske sigurnosti ostaje prepreka u ekonomiji. Nepouzdanost snabdevanje električnom energijom ostaje jedna od ključnih prepreka ekonomskom razvoju. Interkonektivni dalekovod Albanije i Kosova - završen 2016. godine, još uvek nije funkcionalan, usled nastalih političkih nesuglasica sa Srbijom krajem 2017. godine. Dogovor o izgradnji nove termoelektrane od 500 megavata je postignut, a očekuje se početak izgradnje početkom 2019. godine. Projekat od 1,3 milijarde evra finansiraće se u potpunosti od strane investitora i trebalo bi da pomogne održavanje pouzdanijeg snabdevanja električnom energijom. Visoki gubici distribucije u elektroenergetskoj mreži i niska energetska efikasnost još više ugrožavaju energetska sigurnost. Ovo pitanje se može rešiti proširenjem podsticaja za energetska efikasnost u privatnom sektoru i domaćinstvima. Od aprila 2017. godine, proizvođači električne energije su obavezni da isporuku sve proizvedene električne energije vrše po deregulisanim cenama, čime pomažu otvaranju tržišta električne energije. Proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora je na veoma niskom nivou uprkos dokazanom potencijalu za eksploataciju sunčeve energije i energije vetra.

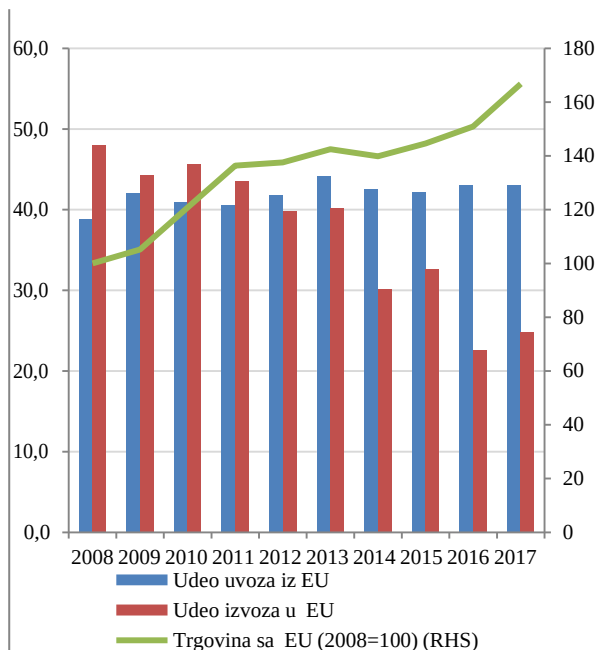
Digitalizacija ekonomije nije mnogo napredovala tokom protekle godine. Kosovo postepeno usklađuje nacionalno zakonodavstvo sa pravnim tekovinama, ali primena istih zaostaje. Povećan broj preduzeća vodi e-trgovinu. Međutim, tačni podaci još nisu objavljeni. Stopa penetracije fiksnog širokopojasnog interneta se postepeno širi iz godine u godinu i dostigla je 86,7% u prvom kvartalu 2017. godine u poređenju sa 75,5% godišnje. Pored toga, broj korisnika mobilnih telefona je povećan na 112,14% u odnosu na 97,08% godišnje. Broj zaposlenih i udeo bruto dodate vrednosti (BDV) IKT industrije postepeno su rasli od 2008. godine, ali i dalje su niski uprkos velikom potencijalu za jači razvoj.

Sektorska i struktura preduzeća

U kosovskoj ekonomiji nije bilo značajnih strukturnih promena. Privatni sektor na Kosovu i dalje je fragmentisan i bez kapaciteta da iskoristi ekonomiju obima, pošto mikro preduzeća dominiraju ekonomijom. Prema strukturnom istraživanju preduzeća za 2016. godinu, najveći broj preduzeća na Kosovu pripada trgovinskom sektoru (47,7%), zatim slede poslovne i druge usluge (13,6%) i prerađivačka industrija (13,5%). Ukupan broj zaposlenih u privatnom sektoru iznosio je 156 504, od čega: u sektoru trgovine 34,9%; prerađivačkoj industriji 15,6% i poslovnim uslugama 11,8%. Najveći udeo u ukupnom prometu ostvaren je u trgovinskom sektoru sa 57,5%, zatim prerađivačkoj industriji 11,9 % i građevinarstvu sa 10,5%. Struktura BDV-a na Kosovu se nije značajno promenila u poslednjih nekoliko godina, osim što je vidljiv trend opadanja udela poljoprivrede, koji se nastavio u 2016. godini (na 13%). Udeo rudarstva, proizvodnje, građevinarstva i usluga, nastavlja se kretati u okviru svojih dugoročnih prosečnih vrednosti.

Fond za kreditne garancije na Kosovu koji ima za cilj da obezbedi kreditne garancije za privatne investicije je u potpunosti operativan. Fond je odobrio 785 kredita za lokalna preduzeća sa odobrenim iznosom od 29,5 miliona evra. Vlada se obavezala na pružanje dodatnih sredstava u 2018. godini radi jačanja kapaciteta Fonda za kreditne garancije.

Grafikon 5 Trgovinska integracija Kosova sa EU

Doprinos Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju povećanju trgovine bio je ometen sporim sprovođenjem

neophodnih reformi. Ekonomija Kosova je i dalje relativno neintegrisana u globalne trgovinske tokove, sa otvorenim trgovinom od 74,5% BDP-a uprkos porastu ukupne robne razmene i usluga u 2017. godini. Većina kosovskog izvoza i dalje se sastoji od osnovnih sirovina i mineralnih proizvoda, što odražava ograničena diversifikacija proizvodnog sektora na Kosovu. Međutim, u 2017. godini došlo je do značajnog povećanja izvoza industrijskih proizvoda, poljoprivrednih proizvoda i prerađenih prehrambenih proizvoda. EU je nastavila da bude najveći trgovinski partner Kosova sa 41% ukupne trgovine 2017. godine, a slede zemlje CEFTA-e⁴ sa 30.3 %. Uprkos rastu izvoza u EU od 30,1%, trgovinski deficit Kosova sa EU se dodatno povećao 2017. godine. Razvoj regionalnog ekonomskog područja zasnovanog na pravilima i standardima EU, kojima su sve ekonomije Zapadnog Balkana obavezale, ima potencijal da generiše do sada neiskorišćeni rast. EU ostaje glavni investitor na Kosovu sa 46,4% ukupnog priliva SDI-a u 2017.

4. REGIONALNA PITANJA I MEĐUNARODNE OBAVEZE

Nerešena sudbina nestalih osoba iz sukoba u devedesetim godinama ostaje humanitarna briga na Zapadnom Balkanu. Od februara 2018. godine, prema Međunarodnom komitetu Crvenog krsta (ICRC), u regionu i dalje se ukupno 10 332 lica vode kao nestala. Od toga, 1 652 se odnose na sukob na Kosovu i njegove posledice. Dve sednice Radne grupe za nestala lica Beograda i Prištine, kojom je predsedavao Međunarodni komitet Crvenog krsta, održane su 2017. godine. Imenovanje šefa delegacije iz Prištine za ovu radnu grupu dovelo je do pozitivnih pomaka. Međutim, nedostatak novih informacija o još neotkrivenim grobnicama ostaje glavna prepreka za rešavanje slučajeva od kojih su u 2017. godini rešena samo jedanaest.

Proces rešavanja sudbine nestalih lica nastavlja da bude podriven politizacijom i međuinstitucionalnim sporovima. Ponavljajući pokušaji nekih političara da izmene vremenski okvir koji pokriva Zakon o nestalim osobama, efikasno isključujući mnoge nealbanske žrtve, nisu prihvatljivi. Pozitivan napredak je imenovanje registratora za proglašenje nestalih lica i činjenica da zamenik šefa Vlade komisije za nestala lica pripada nevećinskoj zajednici. Potrebna je bolja međuinstitucionalna koordinacija i saradnja između ove Komisije i Kosovskog instituta za sudsku medicinu, uključujući olakšavanje unosa podataka u centralni registar nestalih lica. Vlasti i dalje trebaju usvojiti podzakonske akte o uspostavljanju centralnog registra, kao i o zatvaranju predmeta, kako bi se podržala primena Zakona o nestalim licima.

⁴ Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini

Iako je Institut za sudsku medicinu ostvario određeni napredak u razvoju kapaciteta i dalje ne ispunjava tražene standarde za održivu forenzičku praksu, uključujući forenzičku antropologiju i arheologiju. Potrebno je više učiniti kako bi se izgradio takav kapacitet i obezbedilo kontinuirano finansiranje Instituta. Stotine ljudskih ostataka čuvanih u mrtvačnici u Prištini, za koje su iscrpljene sve forenzičke mere i dalje nisu identifikovana.

Regionalna saradnja i dobrosusedski odnosi predstavljaju ključni deo procesa evropskih integracija Kosova. Oni doprinose stabilnosti, pomirenju i okruženju koje ima pozitivan efekat na rešavanje otvorenih bilateralnih pitanja i nasleđa prošlosti. Kosovo je zastupljeno u većini regionalnih organizacija koje su deo sporazuma o aranžmanima regionalne zastupljenosti i saradnji, koji je postignut 2012. u Beogradu.

Podsticaj koji je dat u okviru berlinskog procesa, naročito za agendu povezivanja, nastavio je da podstiče povećanu regionalnu saradnju među zemljama Zapadnog Balkana. Na osnovu rezultata prethodnih samita, na samitu u Trstu u julu 2017. došlo je do daljeg unapređenja agende povezivanja, a takođe je otvorena saradnja u novim oblastima, naročito na regionalnom ekonomskom prostoru (REA), gde je Kosovo naknadno predložilo određenu fokalnu tačku u okviru Kancelarije premijera. Nakon osnivanja Regionalne kancelarije za saradnju mladih (RKSM) u Tirani, Kosovo je otvorilo lokalni ogranak te kancelarije u Prištini u oktobru 2017. Dalje, Kosovo je potpisalo Ugovor o transportnoj zajednici, ali je njegova ratifikacija od strane Skupštine u toku. Predstojeće mere transporta uključuju poboljšanje sprovođenja IUG smernica. Projekti za povezivanje u železničkom sektoru se planiraju, a očekuje se da će se početi sa radom sredinom 2018. Što se tiče energetike, Regulatorna kancelarija za energetiku Kosova je deregulisala cene proizvodnje. Vlada je preduzela korake za razmenu električne energije sa Albanijom. Kosovo bi trebalo da dalje finalizira tehnički postupak za uspostavljanje funkcionalnog i uravnoteženog tržišta i usvoji kompatibilan zakon o energetici, koji će omogućiti napredak u nizu drugih mera. Kompanija za prenos električne energije na Kosovu nije u mogućnosti da u potpunosti iskoristi regionalno tržište električne energije kako je dogovoreno na samitu Zapadnog Balkana 2016. u Parizu. Ovo je zbog spora sa Srbijom, koji se mora rešiti što je pre moguće putem dijaloga Beograda i Prištine. Postoji potreba da se osigura pristupačan širokopojasni pristup. To podrazumeva korišćenje postojećih optičkih vlakana kao što su ona koja se nalaze na mrežama za prenos električne energije.

Kosovo je nastavilo sa naporima da održi dobre i konstruktivne **bilateralne odnose sa drugim zemljama iz procesa proširenja**.

Kosovo je nastavilo da razvija bliže odnose sa **Albanijom**, sa nekoliko novih sporazuma u ključnim oblastima saradnje koji su potpisani na četvrtom sastanku vlada u novembru 2017. i najavila spremnost Albanije da otvori kancelariju Carine Kosova u luci u Draču. Potpisan je Okvirni memorandum o saradnji sa dijasporom, kao i Memorandum o razumevanju između vlada za otvaranje zajedničkih konzulata, sa zajedničkim konzularnim kancelarijama u Minhenu i Milanu.

U odnosima Kosova sa **Bosnom i Hercegovinom** nije došlo do promene jer Bosna i Hercegovina ne priznaje nezavisnost Kosova. Recipročni vizni režim i dalje postoji.

Došlo je do daljeg napretka u odnosima sa **bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom**. U avgustu 2017, potpisan je protokol o sprovođenju za otvaranje novog prelaza Stančić - Belanovce. Obe zemlje su se složile da održavaju zajedničke sastanke vlade godišnje. Premijer Zaev je posetio Prištinu u decembru 2017. Bilo je nekih tenzija koje su nastale kao rezultat presude o učešću građana Kosova u događajima u Kumanovu 2015.

Kosovo ima dobre odnose sa **Crnom Gorom**. Skupština Kosova je u martu 2018. ratifikovala sporazum o demarkaciji granice, koji je već ratifikovan u Podgorici. U februaru 2018. oba

predsednika su potpisala zajedničku izjavu u kojoj su se složili da nakon što Sporazum o demarkaciji granice stupi na snagu, bude uspostavljena radna grupa kako bi se identifikovali i rešili potencijalni sporovi na obeležavanju granice u određenim sektorima. U februaru 2017. Kosovo je usvojilo strategiju za afirmaciju i integraciju crnogorske manjine.

Kosovo je održalo dobre odnose sa **Turskom**. Održane su recipročne posete na visokom nivou, tokom koje su obe zemlje izrazile svoju posvećenost povećanju ekonomske saradnje i trgovine.

5. NORMALIZACIJA ODNOSA IZMEĐU KOSOVA I SRBIJE

Rad u okviru dijaloga posredstvom EU, nastavljen je tokom perioda izveštavanja. Četiri zvanična sastanka na visokom nivou održana su pod pokroviteljstvom VP/ZP Mogherini u julu, avgustu i septembru 2017, kao i u martu 2018. Predsednici Thaçi i Vučić složili su se da rade na novoj fazi dijaloga sa ciljem sveobuhvatne normalizacije odnosa između Kosova i Srbije. Ovaj rad je trenutno u toku i treba ga ubrzati. Sastanci na tehničkom nivou nastavljeni su početkom 2018.

Januara 2017. pokušano je slanje voza, islikanog srpskim nacionalističkim parolama, iz Beograda na sever Kosova. Nakon snažnog pritiska EU i drugih međunarodnih partnera, voz nije ušao na sever Kosova.

Sprovođenje **sporazuma od 25. avgusta 2015.** je u potpunosti sporo. Napredak je postignut u pogledu **Asocijacije/Zajednice opština sa srpskom većinom na Kosovu**. 4. aprila 2018. Kosovo je dalo mandat Upravnom timu da započne izradu statuta Asocijacije/Zajednice. **Energetski** sporazum između Srbije i Kosova mora se sprovesti bez daljeg odlaganja kako bi se izbeglo da ovaj dugotrajni spor ima daljih posledica po energetska stabilnost i sigurnost u Srbiji, na Kosovu i zemljama širom Evrope. Ove posledice postale su akutnije i vidljive poslednjih meseci. Srbija treba da registruje i licencira dve srpske energetske kompanije, koje pod hitno treba uspostaviti na Kosovu. Zid u severnoj Mitrovici, pored mosta, nezakonito je izgrađen u decembru 2016. Od tada je srušen. **Most u Mitrovici**, na kome su započeti radovi u avgustu 2016, trebalo bi otvoriti bez daljeg odlaganja ili prepreka. Sporazum o **telekomunikacijama** je sada u potpunosti sproveden. Kosovu je dodeljen pozivni broj za korišćenje i rad u novembru 2016. Srbija je osnovala telekomunikacionu kompaniju kao podružnicu Telekoma Srbije u okviru pravnog i regulatornog okvira Kosova.

Postignut je dalji napredak u sprovođenju „**Prvog sporazuma o načelima koja regulišu normalizaciju odnosa**“ iz aprila 2013. Sporazum o **pravosuđu** je sada u potpunosti sproveden. U oktobru 2017, predsednik Kosova Thaçi imenovao je 40 sudija iz zajednice kosovskih Srba, 13 tužilaca i njihovo pomoćno osoblje, čime je okončan proces zapošljavanja pravosudnog osoblja na severu. Svi bivši srpski pravosudni kadrovi sada su u potpunosti integrisani u kosovski sistem, kao i Srbi iz **Policije Kosova i civilne zaštite**. U kontekstu **aranžmana za vezu**, zvanične posete se direktno uređuju od strane oficira za vezu u skladu sa relevantnim sporazumom, ali u nekim slučajevima ugovor nije u potpunosti poštovan. Događaji u martu 2018. oko procedura ulaska i postupanje sa zvaničnikom Vlade Srbije Markom Đurićem povećali su tenzije.

Neki od **sporazuma o tehničkom dijalogu** (2011-2012) se ne primenjuju. Obe strane moraju ostati posvećene nastavku sprovođenja sporazuma o zastupanju i učešću Kosova na **regionalnim forumima**. Pitanje priznavanja **univerzitetskih diploma** tek treba rešiti, kao i elemente povezane sa **registarskim tablicama** sporazuma o slobodi kretanja. Srbija još uvek nije rešila

pitanje izmeštenih srpskih administrativnih **carinskih** struktura koji nose oznaku „kosovsko“, a koje rade u okviru Srbije, te nije prestala da izdaje dokumentaciju ili stavlja pečate sa oznakama koje su u suprotnosti sa dotičnim sporazumom. Što se tiče **IUG-a**, dok su privremeni prelazi u potpunosti operativni, Srbija je ometala napredak u izgradnji četiri od šest stalnih zajedničkih prelaza u Brnjaku, Jarinju, Končulju i Mučibabi. Srbija mora preduzeti dodatne mere za zatvaranje ilegalnih prelaza. Zahtevi za **uzajamnu pravnu pomoć** se obrađuju. Srbija pruža podršku sudskom procesu koji vodi **EULEX**.

Sve u svemu, Kosovo je ostalo uključeno u dijalog. Međutim, Kosovo mora uložiti dodatne značajne napore i doprineti uspostavljanju okolnosti koje koriste sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa sa Srbijom. Pravno obavezujući sporazum je hitan i presudan, tako da Srbija i Kosovo mogu napredovati na svojim evropskim putevima.

6. EVROPSKI STANDARDI

6.1 Slobodno kretanje robe

Kosovo je u **ranij fazi pripreme / ima određeni nivo spremnosti** u okviru slobodnog kretanja robe. U periodu izveštavanja ostvaren je **određeni napredak**. Međutim, od tri preporuke iz izveštaja za 2016, Kosovo je delimično ispunilo preporuku o daljoj usklađenosti sa pravnim tekovinama EU. Preporuke o razvoju više kapaciteta, povećanju resursa i međuinstitucionalnoj koordinaciji kako bi se omogućilo sprovođenje zakona, u skladu sa zahtevima SSP-a, tek treba da se rešavaju kako bi se osiguralo pravilno sprovođenje.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ osiguranju pravilnog sprovođenja nedavno usvojenog Zakona o standardizaciji, Zakona o metrologiji, Zakona o akreditaciji i Zakona o tehničkim zahtevima za proizvode i procenu usklađenosti, uključujući usvajanje svih relevantnih podzakonskih akata;

→ dodatnom poboljšanju međuinstitucionalne koordinacije kako bi se omogućilo pravilno sprovođenje zakona i jačanje kapaciteta Kosovske agencije za standardizaciju, Kosovske agencije za metrologiju i Generalne direkcije za akreditaciju;

→ postizanju napretka u usklađivanju sa Uredbom o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničavanju hemikalija (REACH).

Opšta načela

Kada se radi o **opštim načelima**, okvir za **proizvodnju, distribuciju i plasman industrijskih proizvoda** je dalje usklađen sa *pravnim tekovinama EU*. Ovo je posebno slučaj sa Zakonom o metrologiji, Zakonom o standardizaciji i Zakonom o tehničkim zahtevima za proizvode i procenu usklađenosti usvojenim 2018. i Zakonom o akreditaciji. Nacionalni program za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju uspostavlja planiranje postepenog usklađivanja sa *pravnim tekovinama EU* i njegovog sprovođenja.

Neusklađena oblast

Kosovsko zakonodavstvo mora biti usklađeno sa **članovima 34-36 Ugovora** o funkcionisanju Evropske unije (TFEU). Međutim, ono još uvek nije razvilo akcioni plan za to.

Ministarstvo trgovine i industrije je nadležno telo koje osigurava **obavezu obaveštavanja** o tehničkim propisima u fazi izrade, u skladu sa važećim zahtevima EU i međunarodnim sporazumima.

Usklađena oblast: infrastruktura kvaliteta

Pravna osnova za tehničke propise, standarde, procenu usklađenosti i akreditaciju je delimično usklađena sa *pravnim tekovinama EU*, posebno u oblasti metrologije; međutim, potreban je dodatni rad na zakonodavstvu o nadzoru tržišta. Tela za procenu kvaliteta, standarda i akreditaciona tela imaju ograničene kadrovske i finansijske resurse, što ih sprečava da u potpunosti primene *pravne tekovine EU*.

Novi Zakon o **standardizaciji** je dalje usklađen sa *pravnim tekovinama EU*; on uspostavlja okvir za standardizaciju i kretanje robe i funkcionisanje Agencije za standardizaciju Kosova. Iako Kosovo nije član Evropskog komiteta za standardizaciju / Evropskog komiteta za standardizaciju u elektrotehnici (CEN / CENELEC), 2017. CEN/CENELEC se složio da omogući direktno pristupanje Agencije standardima EU. U periodu izveštavanja Agencija je usvojila 647 evropskih standarda. Međutim, neophodno je rešiti sve prepreke koje ograničavaju online prodaju standarda.

Novi Zakon o **akreditaciji**, usvojen u januaru 2017, unapredio je Generalnu direkciju za akreditaciju Kosova u administrativno telo Ministarstva trgovine i industrije. Ovo se smatra jednom od preduslova za Kosovo da potpiše Multilateralni sporazum Evropske unije za akreditaciju. Usvojena je politika i strategija za akreditaciju 2016-2020. za Direkciju, ali ograničeni resursi i odsustvo generalnog direktora od sredine 2016. ugrozili su njihovu primenu.

Trenutno je na Kosovu akreditovano 39 tela za **procenu usklađenosti** i još 4 su u postupku akreditacije. Međutim, njihov kapacitet i učinak trebaju biti ojačani.

U pogledu **metrologije**, Kosovo je usvojilo zakonodavstvo osmišljeno za usklađivanje sa Direktivom o mernim instrumentima 2016, ali podzakonske akte treba i dalje usklađivati sa Direktivom o neautomatskim vagama. Takođe, nedostatak kvalifikovanog osoblja i potpuno operativnih laboratorija u Kosovskoj agenciji za metrologiju ugrožava primenu obe direktive u nekoliko sektora.

U pogledu **nadzora tržišta** pravni osnov je Zakon o opštoj sigurnosti proizvoda, koji je dizajniran za usklađivanje sa *pravnim tekovinama EU*. Međutim, telo za tržišni nadzor suočava se sa poteškoćama u primeni Zakona zbog nedostatka osoblja i finansiranja. Međuinstitucionalna koordinacija se poboljšala od uspostavljanja Koordinacionog tela za nadzor tržišta. Trenutno se na severu Kosova ne može vršiti inspekcija zbog nedostatka prostorija, nakon bombaškog napada u 2017.

Tokom 2017, na Kosovu je sprovedeno 266 inspekcija o sigurnosti proizvoda, u kojima je identifikovano 249 opasnih vrsta proizvoda i kao rezultat toga, svi štetni proizvodi trajno su skinuti sa tržišta.

Usklađena oblast: Sektorsko zakonodavstvo

U pogledu **zakonodavstva o „novom i globalnom pristupu“ proizvodima**, Kosovo je usvojilo zakonodavstvo za povećanje nivoa usklađivanja sa *pravnim tekovinama EU* o sigurnosti igračaka, elektromagnetnoj kompatibilnosti i sigurnosti liftova. Nedostatak kapaciteta unutar infrastrukture kvaliteta sprečava potpunu primenu novousvojenih zakona.

Nije došlo do napretka u usklađivanju sa *pravnim tekovinama „starog pristupa“ EU* u vezi sa zakonodavstvom ili **proceduralnim merama** o proizvodima. Kosovo bi trebalo da poveća nivo usklađivanja i dalje jača svoje administrativne kapacitete kako bi osiguralo efikasno sprovođenje Uredbe o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničavanju hemikalija (REACH).

Kosovo je delimično usklađeno sa *pravnim tekovinama EU* o proizvodima od kristalnog stakla.

6.2. Kretanje ljudi, usluga i pravo na osnivanje poslovnih jedinica

Kosovo je **umereno pripremljeno** za slobodno kretanje ljudi i usluga i pravo na osnivanje poslovnih jedinica. Postignut je određeni napredak u usklađivanju sa Direktivom o uslugama usvajanjem Zakona o uslugama. Međutim, potrebno je još dosta uraditi kako bi se poboljšala efikasnost u ovoj oblasti.

U narednoj godini, Kosovo bi posebno treba posvetiti posebnu pažnju:

→ uklanjanju identifikovanih prepreka za slobodno kretanje usluga;

→ usklađivanju sa pravnim tekovinama EU o međusobnom priznavanju stručnih kvalifikacija;

→ usvajanju Nacrta zakona o poštanskim uslugama i daljem otvaranju poštanskog tržišta.

U pogledu **kretanju lica**, povodom pristupa tržištu rada, Ministarstvo rada i socijalne zaštite je tokom perioda izveštavanja izdalo 105 sertifikata o radu za period od 90 dana stranim državljanima. U pogledu koordinacije sistema socijalne sigurnosti, Ministarstvo rada i socijalne zaštite je potpisalo Sporazum o socijalnom osiguranju sa Belgijom u februaru 2018. i trenutno pregovara o sporazumu o socijalnom osiguranju sa Švajcarskom. Kosovo ima sporazume sa Crnom Gorom i Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom, koji dobro funkcionišu, o potvrđivanju perioda socijalne sigurnosti.

U pogledu **slobode pružanja usluga**, novi Zakon o uslugama usvojen u martu 2017. samo je delom usklađen sa Direktivom o uslugama. Zakon nije usklađen sa odredbama o prekograničnim uslugama i administrativnoj saradnji, a nekoliko njegovih odredbi je stupilo na snagu tek nekoliko godina nakon objavljivanja. Ministarstvo trgovine i industrije, nadležno za nadzor nad sprovođenjem zakona, pregledalo je postojeće zakonodavstvo za usklađivanje sa Direktivom EU o uslugama. Na osnovu ovog pregleda, potrebno je izmeniti 25 zakona i 29 podzakonskih akata za Kosovo kako bi se u potpunosti uskladili sa Direktivom EU o uslugama do 2022. Vlada je odobrila administrativno uputstvo o postupku obaveštavanja i procenu usklađenosti nacrta normativnih akata sa Zakonom o uslugama. On obavezuje nadležne organe da traže pozitivno pravno mišljenje za bilo koji budući nacrt zakona koji spada u obim novog zakona.

U pogledu **prava na osnivanje poslovnih jedinica**, obavezan je upis u Kosovski registar biznisa za bilo kog pojedinca ili privrednog subjekta koji želi da posluje. U određenom broju regulisanih profesija, kao što su pravo i revizija, postoji potreba upisa u poseban registar ili udruženje, specifično za sektor usluga. Stranim pružaocima usluga je dozvoljeno pružanje usluga na Kosovu samo putem osnivanja poslovne jedinice, što znači da zakonodavstvo ne pruža privremene prekogranične usluge.

Vlada je usvojila administrativna uputstva o funkcionisanju jedinstvene kontakt tačke. Cilj uputstva je olakšati pristup uslugama za pružaoce i korisnike. Uputstvo reguliše i odgovornost nadležnih organa za jedinstvene kontakt tačke. Kosovo je nastavilo da postepeno usklađuje svoj pravni okvir za **poštanske usluge** sa pravnim tekovinama EU. Godine 2017. pripremljen je novi Zakon o poštanskim uslugama, sa planovima za usvajanje u 2018. Paralelno s tim bi trebalo razviti podzakonske akte za tehničku primenu Zakona i vremenski rok za uspostavljanje zakonodavnog procesa. Univerzalna poštanska usluga još uvek nije obezbeđena na 30% teritorije. Granice za težinu za rezervisano područje potrebno je dalje smanjiti kako bi se liberalizovalo poštansko tržište.

O međusobnom priznavanju stručnih kvalifikacija, Zakon o regulisanim profesijama na Kosovu, usvojen u oktobru 2016., je u velikoj meri usklađen sa pravnim tekovinama EU. Zakonom je definisano 16 profesija kao takozvane regulisane sektorske profesije (tj. lekari, stomatolozi, farmaceuti, veterinari, babice, medicinske sestre i arhitekte), za koje Direktiva o priznavanju stručnih kvalifikacija zahteva minimalnu harmonizovanu obuku i dalje određuje neke opšte kriterijume za pristup regulisanim profesijama. Ministarstvo prosvete zajedno sa Nacionalnim

centrom za akademsko priznavanje i informisanje Kosova su nadležni organi sa regulatornim i autorizovanim ovlašćenjima. Štaviše, u Zakonu su predviđena dva organa za donošenje odluka, Državna ispitna agencija i Državni savet za regulisane profesije, ali još uvek nisu uspostavljeni.

Uprkos ostvarenom napretku, Kosovo mora razviti potrebne strukture i pravila za priznavanje stručnih kvalifikacija dobijenih u drugim zemljama, kako bi se olakšalo prekogranično kretanje profesionalaca i službi.

6.3. Slobodno kretanje kapitala

Kosovo ima **određeni nivo pripreme** za ovu oblast. Postignut je **određeni napredak** u platnim uslugama. Međutim, preporuka poslednjeg izveštaja kako za osiguranje jednakog tretmana državljana EU za kupovinu nekretnina na Kosovu i za povećanje napora za borbu protiv ekonomskog i finansijskog kriminala nije rešena.

U narednoj godini, Kosovo bi treba posvetiti posebnu pažnju:

→ preduzimanju koraka da državljani EU steknu nacionalni tretman za kupovinu nekretnina na Kosovu u roku od 5 godina od stupanja na snagu SSP-a (do 2021);

→ povećanju napora za borbu protiv ekonomskog i finansijskog kriminala i usklađivanju Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma sa *pravnim tekovinama EU*.

U pogledu **kretanja kapitala i plaćanja**, kretanje kapitala na Kosovu uglavnom ostaje slobodno, bez ograničenja u stranom vlasništvu ili investicijama u finansijski sektor. Dobar napredak ostvaren je obavezanim uvođenjem IBAN-a kako za domaća tako i za prekogranična plaćanja. Izvršenje platnih transakcija ograničeno je na bankarske i nebankarske finansijske institucije, koje su licencirane od strane Centralne banke za obavljanje ovih aktivnosti (plaćanja i transferi novca).

Stranim državljanima još uvek nije dozvoljena kupovina nekretnina na Kosovu. Nije postignut napredak kako bi se uskladile odredbe relevantnih zakona, akata za sprovođenje i administrativnih praksi koje i dalje predstavljaju prepreku jednakom tretiranju.

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma samo je delimično u skladu sa preporukama *pravnih tekovina EU* i Radne grupe za finansijske mere. Međuinstitucionalna saradnja u borbi protiv ekonomskog i finansijskog kriminala mora biti garantovana kako bi se osigurala pravilna istraga i krivično gonjenje prekršaja.

6.4. Finansijske usluge

Kosovo je **umereno pripremljeno** u oblasti finansijskih usluga. Postignut je **određeni napredak** tokom perioda izveštavanja u bankarstvu i nadzoru kreditnih institucija.

U narednoj godini, Kosovo treba da posveti posebnu pažnju:

→ potpunom sprovođenju i primeni mera iz Solventnosti I;

→ usvajanju izmena pravnog okvira Kosova o mikrofinansijskim institucijama i nebankarskim finansijskim institucijama, kako bi se uskladio sa *pravnim tekovinama EU*;

→ usvajanju zakona o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji.

U pogledu **banaka i finansijskih konglomerata** ostvaren je određen napredak u primeni zakonodavstva o bankarskoj superviziji, čiji je cilj jačanje korporativnog upravljanja i upravljanje kreditnim rizikom. Centralna banka mora osigurati adekvatnu zaštitu potrošača i sprečiti nepoštene bankarske postupke. Kosovo mora uspostaviti nezavisni organ za oporavak i rešavanje problema. U pogledu usklađivanja regulatornog okvira sa Bazelom II i standardima

EU, Poglavlje o rizikom ponderisanim iznosima izloženosti za kreditni rizik još nije usvojeno. U martu 2017, Centralna banka je potpisala memorandum o razumevanju sa Evropskim telom za bankarstvo, uspostavljajući okvir za saradnju i razmenu informacija, kao i o Evropskom mehanizmu jedinstvenog nadzora. Potonji tek treba potpisati sa Evropskom centralnom bankom. Zakonodavstvo o mikrofinansijskim institucijama i nebankarskim finansijskim institucijama još uvek nije u skladu sa pravnim tekovinama EU. Zakon o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji nije usvojen.

U pogledu **osiguranja i profesionalnih penzija**, mere iz Solventnosti I trebaju biti u potpunosti sprovedene i primenjene. Pripreme još nisu počele da uvode mere u skladu sa direktivom o Solventnosti II. Zakon o osiguranju je usklađen sa pravnim tekovinama EU o ostvarivanju i pokretanju poslova osiguranja, reosiguranja i posredovanja u osiguranju. Nadzor i superviziju nad profesionalnim penzionim fondovima treba poboljšati. Postignut je određeni napredak u poboljšanju transparentnosti usluga osiguranja, odnosno objavljivanjem godišnjih revizorskih izveštaja online, ali su još uvek potrebni dodatni napor za povećanje uslova za dodelu licenci novim osiguravajućim društvima. Potrebna je snažnija međuinstitucionalna koordinacija kako bi se rešilo pitanje neosiguranih, neregistrovanih vozila. Zbog nemogućnosti Kosova da učestvuje u sistemu „zelene karte“, osiguranje se i dalje traži za vozila sa stranim registracijama koja ulaze na Kosovo i za vozila sa kosovskim registarskim tablicama koje napuštaju Kosovo. To nije slučaj za zemlje sa kojima Kosovo ima bilateralne aranžmane za osiguranje vozila.

U pogledu **tržišta hartija od vrednosti i investicionim uslugama**, Centralna banka vrši aukciju državnih hartija od vrednosti i vodi evidenciju, koja se čuva i obrađuje elektronskim putem.

6.5. Carina

Kosovo je **umereno pripremljeno** u oblasti carine. Postignut je **određeni napredak**, naročito u primeni deklaracija o bezbednosti i pojednostavljenja upravnih procedura.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ daljem usklađivanju zakonodavstva o carini, uključujući carinski i akcizni kodeks, sa Zakonom o carini Unije i pravnim tekovinama EU za akcize;

→ uspostavljanju koordinacije između Carine Kosova, agencija za sprovođenje zakona i drugih relevantnih institucija u borbi protiv neformalne ekonomije i carinskih prevara.

U oblasti **zakonodavstva o carini**, carinski i akcizni kodeks je u velikoj meri usklađen sa Carinskim zakonom Unije, ali je još uvek potrebno usklađivanje. Kosovo nije član Konvencije o zajedničkom tranzitu. Takođe nije ratifikovalo Regionalnu konvenciju o pan-evro-mediterranskom (PEM) preferencijalnim pravilima o poreklu, ali primenjuje njene odredbe. Carina Kosova učestvuje u sistemu za razmenu podataka o akcizama koji omogućava sistematsku elektronsku razmenu podataka između zemalja Zapadnog Balkana. Zakonodavstvo o prekursorima za droge, carinskim merama koje regulišu prava intelektualne svojine i kontrole izvoza kulturnih dobara i dalje nije u potpunosti usklađeno sa pravnim tekovinama EU. Dalje usklađivanje je takođe potrebno za carinske sigurnosne aspekte. Pored toga, u januaru 2018. uvedene su carinska izuzeća za uvoz sirovina i poluproizvoda koji se koriste u proizvodnji, proizvodnim mašinama i opremi za informacione tehnologije, koji nisu predviđeni za carinske olakšice u Carinskom zakonu Unije. Carinski unutrašnji terminali nalaze se u privatnim objektima i naplaćuju naknadu svakom kamionu koji ulazi u terminal da ispuni carinske obaveze. Takve naknade nisu u skladu sa pravnim tekovinama EU.

Carinska uprava je nastavila da održava razumne **administrativne i operative kapacitete**; prihodi od carina povećani su za 6,6% u 2017. Međutim, potrebno je više koordinacije sa drugim relevantnim institucijama i organima za sprovođenje Zakona o borbi protiv neformalne ekonomije. Planirano spajanje poreskih i carinskih uprava je ograničeno na određene

rukovodstvene i administrativne usluge i neće uticati na osnovno poslovanje svake uprave. Koncept „rada bez papira“ i e-plaćanje koje je uvela Carina Kosova pomogli su u eliminaciji procedura i birokratskih administrativnih prepreka, što je dovelo do ubrzanja procedura carinjenja.

Učinak carine u borbi protiv ilegalnih prekograničnih aktivnosti, uključujući krijumčarenje robe, kao što su narkotici i opasni materijali i dalje pokazuje napredak. Potrebni su dalji naponi kako bi se bolje rešila korupcija, uključujući i sprovođenje više istraga i jačanje provera izjava o imovini koje su podneli carinski službenici. Kapacitet carinskog odeljenja koji se bavi pitanjima intelektualne svojine je nedovoljan. Treba se više baviti sve većim brojem nerešenih žalbi u fiskalnom odseku Osnovnog suda u Prištini protiv carinske uprave. U januaru 2017, depozitar je prihvatio zahtev Kosova za članstvo u Svetsku carinsku organizaciju (SCO), što je pokrenulo diskusije i razlike u stavovima Saveta SCO-a.

6.6. Oporezivanje

Kosovo je u **ranoj fazi** u oblasti oporezivanja. Postignut je **određeni napredak** u prikupljanju poreskih prihoda, smanjenju sive ekonomije, daljem usklađivanju podzakonskih akata u oblasti poreza i zaključivanju dodatnih sporazuma o dvostrukom oporezivanju sa drugim zemljama.

Preporuke iz prošle godine su delimično sprovedene, a u narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ jačanju inspekcije na terenu kako bi se dalje borilo protiv neformalne ekonomije, povratilo neplaćene poreske obaveze i otkrilo neregistrovane poreske obveznike i osiguralo da se slučajevi utaje poreza i prevare pravilno istražuju i donose presude;

→ osiguranju imenovanja zasnovanih na zaslugama u poreskoj upravi, bez nepotrebnog političkog uticaja i sprovođenju odluke Nezavisnog nadzornog odbora;

→ smanjenju velikog broja nerešenih pritužbi protiv poreske uprave u fiskalnom odseku Osnovnog suda u Prištini.

U pogledu **indirektnog oporezivanja**, porez na dodatu vrednost (PDV) je široko usklađen sa pravnim tekovinama EU. Kosovo primenjuje standardnu stopu od 18% i smanjenu stopu od 8% u skladu sa pravilima o stopama utvrđenim u Direktivi EU o Zajedničkom sistemu PDV-a, iako se smanjena, a ne standardna stopa, primenjuje na snabdevanje i uvoz IT opreme. Nadoknada PDV-a za robu sadržanu u ličnom prtljagu putnika koji borave van Kosova nije usklađena sa direktivama EU. U pogledu **direktnog oporezivanja**, transferna cena između preduzeća pod zajedničkim vlasništvom ili kontrolom određena je u Zakonu o porezu na dobit pravnih lica, u skladu sa OECD smernicama za sporazume o eliminaciji dvostrukog oporezivanja. Do sada je zaključeno dvanaest takvih sporazuma, od kojih sedam sa zemljama članicama EU. Finansijski posrednici su obavezni da informišu poreski organ o primaocima prihoda od štednje na zahtev.

Kosovo treba dodatno ojačati **administrativnu saradnju i uzajamnu pravnu pomoć** u vezi sa poreskim poslovima, uključujući one sadržane u Konvenciji OECD-a/Saveta Evrope o međusobnoj administrativnoj pomoći u poreskim poslovima.

U pogledu **operativnih kapaciteta i kompjuterizacije**, planirano spajanje poreskih i carinskih uprava je ograničeno na određene rukovodstvene i administrativne usluge i neće uticati na osnovno poslovanje svake uprave. Proces modernizacije interne IT platforme poreskih organa je počeo i treba se nastaviti. Elektronske usluge, uključujući online poreske prijave, sistem verifikacije i plaćanja i centri za registraciju biznisa (jednošalterski sistem) uvedeni 2016, sada su operativni. Ukupno prikupljanje poreskih prihoda u 2017. povećalo se za 7% u odnosu na 2016. Međutim, utaja poreza i neformalnost nastavljaju da sputavaju ekonomiju.

Postignut je određeni napredak u smanjenju neformalne sive ekonomije, ali je ona i dalje veoma visoka i potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se ona suzbila. S tim u vezi, poreska uprava treba da poboljša terenske inspekcije, otkrije neplaćene poreske obaveze i neregistrovane poreske obveznike. Poreska uprava je angažovala dodatno osoblje, ali mora da ojača svoje administrativne i profesionalne kapacitete, osiguravajući imenovanje zasnovano na zaslugama i potpunu primenu odluka Nezavisnog nadzornog odbora. Navodi o ozbiljnoj poreskoj prevari moraju biti adekvatno istraženi. Rastući broj nerešenih pritužbi protiv poreske uprave u fiskalnom odseku Osnovnog suda u Prištini nastavlja da raste i treba se njime baviti.

6.7. Konkurencija

Kosovo je u **ranj fazi** konkurencije. Postignut je **određeni napredak** usvajanjem Zakona o državnoj pomoći i usvajanjem podzakonskih akata u oblasti konkurencije. Međutim, pošto većina prošlogodišnjih preporuka nije primenjena, one su i dalje važeće. Agencije nadležne za konkurenciju i državnu pomoć suočavaju se sa značajnim izazovima njihovog istraživanja i donošenja odluka. Potrebni su značajni naponi kako bi se poboljšalo usklađivanje zakonodavstva i primena zakona.

U narednoj godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- jačanju sprovođenja Zakona o konkurenciji i državnoj pomoći;
- završetku usklađivanja zakonodavstva o konkurenciji i državnoj pomoći;
- osiguranju funkcionalnih kapaciteta i operativne nezavisnosti institucija za konkurenciju i državnu pomoć zaduženih za razvoj i sprovođenje na svim nivoima.

Sprečavanje monopola i spajanje

Pravni okvir je u širem smislu usklađen sa članom 101. (Restriktivni sporazumi) i članom 102. (Zloupotreba dominantnog položaja) Ugovora u funkcionisanju Evropske unije (UFEU). Pravni okvir za Autoritet Kosova za konkurenciju za kontrolu spajanja je uspostavljen. Postignut je određeni napredak u usvajanju srodnih sprovedbenih zakona. Nakon Agende evropskih reformi, Autoritet za konkurenciju je usvojio podzakonske akte koji su uglavnom u skladu sa *pravnim tekovinama EU*.

U pogledu **institucionalnog okvira**, Autoritet za konkurenciju je odgovoran za sprovođenje zakona o konkurenciji. Autoritetom upravlja Komisija za konkurenciju Kosova, kolegijalno telo za donošenje odluka koje imenuje Skupština. Formalno, Autoritet je operativno nezavisan sa ovlašćenjima za pokretanje istrage, sprovođenjem inspekcija na licu mesta, izricanjem novčanih kazni i pravnih lekova i zabranjivanjem antikonkurentnih spajanja.

U pogledu njegovog **kapaciteta da sprovodi zakonodavstvo**, Autoritet ima 13 zaposlenih, ali sa ograničenom ekspertizom. Timu nedostaje odgovarajuća obuka o konkurenciji i spajanju. Njegov operativni budžet je ostao stabilan ali nedovoljan. Autoritetu i dalje nedostaju interne procedure i sposobnost sprovođenja istraga. Pored toga, sudije i sudsko osoblje koje se bavi predmetima konkurencije i kontroli spajanja još uvek nema adekvatnu ekspertizu u ovoj oblasti.

Nakon imenovanja Kosovske komisije za konkurenciju, postignut je određeni napredak u **sprovođenju**, naročito odluke o antikonkurentnim sporazumima, zloupotrebi dominantnog položaja i spajanja. Međutim, aktivnosti za podizanje svesti treba značajno povećati.

Državna pomoć

Pravni okvir je u velikoj meri usklađen sa pravnim tekovinama EU. Postignut je određeni napredak usvajanjem novog Zakona o državnoj pomoći u decembru 2016, što u velikoj meri odražava članove 107. i 108. UFEU-a. Međutim, potrebno je uskladiti odgovarajuće zakonske propise sa novim zakonima.

U pogledu **institucionalnog okvira**, Komisija za državnu pomoć od pet članova je odgovorna za sprovođenje Zakona o državnoj pomoći, ali još uvijek nije imenovana. U skladu sa novim zakonom, osoblje, imovina i budžet su preneti sa Autoriteta za konkurenciju Ministarstvu finansija, gde je uspostavljeno novo Odeljenje za državnu pomoć. Formalno, ono ima ovlašćenje da potvrdi prijavljene mere pomoći, zabrani pomoć, izvrši ex post reviziju pomoći i povрати nekompatibilnu pomoć. Međutim, sa samo jednim članom osoblja i direktorom, kapacitet Odeljenja za državnu pomoć za sprovođenje zakona ostaje vrlo ograničen. Kao rezultat toga, efektivno **sprovođenje** Zakona o državnoj pomoći tek treba da se demonstrira. Do sada su njegove aktivnosti ograničene na distribuciju obrazaca za prijavu potencijalnim davaocima pomoći. Odeljenje za državnu pomoć nema kapacitete za prikazivanje postojećih šema pomoći, kako to zahteva SSP. Nekoliko mera pomoći, koje se dodeljuju na centralnom ili lokalnom nivou, a naročito za velike kompanije u različitim sektorima kao što su telekomunikacije, nisu obaveštene ili propisno istražene. Svest o pravilima državne pomoći među donatorima je vrlo slaba i mora se značajno povećati. Odluke o državnoj pomoći nisu donete u poslednje 4 godine.

Liberalizacija

Zakon o konkurenciji i Zakon o državnoj pomoći važe za javna preduzeća na Kosovu. Pravila o finansiranju usluga od opšteg ekonomskog interesa delimično su u skladu sa *pravnim tekovinama EU*.

Ne postoje monopoli komercijalne prirode u smislu člana 37. UFEU-a.

6.8. Javne nabavke

Kosovo ima **određeni nivo pripreme** za javne nabavke. Postignut je **određeni napredak** usvajanjem strategije za javne nabavke i uvođenjem elektronske platforme za nabavke. Međutim, potrebno je uraditi više za sprečavanje nepravilnosti i korupcije tokom ciklusa nabavki. Na Kosovu se moraju rešiti slabi kapaciteti institucija za javne nabavke za upravljanje javnim nabavkama, nedovoljno praćenje i izvršenje ugovora i slabi sistemi pravne zaštite, svi oni su podložni korupciji u slučaju javnih nabavki.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ daljem usklađivanju svog zakonodavstva sa evropskim *pravnim tekovinama* o javnim nabavkama i osiguranju pravilnog sprovođenja Zakona o javnim nabavkama;

→ povećanju kapaciteta svih institucija za javne nabavke za upravljanje javnim nabavkama i jačanju potpunog nadzora i praćenju tendera;

→ osiguranju potpune funkcionalnosti sistema e-nabavki.

Institucionalna struktura i pravno usklađivanje

Pravni okvir Kosova o javnim nabavkama je u velikoj meri usklađen sa *pravnim tekovinama EU*. Zakon o javnim nabavkama osigurava mogućnost korišćenja konkurentnog postupka pregovaranja. Međutim, ne uzimaju se u obzir najbolji odnos cena i kvaliteta i ukupni troškovi životnog ciklusa proizvoda koji su uvedeni direktivama EU o javnim nabavkama 2014. Takođe, pravila o užem spisku kandidata u ograničenom postupku i osnova za isključenje nisu u saglasnosti sa *pravnim tekovinama EU*. Direktiva EU o nabavkama nije usklađena.

Strategija (2017-2021) i akcioni plan (2017-2019) za unapređenje sistema javnih nabavki usvojeni su 2017, sa ciljem bolje koordinacije i doslednijih aktivnosti od strane centralnih institucija za javne nabavke.

Institucije za javne nabavke se sastoje od tri glavna tela. Regulatorna komisija za javne nabavke je odgovorna za celokupnu koordinaciju i nadzor sistema javnih nabavki i obuke. Centralna agencija za nabavke je zadužena za centralne i koordinisane kupovine. Telo za razmatranje nabavki ispituje sve navode o kršenju zakona o javnim nabavkama. Međutim, ove institucije se i dalje suočavaju sa velikim izazovima u ostvarivanju svojih funkcija i dužnosti efektivno i efikasno.

Kapacitet sprovođenja i primene

U 2017, učešće javnih nabavki u BDP-u iznosilo je 7,35% u vrednosti od 459,7 miliona evra. Od toga, 87% je dodeljeno putem otvorenog postupka. Međutim, 98% javnih ugovora je dodeljeno prema kriterijumu najniže cene u 2017, a ne prema najboljem odnosu cene i kvaliteta. Najveće razlike u ceni se identifikuju za iste artikle između raznih ugovornih organa.

Od januara 2017, upotreba e-nabavki postala je obavezna za sve ugovorne organe, dok je i dalje omogućavala paralelni sistem u štampanom obliku. Međutim, trenutno postoje samo 3 od 12 modula sistema e-nabavki. Da bi se e-nabavke u potpunosti primenile, potrebno je preduzeti korake za izgradnju kapaciteta i ponuđača (naročito malih i srednjih preduzeća) i kupaca koji ga koriste. Ostala značajna pitanja, kao što je nadzor nad ugovorom i praćenje upravljanja nad ugovorima, još uvek nisu dovoljno sprovedena.

Centralizovana nabavka je obavezna za sva pitanja koja se nalaze na listi koju izdaje Ministarstvo finansija i odnosi se na agencije koje su odgovorne Skupštini sa manje od 50 zaposlenih. Međutim, ovogodišnje proširenje liste zajednički kupljene robe treba da bude podržano značajnim povećanjem osoblja centralne agencije za nabavke i drugih resursa. Aktivnosti praćenja centralnih nabavki su posebno važne zbog njihove visoke vrednosti i složenosti. Postoje značajna kašnjenja u nabavkama koje je izvršila agencija, jer je samo jedna završena ove godine, a druga, koja je spremna da bude ugovorena i dalje je u fazi ulaganja žalbi. Ovo znatno otežava sprovođenje centralizovanih nabavki.

Efikasan sistem pravne zaštite

Uspostavljeni su regulatorni okvir i institucionalna struktura za pregled javnih nabavki, uključujući javno-privatna partnerstva. Odredbe Zakona o javnim nabavkama o obimu sistema revizije i pravne zaštite, vremenskim ograničenjima za osporavanje odluka, efektima podnošenja pritužbe i mehanizmu osiguranja delotvornosti ugovora, u velikoj meri su u skladu sa *pravnim tekovinama EU*.

Telo za razmatranje nabavki je 2017. primilo i razmotrilo 541 žalbu i pregledalo 459 žalbi. Od odluka, 159 je poslato na ponovnu procenu, a u 91 slučaju je potvrđena odluka ugovornog organa. Sve odluke Tela za razmatranje nabavki objavljuju se na njihovoj veb stranici, ali baza podataka mora biti pogodnija korisnicima sa poboljšanim funkcijama pretraživanja.

Ekonomski operateri imaju pravo da podnesu zahtev Telu za razmatranje nabavki da razmotre njihove žalbe. U slučaju nepoštovanja njegovih odluka, Telo ima ovlašćenja da naloži novčane kazne ugovornim organima. 4 takve kazne su izrečene 2017.

Klauzula o automatskoj suspenziji uvedena u novi Zakon o javnim nabavkama korišćena je u junu 2017, kada su dva člana odbora Tela za razmatranje nabavki suspendovana zbog optužnice u slučaju korupcije.

Odluke Tela za razmatranje nabavki treba da sadrže obrazloženje i izvršenje istih treba poboljšati.

6.9. Zakon o preduzećima

Kosovo je u **ranj fazi pripreme** zakona o preduzećima. Postignut je **određeni napredak** u online registraciji preduzeća i objavljivanju informacija o preduzeću.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ usvajanju Nacrta zakona o poslovnim društvima;

→ osiguranju pravilnog sprovođenja nedavno usvojenog Zakona o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji.

U pogledu **Zakona o preduzećima** još uvek treba usvojiti Nacrt zakona o poslovnim društvima, koji ima za cilj usklađivanje pravnih tekovina o brojnim pitanjima, uključujući domaća spajanja i podele, kao i prekogranična spajanja. Kod usvajanja ovog zakona razvijaće se kodeks korporativnog upravljanja. Preuzimanja kompanija nisu regulisana. Kosovska agencija za registraciju biznisa je odgovorna za registraciju i publikacije uključujući finansijske izveštaje preduzeća. Registracija preduzeća se može izvršiti elektronskim putem.

U pogledu **korporativnog računovodstva i revizije** usvojen je novi Zakon o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji. Veliki subjekti moraju primeniti Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja (MSFI/MRS) koji su u potpunosti i direktno preneti u domaće standarde. Mala i srednja preduzeća moraju primeniti MSFI za standarde MSP-ova; Kosovo mora uzeti u obzir jednostavniji režim koji se primenjuje za mala preduzeća u skladu sa EU Računovodstvenom direktivom. Potrebno je rešiti nedovoljno finansiranje i resurse institucionalnih nadzornih struktura.

6.10. Zakon o intelektualnoj svojini

Kosovo ima **određeni nivo pripreme** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u usklađivanju zakonodavstva sa *pravnim tekovinama EU*. Međutim, Državnoj agenciji za intelektualnu svojinu i Agenciji za industrijsku imovinu još uvek treba više sredstava, osoblja i obuka. Još uvek su potrebni značajni naporu kako bi se osiguralo sprovođenje, uključujući efikasna sredstva za ostvarivanje prava intelektualne svojine, u skladu sa obavezama SSP-a.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ dodatnom jačanju kapaciteta i koordinaciji agencija za sprovođenje zakona radi sprovođenja prava intelektualne, industrijske i komercijalne svojine;

→ rešavanju nedostataka resursa Agencije za industrijsku imovinu i rešavanju preostalih zahteva za zaštitu prava intelektualne svojine.

U pogledu **autorskih i srodnih prava**, nije postignut napredak u sprovođenju relevantnih zakona o privatnim kopijama i digitalnoj pirateriji. Mehanizmi su i dalje potrebni za određivanje naknada za korišćenje materijala zaštićenog autorskim pravom između organizacija za kolektivno upravljanje i emitera.

U pogledu **prava industrijske svojine**, pravni okvir mora biti dalje usklađen sa pravnim tekovinama EU, uključujući i poslovne tajne. Uprkos napretku u smanjenju broja zaostalih prijava za prava intelektualne svojine, na Agenciju za industrijsku imovinu i dalje utiče nedostatak osoblja i nedovoljno finansiranje. Saradnja između institucija za kreiranje politika i agencija za sprovođenje zakona ostaje slaba. Postoji potreba za vladinom strategijom za prava intelektualne svojine i za veće podizanje nivoa svesti među nosiocima i korisnicima ovih prava.

U pogledu **izvršenja**, Carina Kosova izvršila je 272 akcije koje su imale za cilj otkrivanje robe koja krši prava intelektualne svojine u 2017, od kojih je 222 pratilo zahteve za postupanje od strane nosilaca prava, dok je preostalih 50 slučajeva izvršeno od strane carinskih službenika. Vrednost zaplenjene robe iznosila je 1,6 miliona evra. Sve u svemu, potrebno je ojačati carinsku

službu koja se bavi pitanjima intelektualne svojine - samo dva člana osoblja nisu dovoljna da osiguraju izvršenje. Administrativni zahtev za pribavljanje policijskog ovlašćenja za obavljanje tržišnih istraga ugrožava efikasnost tržišne inspekcije. Štaviše, pravni okvir o carinskim merama koje regulišu prava intelektualne svojine ostaje neusklađen sa *pravnim tekovinama EU*.

6.11. Socijalna politika i zapošljavanje

Kosovo je u **ranj fazi pripreme** za socijalnu politiku i zapošljavanje. Tokom perioda izveštavanja došlo je do **određenog napretka**. Agencija za zapošljavanje je sada funkcionalna, poboljšane su javne službe za zapošljavanje i postignuta je dalja usklađenost o zdravlju i bezbednosti na radu. Istovremeno, fatalni incidenti na poslu rastu i Opšti kolektivni ugovor se još uvek ne sprovodi.

Kako nijedna od preporuka iz 2016. nije sprovedena, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ sprovođenju akcionog plana za rešavanje nezaposlenosti mladih, sprovođenju strategije za zapošljavanje i socijalnu zaštitu 2018-2022 i nadgledanju njihovih rezultata;

→ izmeni i primeni Zakona o radu i zakonodavstvo o zdravlju i bezbednosti na radu, kao i usvajanju i sprovođenju Zakona o inspekcijama radi smanjenja broja nezgoda na radu;

→ izmeni i usvajanju Zakona o Ekonomsko socijalnom savetu.

Kosovo i dalje treba da izmeni **Zakon o radu** i poboljša njegovo sprovođenje. Izmene bi, između ostalog, trebalo bolje rešavati jednaki i nediskriminatorni tretman žena. Sprovođenje zakona ugrožava mali broj inspektora i dugotrajni sudski postupci. Sprovođenje je najproblematičnije u privatnom sektoru. Dečiji rad ostaje ozbiljna zabrinutost, sa oko 11% dece uključenih u rad, a procenat je veći među zajednicama Roma i Aškalija, gde se taj procenat povećava na 17%. Ovo učešće dece često dovodi do njihovog izlaganja različitim oblicima nasilja. Međutim, nedostaju kvalitativni podaci. Inspektorat rada je tokom perioda izveštavanja identifikovao i bavio se samo jednim slučajem maloletnog lica angažovanog u radu.

U pogledu **zdravlja i bezbednosti na radu** izdati su novi propisi, ali je sprovođenje neefikasno. U 2017. došlo je do povećanja nezgoda na radnom mestu, od kojih je 14 od 50 bilo fatalnih, uglavnom u građevinskom i uslužnom sektoru. Inspektorat rada mora efikasno usmeriti neformalni deo građevinskog sektora i dobiti odgovarajuća sredstva za ispunjavanje svog mandata bez daljeg odlaganja. To se mora učiniti pre svega povećanjem broja inspektora, barem sa sadašnjih 49 na planiranih 65.

U pogledu **socijalnog dijaloga**, Opšti kolektivni ugovor za 2014, koji je suštinski za utvrđivanje prava i obaveza poslodavaca i zaposlenih, se ne sprovodi. Kolektivno pregovaranje se odvija uglavnom na centralnom nivou kroz Socijalno-ekonomski savet i na sektorskom nivou, ali uglavnom pokriva javni sektor. Izmene i dopune Zakona o ekonomsko socijalnom savetu još uvek nisu usvojene. Članstvo u sindikat radnika u privatnom sektoru je vrlo nisko.

U pogledu **politike zapošljavanja**, vlada je usvojila sektorsku strategiju 2018-2022. Takođe, u skladu sa obavezama u okviru Agende za evropske reforme, vlada je razvila akcioni plan za rešavanje nezaposlenosti mladih. Budžet namenjen aktivnim merama tržišta rada ostaje nedovoljan. Javne službe za zapošljavanje poboljšale su svoje rezultate u usklađivanju poslodavaca sa zaposlenima. Zavod za zapošljavanje je sada operativan.

Visoka neaktivnost i niska zaposlenost ostaju među ključnim izazovima. Ukupna stopa aktivnosti je u 2015. iznosila 37,6%, a stopa zaposlenosti bila je izuzetno niska 25%. Pored toga,

stopa nezaposlenosti je i dalje veoma visoka sa 31% u 2017. Ona je i dalje veća kod žena (37%) nego kod muškaraca (29%). Ukupna stopa zaposlenosti je 30%, ali samo 13% žena ima formalno zaposlenje, u poređenju sa 47% muškaraca. Samo 29% zaposlenih ima stalne ugovore o radu, dok 71% radi na kratkoročnim ugovorima. Najveća stopa nezaposlenosti je među mladima (15-24 godine), sa 51% nezaposlenih. Stopa nezaposlenosti je još veća u zajednicama Roma i Aškalija. Članovi ovih zajednica obično rade u neformalnom sektoru, držeći neosigurane, nekvalifikovane i statusno niske poslove. Samo mali broj je registrovan kao nezaposlen.

Što se tiče priprema za korišćenje **Evropskog socijalnog fonda (ESF)**, nije bilo novog napretka.

U pogledu **socijalne inkluzije i zaštite**, Kosovo treba da obezbedi da opštine imaju dovoljno resursa za pružanje socijalnih usluga koje spadaju u njihovu nadležnost. Postoji mali napredak u socijalnoj inkluziji dece i porodica iz zajednice Roma i Aškalija. Kosovo treba da obezbedi da deca sa invaliditetom mogu da pohađaju javne škole zajedno sa svojim vršnjacima. U pogledu **socijalne zaštite**, od 2009, sredstva socijalne zaštite izdvojena su kroz opšti grant bez ikakvih izdvajanja lokalnog budžeta dostupnog za socijalne usluge. Ovaj nedostatak jasnoće rezultirao je značajnim varijacijama nivoa podrške opština za pružanje socijalnih usluga. U predstojećem Nacrtu zakona o lokalnim finansijama treba uključiti odredbu koja izdvaja specifična sredstva iz opšteg granta za socijalne usluge. Udeo stanovništva na Kosovu koji živi ispod granice siromaštva opada, ali je i dalje visok, 17,6%. Opšti savet za socijalnu i porodičnu politiku, zadužen za licenciranje pružalaca socijalnih usluga, uključujući hraniteljstvo, nije funkcionalan. Nije bilo napretka u licenciranju novih pružalaca usluga hraniteljstva za decu u nevolji.

U pogledu **nediskriminacije u oblasti zapošljavanja i socijalne politike**, podzakonski akti za sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije nisu usvojeni. Vlasti se moraju baviti diskriminacijom žena, posebno u pogledu procedura zapošljavanja u privatnom sektoru. Tokom perioda izveštavanja, Ombudsman je primio sličan broj slučajeva kao i u prethodnim godinama, ali je broj istraga po službenoj dužnosti na osnovu diskriminacije udvostručen. Institucije i dalje slabo rade na procesuiranju i istraživanju slučajeva diskriminacije.

U pogledu **jednakosti između žena i muškaraca**, žene su i dalje izložene raznim oblicima rodne diskriminacije. Kosovo treba da izvrši reformu sistema materinstva i roditeljskog odsustva, što predstavlja prepreku u zapošljavanju žena, posebno u privatnom sektoru. Ograničen pristup brizi o deci i fleksibilnim radnim aranžmanima takođe su povezani sa preprekama u zapošljavanju žena, s obzirom da su formalne opcije za brigu van porodijskog odsustva ograničene, a često nisu dostupni rasporedi pogodni za porodice.

6.12. Zaštita potrošača i zdravstvena zaštita

Kosovo je u **ranjivoj fazi pripreme** u ovoj oblasti. **Nije došlo do napretka** u zaštiti potrošača i zdravstvenoj zaštiti.

Kosovo bi treba posvetiti posebnu pažnju:

→ povećanju uključenosti civilnog društva u zaštitu potrošača i prava potrošača i osiguranju adekvatnog broja inspektora i nadzora tržišta;

→ povećanju finansijskih sredstava kako bi se omogućilo sprovođenje reformi zdravstvenog sektora, uključujući i dalje uspostavljanje elektronskog zdravstvenog informacionog sistema.

U pogledu **zaštite potrošača**, potrebno je usvojiti novi Zakon o zaštiti potrošača. Potrebno je ojačati institucionalne i administrativne kapacitete, kao i koordinaciju svih regulatora u oblasti

zaštite potrošača. Sprovođenje zaštite potrošača je vrlo ograničeno i organizacije potrošača su veoma slabe. Novi zakon ne pruža eksplicitne zakonske nadležnosti za organizacije civilnog društva koje nude savete i informacije o zaštiti potrošača i edukaciju potrošača. Program zaštite potrošača za period 2016-2020. je usvojen ali nedostatak ljudskih i finansijskih resursa u Ministarstvu trgovine i industrije i dalje otežava efikasno sprovođenje politike i koordinaciju programa.

U pogledu **pitanja vezanih za sigurnost proizvoda**, Ministarstvo trgovine i industrije usvojilo je uredbu o sistemu za brzu razmenu informacija o proizvodima koji predstavljaju rizik za zdravlje i sigurnost potrošača. Baza podataka o opasnim proizvodima funkcioniše od decembra 2016. U pogledu **pitanja koja se ne odnose na sigurnost**, Zakon o inspekciji i nadzoru tržišta je delimično usklađen sa pravnim tekovinama EU, ali nedovoljan broj inspektora otežava sposobnost zaštite ekonomskih interesa potrošača.

U pogledu politike **javnog zdravstva**, Kosovo je usvojilo nekoliko administrativnih uputstava i strategiju komunikacije kao podršku Zakona o zdravstvenom osiguranju, ali njeno sprovođenje je i dalje sporo i dalje je odloženo pošto je početak naplate premije odložen za kraj 2018.

Nova **strategija zdravstvenog sektora 2017-2021** i njen akcioni plan pokrenuti su u februaru 2017. Strategija jasno ukazuje na nekoliko nedostataka u zdravstvu, uključujući nizak nivo produktivnosti zdravstvenih ustanova i nedostatak pouzdanih podataka, međutim zbog institucionalnih mehanizama i mehanizama praćenja strategija se ne primenjuje. Oko 30% kosovskog stanovništva nije u stanju da dobije zdravstvene usluge zbog ekstremnog siromaštva.

Niska javna potrošnja na zdravlje ostaje zabrinjavajuća. U 2016. procenjeno je da je pokriveno samo 40% ukupnih godišnjih potreba za javno zdravstvo. Raspodeljena sredstva se uglavnom koriste za pokrivanje fiksnih troškova (oko 68%), što ostavlja samo oko 32% za direktne troškove pacijenta vezane za dijagnozu, lečenje i prevenciju. Finansiranje zdravstva se uglavnom zasniva na istorijskim troškovima. Institucionalna odgovornost je mala i nema jasnih podsticaja za poboljšanje produktivnosti, efikasnosti i kvaliteta u zdravstvenom sektoru. Privatni troškovi ostaju visoki i procenjuju se na 40% ukupnih zdravstvenih troškova.

Kosovo ima sveobuhvatni Zakon o kontroli duvana, međutim nivo njegove primene nastavio je da opada, zbog nedostatka političke volje i lošeg rada izvršnih vlasti.

U pogledu **krvi, tkiva, ćelija i organa**, Zakon o transplantaciji tkiva i ćelija iz 2014, koji je delimično usklađen sa *pravnim tekovinama EU*, nije u potpunosti sproveden. Zakon o transfuziji krvi još uvek treba usvojiti. Potpuno usklađivanje oba zakona sa *pravnim tekovinama EU* zahteva neophodne resurse, administrativne i nadzorne kapacitete.

U oblasti **ozbiljnih prekograničnih zdravstvenih pretnji, uključujući zarazne bolesti**, zakonodavstvo nije usklađeno sa pravnim tekovinama EU. Pokrivenost imunizacije 2017. je niža nego u 2016. Takođe se smanjuje vakcinacija dece školskog uzrasta. Kosovo još uvek nema ažurirani akcioni plan za antimikrobnu rezistenciju (AMR). Prepisivanje antibiotika mora strožije kontrolisati kako bi se sprečila otpornost na antibiotike.

Što se tiče **prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti**, kosovsko zakonodavstvo nije usklađeno sa pravnim tekovinama EU. Kosovo razvija **elektronski zdravstveni** informacioni sistem (eHIS) zasnovan na Ključnim evropskim pokazateljima zdravlja, koji obuhvata podatke o prijemu, otpuštanju i transferima pacijenata, iako trenutno pokriva samo oko 30% javnih zdravstvenih ustanova. Potrebna je snažna posvećenost kako bi se osiguralo potpuno uvođenje eHIS-a u sve zdravstvene institucije. Potrebno je dodati dodatne funkcionalnosti (apoteku,

patologiju, radiologiju, transfuziju krvi, vakcinaciju i druge intervencije itd.), a pokrivenost proširiti kako bi se podržala politika zasnovana na dokazima.

Kosovsko zakonodavstvo koje se odnosi na **lekove za ljudsku i veterinarsku upotrebu** nije usklađeno sa pravnim tekovinama EU.

Promocija zdravlja u pogledu **neprenosivih bolesti** ostaje slaba. Na Kosovu nema strategije ili akcionog plana. Kosovo trenutno planira da sprovede sveobuhvatno istraživanje faktora rizika o neprenosivim bolestima koje će podržati razvoj strategije zasnovane na dokazima i akcionog plana. Što se tiče **skrininga karcinoma**, ne postoji strategija za kontrolu karcinoma. Tokom 2017. u Prištini je pokrenut pilot program za testiranje karcinoma grlića materice.

Zakonodavstvo o **mentalnom zdravlju** nije usklađeno sa pravnim tekovinama EU.

Ne postoji zakon u vezi sa **ishranom i fizičkom aktivnošću**.

U pogledu **zdravstvenih nejednakosti**, Kosovo trenutno ne pruža univerzalno zdravstveno osiguranje i stoga je gotovinska potrošnja za zdravstvene usluge i dalje velika. Procenjuje se da gotovo trećina stanovništva nema lak pristup zdravstvenim uslugama ili ima ograničen pristup zbog nedostatka sredstava i da 18% stanovništva iz ekonomskih razloga ne traži medicinske usluge u slučaju bolesti. Pokrivenost zajednica Roma i Aškalija i dalje predstavlja zabrinutost u pogledu imunizacije, a samo tri od desetoro dece je potpuno imunizovano. Nedostatak informacija o uslugama koje nude javne institucije i slučajevi diskriminacije takođe imaju negativan uticaj na pristup zdravstvenim uslugama.

6.13. Obrazovanje i kultura

Kosovo je u **ranoj fazi** pripreme za obrazovanje i kulturu. U prošloj godini **nije bilo napretka**, a kvalitet obrazovanja i dalje treba znatno poboljšati.

Kako preporuke iz prethodnog izveštaja nisu rešene, u narednoj godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ usvajanju novog zakona o visokom obrazovanju u cilju reforme zasnovane na najboljim standardima, uključujući osiguranje autonomije i samostalnog rada visokoškolskih institucija i mehanizama za osiguranje kvaliteta;

→ ubrzavanju napora u pogledu reformi plana i programa u preduniverzitetskom obrazovanju (uključujući programe stručnog obrazovanja i obuke), sa fokusom na učenje zasnovano na kompetencijama;

→ poboljšanju pristupa kvalitetnom obrazovanju za upis predškolaca i grupa u nepovoljnom položaju.

U pogledu **obrazovanja i obuke**, nivoom javne potrošnje na obrazovanje, 4,7% BDP-a, se ne upravlja dovoljno efikasno da bi se obezbedilo kvalitetno obrazovanje za relativno veliki broj mladih ljudi.

Stopa upisa u **osnovno i niže srednje obrazovanje** je gotovo univerzalna, a upisivanje u više sekundarno obrazovanje iznosi 85%. Međutim, samo 18% dece uzrasta od 0-5 godina pohađaju licencirane predškolske ustanove. Nizak upis dece na **predškolski** nivo ostaje zabrinjavajući i Kosovo mora povećati broj ustanova za brigu o deci. Broj studenata u **visokom obrazovanju** je skoro dvostruko veći od proseka EU u odnosu na stanovništvo. Međutim, stopa završetka je mala i postoji visok stepen nezaposlenosti stanovništva sa univerzitetskom diplomom (25%), što ukazuje na neusklađenost između programa visokog obrazovanja i potreba tržišta rada. Kriterijumi Agencije za akreditaciju visokog obrazovanja (KAA) uzimaju u obzir standarde EU. Međutim, odluka vlade iz 2017. o razrešenju celokupnog odbora i vršioca dužnosti direktora Agencije ugrozila je autonomiju agencije i dovela do njenog isključivanja iz Evropskog

registra kvaliteta za visoko obrazovanje (EQAR). Kvalifikacioni okvir Kosova se odnosi na Evropski okvir kvalifikacija. Obrazovanje ostaje sektor visokog rizika za korupciju i politički uticaj, posebno u visokom obrazovanju. Vlada je takođe odlučila da razreši članove predsedavajućeg odbora Univerziteta u Prištini, što lišava instituciju stabilnog rukovodstva sposobnog za obavljanje svojih dužnosti i reformi.

Strateški plan obrazovanja za Kosovo 2017-2021 i njegov Akcioni plan usvojeni su u julu 2017. Strategija obuhvata učešće i inkluziju, upravljanje sistemom obrazovanja, osiguranje kvaliteta, razvoj nastavnika, rano i predškolsko obrazovanje, stručno obrazovanje i obuku, obrazovanje odraslih i više obrazovanje. Sada treba sprovesti strategiju i akcioni plan i dodeliti potrebna sredstva. Zakon o standardima zanimanja usvojen je u novembru 2016. Vlada mora osigurati sprovođenje strategije osiguranja kvaliteta i uspostaviti mehanizme osiguranja kvaliteta na opštinskom nivou. Sprovođenje reforme plana i programa je potkopano nedostatkom kvalifikovanog nastavnog osoblja, nastavnog materijala i snabdevanja i nerazvijenog sistema ocenjivanja studenata. Sistem usavršavanja nastavnika za poboljšanje kvaliteta predškolskog obrazovanja i stručnog usavršavanja je uspostavljen, ali tek treba da pokaže rezultate. Ministarstvo je u januaru 2018. objavilo svoje planove za uvođenje profila profesora za razrede 1-5, bez odgovarajuće osnovne procene. Ovo bi komplikovalo i dalje odlagalo sprovođenje reforme.

Kvalitet obrazovanja i dalje predstavlja izazov na svim nivoima. Prema Međunarodnom programu za procenu studenata (PISA) OECD-a za 2015, Kosovo je treće odozdo na listi od preko 70 testiranih sistema. Kosovo se obavezalo da će učestvovati u proceni PISA i 2018.

Oko polovine studenata u višem srednjem obrazovanju bira **stručno obrazovanje**. Programima stručnog obrazovanja i obuke (SOO) nedostaju praktični i primenjeni kursevi, a samo nekoliko njih akredituje Nacionalni autoritet za kvalifikacije. Sve u svemu, veza sa tržištem rada je i dalje slaba. Uloga i budućnost Agencije za stručno obrazovanje i obuku i obrazovanje odraslih ostaje nejasna. Kosovo bi trebalo da poveća kvalitet programa SOO-a i kvalifikacija kako bi ohrabrilo poslodavce da angažuju veći broj diplomiranih SOO-a, završavajući katalog kvalifikacija u sektorima SOO-a.

Potrebni su dodatni naponi kako bi se omogućio pristup kvalitetnom obrazovanju za decu sa smetnjama u razvoju, a potrebno je obučiti više nastavnika i asistenata. Trebalo bi preduzeti mere kako bi se rešila visoka stopa napuštanja škole kod dece iz zajednice Roma i Aškalija. Povećanje njihovog učešća, kao i drugih ugroženih grupa, u predškolskom obrazovanju značajno bi poboljšalo njihovo dalje učešće i uspeh u kasnijem školovanju.

Od januara 2018. Kosovo može učestvovati u svim Erasmus+ programima i može se pridružiti platformama i mrežama. Do sada je uključeno više od 2 000 studenata i osoblja u međunarodnu kreditnu mobilnost, od kojih su dve trećine sa Kosova i jedna trećina je otišla na Kosovo. Institucije sa Kosova učestvovala su u 14 projekata izgradnje kapaciteta u visokom obrazovanju, od kojih u tri kao partneri koordinatori.

U pogledu **omladine**, otvorena je lokalna kancelarija Regionalne kancelarije za saradnju mladih (RKSM). Više od 800 mladih učesnika je imalo koristi od jedne od tri aktivnosti za mobilnost mladih od 2014. (mobilnost mladih radnika, razmene mladih i Evropske volonterske službe).

U pogledu **kulture**, Kosovo mora nastaviti da radi na ispunjavanju standarda iz UNESCO-ove Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza iz 2005. i da izradi evidenciju koja pokazuje dobru praksu. Kosovo će se 2018. pridružiti Kreativnoj Evropi kao partner u programu (pod-program kulture).

6.14. Nauka i istraživanje

Kosovo je u **ranj fazi pripreme** za nauku i istraživanje. U prošloj godini **nije postignut napredak**.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ povećanju vladine potrošnje na istraživanje i nastojanju da stimuliše investicije iz privatnog sektora pripremom i korišćenjem nalaza strategije pametne specijalizacije koja bi uskoro trebala biti razvijena;

→ fokusiranju napora na povećanje učešća u programu EU Horizon 2020 i osiguranju veće koordinacije kontakt tačaka za Horizon 2020.

Kosovo skoro ništa nije učinilo da razvije svoju **politiku istraživanja i inovacija**. Zakon o naučno-istraživačkim aktivnostima se ne sprovodi pravilno zbog nedostatka sredstava. Troškovi vlade za istraživanje su smanjeni na 0,1% BDP-a. Kosovo ima lošu evidenciju u korišćenju čak i tog budžeta, često jedva uspeva da potroši polovinu toga. U visokom obrazovanju, kvalitet postdiplomskih programa kojim vrši priprema za karijeru istraživača su slabog kvaliteta, pri čemu i privatne i javne visokoškolske ustanove imaju veoma neujednačene kriterijume za promociju zasnovane na naučnim istraživanjima i publikacijama. Otvaranje Kancelarije za sponzorisanje programe i istraživanja na Univerzitetu u Prištini je mali, ali pozitivan korak u pravom smeru. Novo Ministarstvo za inovacije i preduzetništvo treba da izgradi svoje administrativne kapacitete i usvoji strategiju za inovacije u bliskoj saradnji sa drugim ministarstvima.

Nije bilo napretka u integraciji u **Evropskom istraživačkom prostoru**.

O **okvirnim programima**, Kosovo učestvuje u programu EU Horizon 2020 za istraživanje i inovacije (H2020) kao treće lice. Kosovo je učestvovalo 10 puta u H2020 projektima (2 nova u 2016. i 1 novi u 2017. godini). Ovo je blago povećanje u odnosu na prethodne godine, ali ovaj nivo učešća ostaje ispod potencijala Kosova. Potrebno je preduzeti mere promovisanja i obuke kako bi se to poboljšalo. Prvi iskusni istraživač sa Kosova je prošle godine finansiran kroz akciju Marie Skłodowska-Curie, saradnja koju treba dodatno povećati u narednim godinama.

6.15. Pitanja trgovine

Kosovo je u **ranj fazi pripreme** u ovoj oblasti, sa **određenim napretkom** tokom prošle godine.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ nastavku sprovođenja liberalizacije trgovine u okviru SSP-a;

→ sprovođenju aktivnosti u skladu sa višegodišnjim akcionim planom za regionalni ekonomski prostor;

→ jačanju administrativnih kapaciteta Ministarstva trgovine, posebno u pogledu regionalne obaveze u trgovinskoj oblasti.

Kosovo je u ranj fazi pripreme za podnošenje zahteva za status posmatrača STO-a, a prvi korak je Memorandum o spoljnotrgovinskom režimu koji je pripremljen za usvajanje od strane kosovskih vlasti. Kosovo je nastavilo da koordiniše svoje stavove sa EU o zajedničkoj trgovinskoj politici.

Postignut je određen napredak u području slobodne trgovine sa EU, ali mogućnosti za izvoznike Kosova mogle bi se dodatno povećati, uzimajući u potpunosti prednost trgovinskih prednosti garantovanih SSP-om. Kosovo je ukinulo carine na više tarifnih linija, uključujući industrijske, poljoprivredne i riblje proizvode. Preostale obaveze će se progresivno smanjivati do

2025. Uprkos blagom poboljšanju izvoza usluga u 2017., trgovinski deficit sa EU nastavio je da raste.

Kosovo je preuzelo važne obaveze povodom samita Zapadnog Balkana u Trstu u julu 2017. za sprovođenje višegodišnjeg akcionog plana za razvoj Regionalnog ekonomskog područja (REP) na Zapadnom Balkanu. Sprovođenje plana će omogućiti produbljivanje i proširenje ekonomske integracije unutar regiona, zasnovanih na pravilima i standardima EU. Kosovo i dalje igra aktivnu ulogu u Centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA) i preuzelo je predsedavanje u 2018.

6.16. Preduzeća i industrijska politika

Kosovo je **umereno pripremljeno** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** uvođenjem mera za poboljšanje poslovnog okruženja. Postoji potreba za daljom izgradnjom administrativnih kapaciteta i osiguranjem jače međuministarske koordinacije.

Preporuke iz izveštaja za 2016. nisu u potpunosti sprovedene. U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- uvođenju regulatorne procene uticaja na smanjenje administrativnog opterećenja za mala i srednja preduzeća;
- nastavku sprovođenja preporuka uključenih u EU procenu „Akta o malom biznisu“ (SBA);
- osiguranju usklađivanja Zakona o ekonomskim zonama sa pravnim tekovinama EU.

U pogledu **načela o preduzećima i industrijskoj politici**, strategiju razvoja privatnog sektora 2017-2021 koja uključuje industrijsku politiku tek treba usvojiti. Nacrt strategije je, međutim, ograničen na sektore u nadležnosti Ministarstva trgovine i industrije i potrebno je osigurati adekvatne sinergije sa drugim relevantnim politikama poput energetike, obrazovanja, istraživanja i razvoja. Osnovano je novo Ministarstvo za inovacije i preduzetništvo. Međutim, potrebno je izgraditi njegove administrativne kapacitete, osigurati jaču međuministarsku koordinaciju i usvojiti strategiju inovacija.

Zakon o zateznoj kamati u komercijalnim transakcijama je u skladu sa Direktivom 2011/7 / EU o borbi protiv kašnjenja u plaćanju u komercijalnim transakcijama.

U pogledu **instrumenata preduzeća i industrijske politike**, Nacionalni savet za ekonomski razvoj je ponovo aktiviran i pruža forum za javno-privatni dijalog. Pozitivni koraci su preduzeti u poslovnom okruženju. Usvojene su mere kako bi se olakšao proces pokretanja preduzeća, pristup kreditiranju i rešavanje nesolventnosti. To je dovelo do toga da se Kosovo popne 20 mesta u izveštaju Svetske banke „Doing Business“ iz 2017. Postoji 8 industrijskih parkova u različitim fazama završetka i 1 potpuno funkcionalan poslovni park. Međutim, Zakon o ekonomskim zonama, koji reguliše uspostavljanje i finansiranje ekonomskih zona, nije usklađen sa pravnim tekovinama EU. Ne postoje konkretni programi za restruktuiranje, niti za sektorski razvoj, niti za sektorsku nezavisnu modernizaciju industrije.

Postignut je određen napredak da se diversifikuje i olakša pristup finansijama za mala i srednja preduzeća, uz dodatna sredstva dodeljena Kosovskom kreditnom garantnom fondu. U januaru 2017. osnovana je Nacionalna koordinaciona grupa za Akt o malom biznisu (SBA), koju vodi Agencija za investicije i podršku preduzeća na Kosovu (KIESA). Međutim, KIESA i dalje treba da jača svoje kapacitete. Preporuke iz procene Akta o malom biznisu tek treba sprovesti.

U decembru 2017. potpisan je sporazum o učešću Kosova u program EU za konkurentnost preduzeća i malih i srednjih preduzeća (COSME). Kosovo će moći pristupiti finansiranju

COSME-a kada završi interne procedure za usvajanje sporazuma. Kosovo bi trebalo da započne sa izradom mera za podizanje svesti među zainteresovanim stranama i obezbeđivanjem aktivnog učešća u programu.

6.17. Poljoprivreda

Kosovo **ima određeni nivo pripreme** za poljoprivredu i ruralni razvoj. Postignut je **određeni napredak** u sprovođenju programa poljoprivrede i ruralnog razvoja.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ poboljšanju procene i nadgledanju grantova i direktnih uplata osiguranih u okviru programa poljoprivrede i ruralnog razvoja;

→ reviziju i ažuriranje programa poljoprivrede i ruralnog razvoja kako bi investicije u ovom sektoru bile efikasnije.

U pogledu **horizontalnih pitanja**, budžet od 46 miliona evra namenjen poljoprivrednom sektoru ostao je stabilan i za direktne isplate i za investicije. Međutim, nedostatak osoblja i neadekvatno praćenje, evaluacija, računovodstvo i interna revizija Agencije za razvoj poljoprivrede i dalje podrivaju pravilnu obradu prijave i izvršenje plaćanja. Uspostavljena je strategija i program za poljoprivredu i ruralni razvoj (2014-2020). Međutim, nakon popisa stanovništva u 2015. godini i u skladu sa razvojem sektora, planirane mere u ovom programu trebaju se revidirati i ažurirati kako bi se što bolje iskoristio i postigao maksimalan uticaj sredstava za poljoprivredu, povećali prihodi za poljoprivrednike i poboljšala životna sredstva ruralnog stanovništva.

Prilikom **direktnih plaćanja**, značajan iznos podrške poljoprivredi, osim investicija, ostvaruje se kroz korišćenje direktnih plaćanja. Takva podrška ostaje uglavnom povezana sa proizvodnjom i još uvek treba sprovesti vezu u cilju podobnosti.

Kosovo je uspostavilo pojednostavljen **sistem identifikacije zemljišnih parcela**, registar poljoprivrednih gazdinstava i sistem identifikacije i registracije životinja. Postignut je određeni napredak u uspostavljanju **integrisanog sistema administracije i kontrole**. **Mreža knjigovodstvenih podataka o poljoprivrednim gazdinstvima** je uspostavljena.

Nije postignut napredak u pogledu uspostavljanja **zajedničke tržišne organizacije**. Kosovo bi trebalo preduzeti korake za izradu pravnog osnova za njeno uspostavljanje i funkcionisanje.

U oblasti **ruralnog razvoja** mere se uglavnom bave modernizacijom poljoprivrednih gazdinstava i postrojenja za preradu hrane. Međutim, nivo finansiranja i efikasnosti trenutnih mera ruralnog razvoja ostaje slab, naročito u pogledu investicija u poljoprivredna gazdinstva, primarne prerade hrane, stvaranja radnih mesta u ruralnim područjima, izgradnje i osnaživanja lokalnih zajednica, kao i konsolidacije zemljišta, pristup navodnjavanju i ažuriranje obrazovanja poljoprivrednika.

U pogledu **politike kvaliteta** i organske poljoprivrede, ostaje primena zakonodavstva.

Kosovu nedostaje jasna strategija u tom pogledu. Ostaje da se razviju sistemi sertifikacije organske proizvodnje koji su kompatibilni sa zahtevima iz pravnih tekovina. Kosovo bi trebalo da poveća kapacitete za sprovođenje Zakona o organskoj poljoprivredi. Zakonodavstvo u sektoru nije osmišljeno da bude usklađeno sa pravnim tekovinama.

Zakonske promene u korišćenju poljoprivrednog zemljišta i dalje utiču na već ograničenu dostupnost obradivog zemljišta i produktivnost poljoprivrednih gazdinstava. Ne postoje informacije o tome koliko poljoprivrednog zemljišta Kosovo gubi na godišnjem nivou i nema strategije ili akcionog plana za rešavanje ovog pitanja. Ministarstvo poljoprivrede u saradnji sa Ministarstvom životne sredine i prostornog planiranja treba preduzeti hitne mere za

zaustavljanje daljih gubitaka poljoprivrednog zemljišta i primenu zakona koji uređuju prostorno planiranje.

6.18. Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika

Kosovo ima **određeni nivo pripreme** u oblasti bezbednosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike. Postignut je **određeni napredak** u ovoj oblasti.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ sprovođenju integrisanog sistema kontrole hrane, uključujući prenošenje odgovornosti inspekcije na Agenciju za hranu i veterinu;

→ završetku i pokretanju sistema sakupljanja i odlaganja životinjskih nusproizvoda;

→ završetku registracije i kategorizacije preduzeća za preradu hrane i hrane za životinje.

U oblasti **bezbednosti hrane**, neophodni su dodatni naponi za završetak zakonodavstva koje reguliše oblast bezbednosti hrane i hrane za životinje. Registracija i kategorizacija prehrambenih i preduzeća za proizvodnju hrane za životinje su u toku. Agencija nastavlja da vrši redovne provere uvoza i izvoza živih životinja, životinjskih proizvoda, biljaka i biljnih proizvoda. Dozvole uvoza za preduzeća registrovana u EU više nisu potrebne. U toku je rad na uspostavljanju plana za praćenje lekova i rezidua. Agencija za hranu i veterinu tek treba pripremiti višegodišnji plan kontrole za bezbednost hrane i hrane za životinje i povećati kapacitete u tom pogledu.

Obaveze inspekcije još uvek nisu prenete sa opština na Agenciju, što predstavlja stalan izazov za sprovođenje integrisanog sistema kontrole hrane.

U pogledu **veterinarske politike**, Kosovska agencija za hranu i veterinu trenutno nadograđuje svoj sistem za graničnu inspekciju. TRACES se koristi samo za izvoz.

U oblasti **zdravlja životinja** ostvaren je određen napredak. U toku je višegodišnji program kontrole i nadzora bolesti životinja. Međutim, potpuno sprovođenje programa zahteva dovoljnu raspodelu sredstava i kapaciteta za Agenciju. U sklopu regionalnih napora za kontrolu i iskorenjivanje besnila, Agencija radi na nastavku kampanja vakcinacije. Program vakcinacije za bolest kvrgave kože je u toku. Kako je prijavljeno, kapaciteti Agencije za hitne reakcije u slučaju izbijanja bolesti i dalje nisu dovoljni.

Što se tiče upravljanja **životinjskim nusproizvodima**, postignut je napredak u izgradnji i opremanju postrojenja za preradu kategorije I. Potrebni su dalji naponi kako bi se obezbedio odgovarajući sistem upravljanja i sakupljanja životinjskih nusproizvoda.

Što se tiče identifikacije i registracije životinja, nedostatak izveštavanja o kretanju životinja ostaje problem. Agencija još nije usvojila mere za sprovođenje propisa o identifikaciji i registraciji životinja na nivou tržišta stoke, klanica i prevoza stočne hrane.

Identifikacija osnovnih mera podobnosti u oblastima bezbednosti hrane, zdravlja i dobrobiti životinja i dalje predstavlja prioritet Agencije, u cilju uključivanja u program poljoprivrede 2018. godine.

U **fitosanitarnom** sektoru nije postignut napredak. Potrebni su dalji naponi kako bi se ojačalo sprovođenje i operativni kapaciteti institucija odgovornih za zdravlje bilja na Kosovu, kako bi se osigurao efikasan sistem kontrole biljnih bolesti.

6.19. Ribarstvo

Kosovo je u **ranof fazi** pripreme u oblasti ribarstva. **Nije postignut** napredak. U narednoj

godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- daljem usklađivanju tržišne politike sa pravnim tekovinama;
- uspostavljanju inventara ribljih vrsta na Kosovu.

Pravne tekovine o kvotama ulova, upravljanje ribolovnim kapacitetom, inspekcijom i kontrolom ima ograničenu primenljivost, pošto se sektor ribarstva zasniva na komercijalnom jezerskom ribolovu i akvakulturi. Kosovo treba da pripremi **tržišnu politiku** i izvrši inspekcije u skladu sa pravnim tekovinama EU.

6.20. Životna sredina i klimatske promene

Kosovo je u **ranoj fazi pripreme** za životnu sredinu i klimatske promene. **Nije postignut napredak** i ozbiljni problemi životne sredine i dalje utiču na život ljudi i zdravlje. Zaštita životne sredine i klimatske promene zahteva znatno veću političku spremnost za rešavanje rastućih izazova.

Pošto većina preporuka iz prethodnog izveštaja nije sprovedena, u narednoj godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- uspostavljanju kvaliteta vazduha u realnom vremenu i efikasnih sistema za nadzor vode i podzemnih voda, objavljivanju podataka i preduzimanju hitnih mera za smanjenje zagađenja vazduha i vode;
- povećanju pokrivenosti sakupljanja kućnog otpada kako bi se rešilo pitanje divljih deponija;
- sprovođenju zakonskih odredbi o odgovornosti za životnu sredinu, štetu i krivična dela; primenu *načela zagađivač plaća* i podizanje svesti javnosti o zaštiti životne sredine;
- sprovođenju strategije prilagođavanja klimatskim promenama i razvoju niskih emisija, u skladu sa okvirom EU 2030 za klimatske i energetske politike.

Životna sredina

Što se tiče **horizontalnog zakonodavstva**, potreban je dalji napredak za potpuno usklađivanje i primenu preostalih multisektorskih direktiva o životnoj sredini. Nedostatak primene Direktive o odgovornosti za životnu sredinu ugrožava efikasnost zaštite životne sredine. Inspektori za zaštitu životne sredine nemaju osoblje i kapacitete i nisu u mogućnosti osigurati efikasno sprovođenje, iako su uloženi napor i za usklađivanje sa Direktivom o krivičnim delima u oblasti životne sredine. Strategiju o životnoj sredini i dalje treba ažurirati i sprovesti. Sprovođenje prioritarnih mera ometa nedovoljno finansiranje, nedostatak administrativnih kapaciteta i tehničkih veština. Korišćenje procene uticaja na životnu sredinu i strateške procene uticaja treba značajno poboljšati, posebno u industrijskim sektorima sa značajnim uticajima na životnu sredinu, poput sektora energetike i transporta. Nužno je smisljeno učešće javnosti i civilnog društva.

Još uvek je potrebno usvojiti mere za poboljšanje **kvaliteta vazduha**. Kvalitet vazduha, posebno u urbanim sredinama, i dalje predstavlja veliku pretnju javnom zdravlju. Strategija Kosova za kvalitet vazduha i zakon o kvalitetu ambijentalnog vazduha i dalje se ne sprovode. Nekompatibilno zagađenje iz energetskog sektora - posebno iz termoelektrane Kosova B i grejanja domaćinstva - ali i industrijskih kompleksa, drumskog saobraćaja, spaljivanja otpada i drugih otrovnih materijala ostaje ozbiljan problem. Planovi kvaliteta vazduha za zone gde nivoi zagađivača vidljivo premašuju granične vrednosti širokom maržom, posebno u zimskom periodu, još uvek nisu pripremljeni i usvojeni. Sistem za praćenje kvaliteta vazduha i dalje treba da javnosti obezbedi podatke u realnom vremenu. Postoji nedostatak dovoljnih finansijskih resursa i kapaciteta za održavanje i kalibrisanje opreme za praćenje. Potrebne su hitne mere kako bi se smanjilo oslanjanje domaćinstva na grejanje lignitom.

Sadašnji sistem **upravljanja čvrstim otpadom** na Kosovu je ekološki neodrživ. Pravni okvir je delimično usklađen, ali otpad ostaje jedan od najznačajnijih problema na Kosovu

Većina tokova otpada završava na legalnim i nelegalnim deponijama. Pokrivenost sakupljanja treba dodatno povećati. Strategija i glavni plan upravljanja otpadom 2013-2022 se samo delimično odražavaju u opštinskim planovima za čvrsti otpad. Odgovorni organi treba da preduzmu korake ka pristupu cirkularne ekonomije, uvodeći separaciju otpada na izvoru, reciklažu i oporavak tokova otpada. Veliki broj deponija mora biti hitno i održivo rešen. Većina postojećih deponija nalazi se pri kraju njihovog skladišnog kapaciteta i predstavlja značajan dugoročni rizik po životnu sredinu, posebno zagađenje podzemnih voda. Ovo je naročito slučaj na deponiji Miras u Obiliću.

U oblasti **kvaliteta vode**, nivo usklađenosti je ograničen. Strategija i Akcioni plan o zaštiti voda još uvek nisu usvojeni i neophodni su hitni naponi kako bi se osiguralo funkcionisanje organa rečnog sliva, osnovanog u julu 2017. godine, uključujući pripremu plana upravljanja. Nепреčišćena otpadna voda i otpad ostaju glavni izvor zagađenja. Mreža za praćenje podzemnih voda je u ranoj fazi. Sistem za praćenje površinskih voda još uvek nije u funkciji. Objavljen je izveštaj o kvalitetu vode za piće. Potrebna je identifikacija aglomeracija i definicija osetljivih područja, u skladu sa Direktivom o prečišćavanju urbanih otpadnih voda. Budžetsko finansiranje treba osigurati za prioritetne projekte u ovom području. Potrebno je poboljšati naplatu tarifa i smanjiti tehničke gubitke vode.

U vezi sa **zaštitom prirode**, nije postignut napredak u usklađivanju sa pravnim tekovinama. Nije uspostavljena efektivna zaštita određenih zaštićenih područja. Treba se efikasno boriti protiv ilegalne izgradnje u zaštićenim područjima. Planovi infrastrukture moraju osigurati da se poštuju obaveze zaštite prirode, posebno u područjima koja bi potencijalno mogla postati zaštićena područja ekološke mreže Natura 2000. Proces imenovanja Natura 2000 je i dalje na samom početku zbog nedostatka tehničkih i kadrovskih kapaciteta u relevantnim institucijama. Međutim, preduzeti su koraci da se započne popis i mapiranje tipova prirodnih staništa i biodiverziteta.

O **industrijskom zagađenju i upravljanju rizicima**, usklađivanje ostaje u ranoj fazi. Nedovoljno sprovođenje zakonodavstva i odgovornost zagađivača otežavaju napredak u uspostavljanju sistema za sprečavanje industrijskih i hemijskih nezgoda. Opasan otpad iz rudnika i industrijske deponije i dalje predstavljaju ozbiljan rizik za zemljište i vodu. Treba uspostaviti mehanizme kako bi se obezbedila održivost operativnih troškova prikupljanja i transporta otpada. Operator tek treba da bude imenovan za buduće skladište opasnog otpada.

Kod **hemikalija**, usklađivanje sa pravnim tekovinama ostaje u ranoj fazi. Kosovo nije strana Roterdamske konvencije o postupku davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obaveštenja za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini, a regulatorni okvir za izvoz i uvoz opasnih hemikalija tek treba sprovesti.

Tek treba usvojiti novi zakon o **buci**. Strateške mape buke i akcione planove tek treba izraditi, kao i efikasnu meru za sprovođenje zakona.

Kosovo nije deo **mehanizma EU za civilnu zaštitu**, ali je korisnik IPA programa saradnje u oblasti civilne zaštite od 2010. godine. Značajan napredak je i dalje potreban u važnim područjima, kao što je zaštita od poplava.

Klimatske promene

Nivo usklađenosti ostaje ograničen. Što se tiče strateškog okvira, Strategija i Akcioni plan o klimatskim promenama i dalje nisu usvojeni. Strategija takođe sadrži komponentu prilagođavanja klimatskim promenama. Nacionalni savet za životnu sredinu i klimatske promene nije preduzeo konkretne mere za uključivanje klimatskih aktivnosti i podizanje svesti javnosti. Još uvek nema dokaza o uključivanju klimatskih promena u bilo koji od projekata Vlade. To posebno nedostaje u sektoru energetike i transporta.

Iako Kosovo nije potpisnik Okvirne konvencije UN o klimatskim promenama te stoga nije pripremilo Nacionalni plan za doprinos Pariskom sporazumu iz 2015. godine, puna primena strategije o klimatskim promenama bi pomogla Kosovu da dostigne niže nivoe emisija i ostvari ciljeve sporazuma koji se tiču promene klime.

Što se tiče transparentnosti klimatskih aktivnosti, odgovornost za izradu izveštaja o inventarima gasova sa efektom staklene bašte (GSB) pripada Agenciji za zaštitu životne sredine na Kosovu. Inventar iz 2014. godine je dostavljen, a iz 2015. se trenutno priprema. Kosovo i dalje mora da se uskladi sa Sistemom trgovine emisijama EU. Potrebno je uložiti dodatne napore u oblasti standarda emisije za nove automobile i kombije, informisanja potrošača, kvaliteta goriva, kao i deljenje napora u oblasti geološkog skladištenja CO₂, korišćenja zemljišta, promene korišćenja zemljišta i šumarstva, supstanci koje štete ozonskom omotaču i fluorovanih gasova. Potrebno je znatno ojačati administrativne kapacitete, a posebno aktivnosti u pogledu podizanja svesti.

6.21. Transportna politika

Kosovo je u **ranj fazi/ima određeni nivo pripreme** u oblasti transportne politike. Postignut je **određeni napredak** u sprovođenju reforme povezivanja, ali su potrebni dodatni napor na regionalnoj povezanosti. Potreban je dodatni rad za jačanje administrativnih kapaciteta za sve vidove prevoza.

Budući da većina preporuka iz 2016. godine još uvek nije primenjena, u narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- poboljšanju bezbednosti na putu fokusom na smanjenje smrtnih slučajeva; i uspostavljanju sistema za nastavak prikupljanja podataka o udesima na putu;
- jačanju kapaciteta železničkog regulatora i osiguranju njegove finansijske i operativne nezavisnosti;
- usvajanju zakonodavstva o inteligentnom transportnom sistemu (ITS), definisanju strateškog okvira za sprovođenje ITS-a u osnovnim mrežama osiguravajući dovoljno kapaciteta i resursa za njegovo sprovođenje;
- nastavku ulaganja napora u pogledu poštovanja zahteva u okviru prve tranzicione faze ECAA sporazuma;
- nastavku ulaganja napora u sprovođenje zakonodavstva EU o pravima putnika u svim vidovima prevoza.

Kada se radi o pravnim tekovinama o **opštem transportu**, zakonodavstvo nije usklađeno sa pravnim tekovinama o letnjim aranžmanima. Potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se kompletirala usklađenost sa pravnim tekovinama u oblasti obaveza javnih usluga, uključujući transpoziciju pravnih tekovina o procedurama i kriterijumima za ugovore o pružanju javnih usluga u oblasti drumskog saobraćaja. Administrativni kapaciteti za sve vidove prevoza i dalje nisu dovoljni. Potrebni su dodatni napor za transponovanje Direktive o ITS i Direktive o interoperabilnosti železničkog sistema.

U pogledu **drumskog saobraćaja** zakonski okvir o opasnim materijama još nije usklađen sa pravnim tekovinama. Pristup tržištu prevoza robe i putnika, kao i kriterijumi za pristup zanimanju za prevoznika u drumskom saobraćaju, takođe zahteva dalje usklađivanje. Dalje usklađivanje je takođe neophodno za interoperabilnost putarinskih sistema. Usklađivanje sa pravnim tekovinama o socijalnom zakonodavstvu i bezbednosti na putevima je nepotpuno, ali je neophodno smanjiti smrtnu slučajev. Da bi se smanjio broj smrtnih slučajeva, neophodno je i informisanje, obrazovanje, obuka, kao i efikasna primena saobraćajnih pravila. Što se tiče primene socijalnog zakonodavstva, neophodna su poboljšanja u pogledu provere na putevima,

unapređenja pravne nadležnosti i kapaciteta službenika za inspekciju i usvajanja i primene pravila o kaznama za kršenje evropskog sporazuma o radu posade na vozilima koja obavljaju međunarodne drumske prevoze (AETR). Zakonodavstvo o čistim i energetski efikasnim vozilima za drumski prevoz i o uspostavljanju infrastrukture za alternativna goriva još uvek nije usklađeno. Ne postoji zakon ili regulatorni okvir za sprovođenje inteligentnih transportnih sistema (ITS).

U pogledu **železničkog saobraćaja**, privatni operator je licenciran i dobio je sertifikat o sigurnosti za pružanje usluga prevoza tereta. Postoji određeni napredak u zakonodavstvu o bezbednosti na železnici, ali treba uložiti napore kako bi se ispunili zahtevi za njegovu primenu. Potrebni su dalji naponi kako bi se uskladio sa pravnim tekovinama o interoperabilnosti. Rehabilitacija železničkog puta 10 (veza od granice sa Srbijom do granice sa bivšom jugoslovenskom republikom Makedonijom) zahtevaće povećanje kapaciteta Infrakos-a, železničke infrastrukturne kompanije.

U pogledu **vazduhoplovstva**, Kosovo je postiglo značajan napredak u usklađivanju sa pravnim tekovinama EU i sprovelo je gotovo sve zahteve u okviru prve tranzicione faze Sporazuma o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA), sa izuzetkom nekoliko odredaba u oblasti ekonomskih propisa koji se posebno odnose na Zakon o radu. Kosovo je ostvarilo određeni napredak u pogledu usklađivanja sa okvirom Jedinstvenog evropskog neba II i sprovođenja Zakona o Agenciji za pružanje usluga vazdušne navigacije, za koji su potrebni dodatni naponi za njegovu punu primenu. Ne postoji zakon o **kombinovanom transportu**. Potrebno je dodatno poboljšati mogućnosti za razvoj kombinovanog transporta.

6.22. Energetika

Kosovo ostaje u **ranj fazi** u oblasti energetike. Postoji **određeni napredak** u ovoj oblasti, uključujući dalje sprovođenje trećeg energetskog paketa, posebno na unutrašnjem energetskom tržištu i ukidanju tarifa za naftne proizvode.

Pošto većina preporuka iz prethodnog izveštaja nije sprovedena, u narednoj godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

→ usvajanju Akcionog plana za energetska strategiju 2017-2026;

→ primeni pravne tekovine o sigurnosti snabdevanja, rashodovanju elektrane Kosova A i osiguranju rešavanja novih proizvodnih kapaciteta;

→ završetku imenovanja članova odbora Regulatorne kancelarije za energetiku i jačanju njegove nezavisnosti i finansijske stabilnosti;

→ pregledu akcionog plana za postizanje cilja obavezne obnovljive energije od 25% u 2020;

→ usvajanju Zakona o energetska efikasnosti i uspostavljanju Fonda za energetska efikasnost.

Kosovo treba da odobri akcioni plan za Energetska strategiju 2017-2026 kako bi operacionalizovao političke orijentacije razvijene u već usvojenu energetska strategiju. Čak i ako bi ovo trebalo da reši neke od problema u oblasti energetike i životne sredine u srednjoročnom periodu, Kosovo trenutno nastavlja da se oslanja isključivo na lignit kao izvor električne energije i na dve zastarele i zagađujuće elektrane na ugalj. Kao rezultat toga, Kosovo nastavlja da se suočava sa teškim zagađenjem vazduha i nestašicama električne energije.

U pogledu **sigurnosti snabdevanja**, investiranje i održavanje nastavljaju da unapređuju pouzdanost sistema prenosa električne energije. Međutim, novi dalekovod za Albaniju ostaje nefunkcionalan zbog nepostojanja sprovođenja sporazuma o priključenju između Evropske

mreže operatora prenosnog sistema električne energije i operatora prenosnog sistema na Kosovu. (videti odeljak *Transevropske mreže*). Dok se gubici distribucije polako smanjuju, brzina investicija u distributivnu mrežu nije zadovoljavajuća. Kombinovani komercijalni (neplaćeni računi) i tehnički gubici u 2016. godini bili su visoki 30%. Nije postignut napredak u usklađivanju zakonodavstva u oblasti obaveznih zaliha nafte i obaveznih rezervi naftnih derivata sa pravnim tekovinama. Procenjuje se da trenutne zalihe nafte traju samo četiri dana. Ukinute su tarife za naftne derivate (maziva i naftni koks).

U pogledu **unutrašnjeg energetskeg tržišta**, postignut je određeni napredak u sprovođenju zakonodavstva kojima se transponuje Treći energetskeg paket. Regulatorni organ je počeo da se kreće ka otvaranju tržišta usvajanjem pravila o promeni pružaoca usluga i izdavanjem licenci za dva nova dobavljača koji će raditi na tržištu Kosova. Trgovac sa sedištem u EU je priznat bez potrebe za dodatnom licencom.

Što se tiče novih kapaciteta za proizvodnju električne energije, komercijalni sporazum za novu elektranu sa ponuđačem potpisan je u decembru 2017. godine, ali njen potencijalni uticaj na javne finansije, tarife i životnu sredinu tek treba proceniti. U elektrani Kosovo B hitno se zahtevaju mere zaštite životne sredine kako bi se smanjio nivo pepela sa deponije u vazduhu i kako bi se uskladio sa planom za smanjenje emisije. Prema Sekretarijatu Energetske zajednice, odlaganje plana za smanjenje emisije do januara 2022. godine je u suprotnosti sa odredbama Sporazuma o energetskeg zajednici.

Kosovo je ostvarilo određeni napredak u delimičnom deregulisanju proizvodne cene i ukidanju unakrsnih subvencija između različitih kategorija potrošača. Ali potrošnja električne energije (neplaćeni računi) na severu Kosova i dalje se tretira kao komercijalni gubitak, koji se naplaćuje po maloprodajnim tarifama. Odbor Regulatorne kancelarije za energetiku je sada funkcionalan, ali kapacitet i nezavisnost kancelarije su ugroženi političkim uplitanjem, slabim administrativnim kapacitetom i nedostatkom ljudskih resursa.

Ostvaren je vrlo mali napredak u sektoru **obnovljivih izvora energije**. Iako je zakonodavstvo delimično usklađeno sa pravnim tekovinama, potrebno je uspostaviti novi dizajn tržišta električne energije kako bi se olakšala integracija proizvodnje obnovljivih izvora energije. Aukcijsko tržište za proizvođače ostaje nepostojeće. Zakonodavstvo i dalje treba razvijati u skladu sa merama povezivanja.

Kosovo bi trebalo da revidira svoj akcioni plan kako bi postigao napredak u postizanju cilja obnovljivih izvora energije od 25% u 2020. godini. Nivo investicija ostaje minimalan uprkos postojećem pravnom okviru za programe podrške za električnu energiju proizvedenu iz obnovljivih izvora. Kosovo treba da uvede pristup zasnovan na tržištu za isplativu promociju obnovljivih izvora energije i integraciju obnovljivih izvora energije na tržište. Povezivanje i pristup mrežama za prenos i distribuciju i dalje predstavljaju glavne prepreke za proizvođače obnovljivih izvora energije zbog nemogućnosti operatora mreže da se bave proizvodnjom naizmenične električne energije. Ne postoje propisi o minimalnim zahtevima za obnovljive izvore energije u zgradama. Nije postignut napredak u ispunjavanju zahteva za korišćenje biogoriva u transportu.

Postignut je određeni napredak u usklađivanju sa pravnim tekovinama za **energetsku efikasnost**, usvajanjem zakona o energetskeg učinku zgrada u 2017. godini. Međutim, tek treba usvojiti novi zakon - koji je povezan sa nacrtom Zakona o Fondu za energetsku efikasnost - o energetskeg efikasnosti. Akcioni plan energetske efikasnosti 2010-2018. predviđa ostvarenje planiranog cilja uštede energije od 9%, što izgleda malo verovatno. Kosovo je odobrilo svoj treći Akcioni plan za energetsku efikasnost. Uspostavljanje Fonda za energetsku efikasnost i dalje je od ključnog značaja za osiguranje većih investicija u mere energetske efikasnosti u javnom i stambenom sektoru. Kosovska agencija za energetsku efikasnost nema dovoljan broj zaposlenih i ima nizak kapacitet za praćenje, evaluaciju i verifikaciju napretka u pravcu ciljeva.

Kosovo se još uvek nalazi u ranoj fazi priprema zakonskog i regulatornog okvira na polju **nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja**. Zakon o zaštiti od zračenja i nuklearnoj sigurnosti je usvojen. Kapacitet Agencije za zaštitu od zračenja i nuklearnu sigurnost za licenciranje i inspekcije ostaje slab i njeno finansiranje nije dovoljno za sprovođenje svog mandata. Ne postoji praćenje zračenja (na primer za osiromašeni uranijum), ne postoji kontrola radioaktivnog otpada i ne postoji radiološki plan za hitno reagovanje. Još uvek treba pronaći rešenje za trajno skladištenje radioaktivnog otpada. Kosovo nije strana Konvencije o nuklearnoj sigurnosti ili Zajedničke konvencije o sigurnosti upravljanja istrošenim gorivom i sigurnosti upravljanja radioaktivnim otpadom.

6.23. Transevropske mreže

U oblasti transevropskih mreža, Kosovo ima **određeni nivo pripreme** i ostvaren je **određeni napredak** u drumskom saobraćaju tokom perioda izveštavanja. Potrebno je više učiniti u pogledu energetike i telekomunikacija.

U narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- nastavku usklađivanja pravnog okvira sa pravnim tekovinama EU i propisima TEN-T i TEN-E i sa sprovođenjem mera reforme povezanosti;
- jačanju institucionalnog okvira i administrativnih kapaciteta za razvoj i praćenje transevropskih mreža;
- jačanju kapaciteta regulatornog tela u oblasti elektronskih komunikacija i poštanskih usluga kako bi sproveo regulacije tržišta telekomunikacija.

U pogledu **transportnih mreža**, strateški okvir za razvoj transevropske transportne mreže pokriva Strategija razvoja transporta i Multimodalnog transporta (STMTS) 2015-2025, uključujući i petogodišnji Akcioni plan. SMTS treba pregledati i ažurirati na godišnjem nivou. U toku je završetak internih procedura za usvajanje Sporazuma o transportnoj zajednici koji je potpisan u junu 2017. godine.

Iskustvo u sprovođenju projekata autoputeva Rute 6 i Rute 7 pokazalo je institucionalne kapacitete za sprovođenje strateških projekata. Međutim, ovaj kapacitet treba dodatno ojačati i održavati, posebno kada se radi o direktnom angažovanju na razvoju transevropskih mreža. Još uvek treba završiti prioritetne projekte u osnovnim i sveobuhvatnim mrežama. Petogodišnje usvajanje planova održavanja celokupne osnovne mreže još uvek je u ranoj fazi, neophodni su dodatni napori.

U pogledu **energetskih mreža**, prenosni sistem Kosova je međusobno povezan sa prenosnim sistemima Jugoistočne Evrope. Novi dalekovod od 400 kV i kontrola frekvencije opterećenja sa Albanijom nisu operativni zbog neispunjavanja sporazuma o priključenju između Evropske mreže operatora prenosnog sistema električne energije i operatora prenosnog sistema na Kosovu. Kosovo nema domaću gasnu infrastrukturu. U toku studije prethodne izvodljivosti istraživače se mogućnost priključivanja Kosova i Albanije na projekat na Trans Jadranski gasovod (TAP).

U pogledu **telekomunikacionih mreža**, Regulatorni autoritet elektronskih komunikacija i poštanskih usluga je centralni regulatorni autoritet u oblasti elektronskih komunikacija i poštanskih usluga. Autoritet ima ključnu ulogu u pružanju podrške razvoju digitalne infrastrukture. Njegovu sposobnost dizajniranja i sprovođenja propisa treba dodatno ojačati.

6.24. Informaciono društvo i mediji

Kosovo ima **određeni nivo pripreme** u ovoj oblasti. Pravni okvir je uglavnom na snazi, ali **nije bilo napretka** u sprovođenju. Konkretno, Skupština još uvek nije osigurala finansijsku

nezavisnost javnog emitera. Kao i prethodnih godina, Nezavisna komisija za medije nije nastavila sa procesom prelaska sa analogne na digitalnu televiziju.

Budući da preporuke iz poslednjeg izveštaja nisu praćene, u narednoj godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- osiguranju da telekomunikaciona i medijska regulatorna tela dobiju adekvatne resurse kako bi samostalno izvršili svoje mandate i pronašli rešenje za održivo finansiranje javnih emitera;
- osiguranju potpune primene evropskog broja za hitne pozive 112;
- hitnom sprovođenju digitalizacije.

U pogledu **elektronskih komunikacija i informacionih i komunikacionih tehnologija** nije došlo do poboljšanja finansijske i organizacione nezavisnosti Regulatornog tela za elektronske komunikacije i poštanske usluge. Kosovska agencija za statistiku je po prvi put objavila podatke o korišćenju IKT-a. Prema istraživanju, 88,8% domaćinstava je imalo pristup internetu od čega je 83,6% pristupilo internetu putem fiksnih veza, a 24,6% putem mobilnih veza. Podaci regulatornog tela pokazuju da je penetracija mobilnih telefona dostigla preko 112%, a penetracija linije fiksne telefonije po domaćinstvu je 23%. Iako je Tim za reagovanje na kompjuterske bezbednosne incidente uspostavljen 2014. godine, i dalje mu nedostaje dovoljan broj osoblja i obučeno osoblje. Kosovo je započelo sa uvođenjem evropskog broja za hitne pozive 112, a regulatorno telo sarađuje sa svim zainteresovanim stranama odgovornim za njegovo funkcionisanje. U februaru 2017. godine regulator je Agenciji za vanredne situacije obezbedio geografske podatke o mobilnim stanicama (2G, 3G i 4G).

Kosovu je dodeljen pozivni broj 383 u decembru 2016. godine, u skladu sa akcionim planom dogovorenim u dijalogu Priština i Beograda. Prethodni pozivni brojevi pretaće da rade u junu 2018.

U pogledu **informacionog društva** potrebno je obezbediti adekvatne budžetske resurse kako bi se sprovedla strategija o sajber bezbednosti i Akcioni plan Kosova za period od 2016. do 2019. godine.

U pogledu **audiovizualne politike**, Nezavisna komisija za medije ponovo nije uspela da ostvari značajan napredak u sprovođenju prelaska na digitalno emitovanje, iako je rok za Međunarodnu telekomunikacionu uniju istekao u junu 2015. godine. Nisu izdvojena ili identifikovana sredstva za sprovođenje procesa. Kao medijski regulator, Komisiji za medije treba obezbediti adekvatno osoblje i sredstva za samostalno delovanje. Kosovo treba da ubrza svoje napore i da obezbedi da se prelazak na digitalno emitovanje sprovodi u potpunoj transparentnosti i u skladu sa standardima EU. Javni servis, Radio-televizija Kosova RTK, ostaje direktno finansiran od strane države, što narušava njegovu uređivačku nezavisnost. Neuspeh Skupštine da deluje na finansijsku zavisnost RTK-a naročito je zabrinjavajući, jer to otežava njegovu dugoročnu održivost i smanjuje njegov kapacitet da sprovede svoju nadležnost za javne usluge.

6.25. Finansijska kontrola

Kosovo je u **ranoj fazi** u oblasti finansijske kontrole. Postignut je **određeni napredak** u oblasti eksterne revizije sa daljim proširenjem učinka rada revizije. Sprovođenje Strategije javne interne finansijske kontrole (JIFK) i njenog akcionog plana zaostaje. Potrebni su dalji naponi kako bi se uspostavila upravljačka odgovornost u administrativnoj kulturi i kako bi se sproveo JIFK na svim nivoima uprave i u javnim preduzećima.

Pošto preporuke Komisije iz 2016. nisu sprovedene, u narednoj godini Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- usvajanju zakonodavstva za sprovođenje u skladu sa novim Zakonom o JIFK-u;

- početku sprovođenja pregleda interne kontrole u javnim institucijama kao nastavak upitnika za samoprocenjivanje;
- početsku preduzimanja efikasnih mera kako bi se osigurao veći stepen sprovođenja preporuka interne i eksterne revizije, uključujući podizanje svesti rukovodioca.

Javna interna finansijska kontrola

U pogledu **strateškog okvira**, sprovođenje Strategije javne interne finansijske kontrole i akcionog plana za period 2015-2019. godine ide sporo, uglavnom zbog kašnjenja u usvajanju novog Zakona o javnoj internoj finansijskoj kontroli. Savet JIFK-a je predviđen u zakonu kako bi pratio i izveštavao o sprovođenju strategije. Neophodan je pregled Strategije JIFK-a i Akcionog plana, uključujući i pokazatelja, kako bi se osigurala doslednost Strategije za reformu upravljanja javnim finansijama i Strategije za modernizaciju javne uprave. Tek treba uspostaviti mehanizam za efikasnu koordinaciju, praćenje i izveštavanje o javnoj upravi, upravljanju javnim finansijama i reformama JIFKA-a.

Upravljačka odgovornost nije na odgovarajući način uključena u administrativnu kulturu javnog sektora. Postoji veliki broj (polu) nezavisnih agencija koje direktno izveštavaju Vladu i Skupštinu, a ne njihovo resorno ministarstvo. Upravljanje učinkom je još uvek u ranoj fazi. Iako izgleda da je povećana usklađenost između delegiranja budžeta i struktura upravljanja u okviru budžetskih organizacija, delegirano donošenje odluka se još uvek ne koristi u širem smislu. *(videti Reformu javne uprave)*

Sadašnji pravni okvir za **sprovođenje interne kontrole** nije u potpunosti usklađen sa okvirom interne kontrole Komisije sponzorskih organizacija (COSO) i smernicama Međunarodne organizacije vrhovnih revizorskih institucija (INTOSAI). Praktičnu primenu interne kontrole treba i dalje razvijati. Fokus se uglavnom stavlja na finansijsku usklađenost izvršenja godišnjeg budžeta, a nedovoljno na strateško finansijsko upravljanje. Upravljanje rizikom i izveštavanje o nepravilnostima retko se primenjuju. Mnoge budžetske preraspodele takođe se javljaju izvan procesa pregleda budžeta

Praksa interne revizije je ograničena na Kosovu. Zakonski uslovi za organizaciju unutrašnje revizije nisu u potpunosti ispunjeni. Kapacitet je veoma mali, a oko 40% jedinica za internu reviziju imaju samo jednog revizora. Međutim, većina jedinica za internu reviziju ispunjava uslove za podnošenje strateških i godišnjih planova revizije. Sprovođenje preporuka za internu reviziju, koje se uglavnom usredsređuje na poštovanje postojećih pravila i procedura, i dalje ostaje na niskom nivou.

Centralna jedinica za harmonizaciju (CJH) u Ministarstvu finansija je odgovorna za metodološko vođenje i koordinaciju razvoja interne kontrole i interne revizije u javnom sektoru. CJH priprema godišnji izveštaj o JIFK-u na osnovu upitnika za samoprocenjivanje, a 2017. godine Vlada je treću godinu zaredom zatražila mere za praćenje od strane CJH-a i budžetskih organizacija. CJH je sprovela preglede interne revizije na osnovu uzorka, ali još nije sprovela preglede interne kontrole.

Eksterna revizija

Ustavni i pravni okvir koji se odnosi na Generalnog revizora i Nacionalnu kancelariju za reviziju u velikoj meri su u skladu sa standardima INTOSAI-a koja osiguravaju funkcionalnu, organizacionu i finansijsku nezavisnost. Međutim, zaštita nezavisnosti od strane Ustavnog suda ili Vrhovnog suda nije posebno navedena.

Što se tiče **institucionalnih kapaciteta**, kancelarija ima 155 zaposlenih, od kojih je 129 revizora. Obuka se sistematski pruža. Broj osoblja se povećavao svake godine zbog produženja mandata revizije kako bi obuhvatila i revizije preduzeća u javnom vlasništvu (devet takvih revizija je izvršeno 2017. godine). Kancelarija sprovodi Strategiju korporativnog razvoja 2015-2020.

U cilju povećanja **kvaliteta rada revizije**, kancelarija je uvela procedure kontrole kvaliteta i osiguranja. Kancelarija je nastavila da sprovodi program sertifikacije i da vrši reviziju u skladu sa priručnicima za reviziju finansijskih izveštaja i izveštaja o učinku koji se redovno ažuriraju. Povećava se revizija učinka i IT revizija.

Uticaj rada revizije je ograničen. Sprovođenje preporuka revizije treba poboljšati, posebno na opštinskim nivoima. Samo 26% preporuka, izdatih u 2015. godini, sprovedeno je u potpunosti, 37% delimično i 38% uopšte. Svi izveštaji o reviziji su javno dostupni i Kancelarija je takođe preuzela inicijativu da ojača svoju komunikaciju sa civilnim društvom putem konsultativnog foruma.

Zaštita finansijskih interesa EU

Usklađivanje sa pravnim tekovinama je ograničeno. Kosovo nema službu za koordinaciju borbe protiv prevara (AFCOS) ili **Strategiju za borbu protiv prevara** o zaštiti finansijskih interesa EU. Sprovođenje politike za zaštitu uzbunjivača ili procedura za prijavljivanje nepravilnosti, kao mera unutrašnje kontrole, nije rasprostranjeno. **Saradnja sa Evropskom komisijom** obezbeđena je kroz Sporazum o administrativnoj saradnji koji je potpisan sa Policijom Kosova u februaru 2017. On ima za cilj pravovremeni prenos informacija i saradnju u slučajevima koji se odnose na navodne prevare i druge ilegalne aktivnosti koje utiču na finansijske interese EU.

Zaštita evra od falsifikovanja

Tek treba proceniti **usklađivanje sa pravnim tekovinama**, međutim. Kosovo je uspostavilo nadležne organe i procedure za postupanje sa falsifikovanim novcem. Zakon o Centralnoj banci reguliše količinu falsifikovanog novca. Centralna banka je takođe donela uredbu o gotovinskim poslovima sa fokusom na jačanje propisa i procedura za finansijske institucije koje deluju na Kosovu. Kosovo učestvuje u akcijama programa Pericles 2020.

6.26. Statistika

Kosovo ima **određeni nivo pripreme** u oblasti statistike. Postignut je **određeni napredak**, posebno u poboljšanju nacionalnih računa. Međutim, Kosovskoj agenciji za statistiku i dalje nedostaje dovoljan broj resursa i kapaciteta, što često dovodi do kašnjenja u pogledu objavljivanja i nedostatka kvalitetne statistike. Još uvek su neophodni značajni naponi kako bi se osiguralo usklađivanje makroekonomske i poslovne statistike sa evropskim standardima.

Sprovedeno je nekoliko preporuka iz prethodnog izveštaja o Kosovu, a u narednoj godini, Kosovo treba posvetiti posebnu pažnju:

- izmeni zakona o statistici i osiguranju profesionalne nezavisnosti Kosovske agencije za statistiku;
- osiguranju adekvatnog praćenja stručnog pregleda Kosovskog statističkog sistema Eurostat-a i usvajanju Akcionog plana za sprovođenje preporuka;
- vršenju neophodnih priprema za naredni popis stanovništva u 2020/2021 osiguravajući potpunu pokrivenost teritorije.

U pogledu **statističke infrastrukture**, pravni okvir je u velikoj meri usklađen sa Kodeksom prakse evropske statistike. Izmene zakona o statistici tek treba da budu usvojene kao prioritet za dalje poboljšanje profesionalne nezavisnosti i kontinuitet upravljanja Kosovske agencije za statistiku radi poboljšanja upravljanja u sektoru i obezbeđivanja blagovremenog pristupa administrativnim podacima. Nedostatak resursa, kako finansijskih tako i ljudskih, otežava pravovremenu izradu statistike. Agenciji je potrebna jača koordinaciona uloga u okviru statističkog sistema Kosova. Trebalo bi da bude u stanju da koristi i da ima uticaj na

administrativne podatke koji mogu da budu izvor zvanične statistike. Da bi se povećala količina i kvalitet izrađenih statistika, Agenciji treba obezbediti adekvatne resurse. Ona takođe treba da poboljša svoju troškovnu efikasnost i razvije sistem upravljanja kvalitetom i nove metode prikupljanja podataka. Sadašnji prostor je i dalje neadekvatan. Prenos podataka **Eurostat**-u je poboljšan. Od oktobra 2017. godine Agencija je dodatno poboljšala širenje statistike na osnovu veb stranice, ali su potrebni dodatni napor i za jačanje odnosa sa korisnicima podataka i akademijom. Evropska klasifikacija ekonomskih aktivnosti (NACE Rev.2) i dalje se primenjuje u svim relevantnim statističkim područjima. Statistički poslovni registar je poboljšan i usklađen je sa stvarnošću ekonomskih aktivnosti na Kosovu. Grupe preduzeća još uvek nisu uvedene.

U pogledu **makroekonomske statistike**, dalje usklađivanje sa Evropskim sistemom računa 2010 je u toku. Agencija trenutno sastavlja godišnje i kvartalne nacionalne račune i uspela je da skрати period proizvodnje. Godine 2017, po prvi put je započela proizvodnju kapitalnog računa Vlade i nastaviće da razvija druge institucionalne sektore. Mesečne statistike za trgovinu robom se dostavljaju Eurostat-u. Podatke o platnom bilansu sakuplja Centralna banka i uglavnom su u skladu sa pravnim tekovinama EU; godišnji i kvartalni podaci se dostavljaju Eurostat-u. Statistike finansija Vlade po prvi put su prenete Eurostat-u. Harmonizovani indeks potrošačkih cena objavljuje se u skladu sa standardima EU (ECOICOP klasifikacija).

Strukturna **poslovna statistika** i neke kratkoročne statistike su delimično u skladu sa pravnim tekovinama EU, ali je dostupnost kratkoročnih statističkih podataka ograničena. Statistika industrije i građevinarstva je u velikoj meri izrađena u skladu sa relevantnim propisima. Indeks troškova izgradnje se proizvodi kvartalno. Statistika industrije (PRODCOM spisak proizvoda Evropske unije) za 2016. godinu objavljena je krajem 2017. godine. Statistika turizma i statistika saobraćaja još uvek nisu usklađene sa pravnim tekovinama EU. Statistika istraživanja i razvoja, inovacija i statistika upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija se ne proizvode redovno. Agencija je 2017. godine po prvi put sprovela istraživanje o korišćenju informacionih i komunikacionih tehnologija u domaćinstvu.

Za **socijalnu statistiku**, samo demografska statistika je u velikoj meri usklađena sa pravnim tekovinama EU. Agencija bi trebalo, kao prioritet, da započne sa pripremama predstojećeg popisa stanovništva 2020/2021, obezbeđujući odgovarajuću metodologiju, resurse i potpunu pokrivenost teritorije. Neke statistike socijalne zaštite su izrađene, ali još uvek nedostaju pouzdane statistike nezaposlenosti, a kvalitet podataka treba poboljšati. Statistike obrazovanja još uvek nisu izrađene u skladu sa međunarodnim standardima klasifikacije obrazovanja (ISCED 2011). Izvršeno je godišnje istraživanje o radnoj snazi, ali treba osigurati brže objavljivanje. Indeks troškova rada, struktura podataka o zaradama i statistički podaci o slobodnim radnim mestima još uvek nisu izrađeni. Statistike javnog zdravlja i kriminala još uvek nisu u skladu sa standardima EU.

Za **statistiku poljoprivrede**, Agencija je objavila podatke o godišnjim statistikama poljoprivrednih kultura, stočarske proizvodnje i voćnjaka. Istraživanje o poljoprivrednim gazdinstvima se redovno obavlja i usklađuje sa standardima pravnih tekovina. Publikacija istraživanja o strukturi poljoprivrednih gazdinstava planirana je za 2019. godinu. Indeksi cena poljoprivrednih proizvoda i ekonomski računi za poljoprivredu se redovno izrađuju. Još uvek nisu izrađeni bilansi snabdevanja i indeks poljoprivredne proizvodnje.

Statistike energetike i životne sredine delimično su u skladu sa pravnim tekovinama. Agencija je u 2017. godini skratila rokove objavljivanja rezultata energetskog bilansa i povećala je broj statističkih proizvoda poslatih Eurostat-u. Međutim, u ovoj oblasti su potrebna dodatna poboljšanja. Izrađene su statistike potrošnje električne energije stambenog sektora na Kosovu, ali rezultati tek treba da budu objavljeni. Mesečni podaci i mesečni udeo obnovljivih izvora energije nisu dostavljeni Eurostat-u. Nedostatak pokazatelja energetske efikasnosti i dalje predstavlja prepreku za izveštavanje o uštedama energije. Redovno se izrađuju statistike otpada i vode. Statistike životne sredine o emisijama vazduha, porezima vezanim za životnu sredinu, troškovima zaštite i računima materijalnog toka još uvek nisu izrađene.

ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU KOSOVA

Dana 1. aprila 2016. godine stupio je na snagu **Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju** EU-Kosovo (SSP). SSP predstavlja prvi ugovorni odnos između EU i Kosova. To je sveobuhvatan sporazum koji pruža okvir za politički dijalog i pokriva saradnju u raznim sektorima, uključujući pravosuđe i unutrašnje poslove, trgovinu, obrazovanje, zapošljavanje, energetiku, životnu sredinu i niz drugih oblasti politike. Dva sastanka Saveta za stabilizaciju i pridruživanje i dva ciklusa sastanaka pododbora održana su 2016. i 2017. godine.

Da bi usmerili reforme u okviru sprovođenja SSP-a, Komisija i Kosovo usvojili su u novembru 2016. godine **Agendu evropskih reformi** (AER) za Kosovo. Agenda navodi prioritetne aktivnosti u oblastima dobrog upravljanja i vladavine prava, konkurentnosti i investicione klime, kao i zapošljavanja i obrazovanja. Sprovođenje AER –a je u toku.

Kosovo je nastavilo da se bavi prioritetima navedenim u Izveštaju za 2016. godinu. Od 2012. godine Komisija je izdala četiri izveštaja o napretku Kosova u pogledu **vizne liberalizacije** (najnoviji u decembru 2015. i maju 2016. godine). Komisija je 4. maja 2016. godine podnela zakonski predlog za ukidanje viza za građane Kosova, s obzirom na to da će Kosovo, do dana usvajanja od strane Evropskog parlamenta i Saveta, potpisati Sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom i ojačati svoj rad u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Skupština Kosova potpisala je Sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom u martu 2018.

U pogledu **finansijske pomoći**, Program za pretpristupnu pomoć (IPA) 2016 za Kosovo je odobren sa doprinosom EU u ukupnom iznosu od 70,5 miliona evra, uključujući program sektorske budžetske podrške za reformu javne uprave od 25 miliona evra, dopunjen sufinansiranjem sa Kosova za ukupan budžet od 71,1 milion evra. IPA program 2017. godine sadrži ukupan doprinos EU od 73 miliona evra, uključujući program sektorske budžetske podrške od 25 miliona evra za upravljanje javnim finansijama, dopunjen sufinansiranjem Kosova za ukupan budžet od 74,5 miliona evra. U 2016. godini, Kancelarija EU je potpisala 95 ugovora u ukupnoj vrednosti od 54 miliona evra. Kancelarija EU je 2017. godine potpisala 120 ugovora u ukupnoj vrednosti od 82 miliona evra. Nastavila je da osigurava koordinaciju aktivnih donatora na Kosovu organizovanjem - zajedno sa kosovskim Ministarstvom za evropske integracije - redovnih sastanaka o koordinaciji donatora. U pripremi je IPA program za Kosovo 2018. godine.

Savet je 17. jula 2017. godine odobrio Okvirni sporazum između Evropske unije i Kosova o opštim načelima za učešće Kosova u **programima Unije**. Kosovo će se pridružiti programima Erasmus +, COSME, Evropa za građane i Kreativna Evropa.

Pravni osnov za **specijalne komore i specijalno tužilaštvo Kosova**, osnovani u cilju istrage navoda o međunarodnim zločinima počinjenim tokom i nakon sukoba 1999. godine, završeno je stupanjem na snagu bilateralnog sporazuma sa Holandijom u januaru 2017. godine, koji omogućava specijalnim komorama da sprovedu postupke u ovoj zemlji. U februaru 2017. 19 sudija je uvršteno u listu međunarodnih sudija. Pravilnik o postupku i dokazima je stupio na snagu 5. jula 2017. godine, označavajući datum kada su specijalne komore postale potpuno sudski operativne i sposobne da primaju podneske.

Od 2008. godine, **Evropska misija vladavine prava na Kosovu** (EULEX) vrši praćenje, mentorstvo i savetuje Kosovo u pogledu vladavine prava. Takođe ima i neke izvršne odgovornosti.

Do danas, prema rečima vlade, Kosovo je priznato od strane 114 zemalja, uključujući 23 države članice EU.

Tokom perioda izveštavanja, generalni sekretar UN nastavio je pružati redovne informacije o sprovođenju misije UN na Kosovu (UNMIK). Izrazio je zabrinutost zbog institucionalnog vakuuma koji je nastao kao rezultat političke polarizacije na Kosovu, održavanja opštih izbora u junu 2017 i opštinskih izbora u oktobru 2017. godine i pokretanja pregovora o formiranju vlade. Naglasio je činjenicu da su u tom periodu propuštene važne ekonomske i socijalne mogućnosti. On je i dalje zagovornik važnosti dijaloga posredstvom EU i pozvao vlasti u Beogradu i Prištini da demonstriraju snažno liderstvo i da teže pravičnim, teškim i često bolnim kompromisima. On je istakao da političko pomirenje mora biti praćeno društvenim pomirenjem.

Kosovske snage pod vodstvom NATO-a (KFOR) nastavile su da pomažu u postizanju sigurnijeg i bezbednog okruženja na Kosovu. Tokom perioda izveštavanja, KFOR čini oko 4 000 ljudi.

ANEKS II – STATISTIČKI ANEKS**STATISTIČKI PODACI (od 16.02.2018)****Kosovo****Osnovni podaci**

Stanovništvo (hiljada)							
Ukupna površina zemlje (km ²)							

Nacionalni računi

Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima evra)							
BDP (u evrima po glavi stanovnika)							
BDP po glavi stanovnika (prema paritetu kupovne moći)							
BDP po glavi stanovnika (PKM), u odnosu na EU							
Stvarna stopa rasta BDP-a: promena u odnosu na prošlogodišnji obim BDP-a (%)							
Rast zaposlenosti (podaci o nacionalnim računima) u odnosu na prethodnu godinu (%)							
Rast produktivnosti radne snage: rast BDP-a (u obimu) po zaposlenom licu u odnosu na prethodnu godinu (%)							
Rast jediničnih troškova rada u odnosu na prethodnu godinu (%)							
** Indeks 3-godišnje promene (T/T-3) u nominalnom rastu jediničnih troškova rada							
Produktivnost radne snage po zaposlenom licu: BDP (u PKM) po zaposlenom licu u odnosu na prosek EU (EU-28 = 100)							

Bruto dodata vrednost po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)							
Industrija (%)							
Građevinska industrija (%)							
Usluge (%)							
Troškovi konačne potrošnje, kao udeo BDP-a (%)							
Bruto investicije u fiksni kapital, kao udeo BDP- a (%)							
Promene u inventarima, kao udeo BDP-a (%)							
Izvoz robe i usluga kao udeo BDP-a (%)							
Uvoz robe i usluga kao udeo BDP-a (%)							
Bruto investicije u fiksni kapital po opštem sektoru Vlade, kao procenat BDP- a (%)							

Poslovanje

Indeks obima industrijske proizvodnje (2010 =							

100)							
Broj aktivnih preduzeća (broj)							
Stopa nastajanja: broj novoosnovanih preduzeća u referentnom periodu (t) podeljen sa brojem aktivnih preduzeća u t (%)							
Stopa gašenja: broj ugašenih preduzeća u referentnom periodu (t) podeljen sa brojem aktivnih preduzeća u t (%)							
Zaposleni u MSP-ovima kao udeo svih zaposlenih (u okviru nefinansijske poslovne ekonomije) (%)							
Dodata vrednost od strane MSP-ova (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (miliona evra)							
Ukupna dodata vrednost (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (miliona evra)							

Stopa inflacije i cene stanovanja

Harmonizovani indeks potrošačkih cena (HICP), promena u odnosu na prethodnu godinu (%)							
**Godišnja promena indeksa cena stanovanja (2010 = 100)							

Platni bilans

Platni bilans: ukupno- tekući račun (miliona evra)							
Tekući račun platnog bilansa: trgovinski bilans (miliona evra)							
Tekući račun platnog bilansa: neto usluge (miliona evra)							
Tekući račun platnog bilansa: neto bilans primarnih prihoda (miliona evra)							

Tekući račun platnog bilansa: neto bilans sekundarnog prihoda (miliona evra)							
Neto bilans primarnog i sekundarnog prihoda: od čega transferi Vlade (miliona evra)							
** prosek kretanja bilansa tekućeg račun za 3 godine unazad u odnosu na BDP (%) u opadanju							
** 5-godišnja promena u udelu svetskog izvoza robe i usluga (%)							
Neto bilans (priliv - dotok) stranih direktnih investicija (SDI) (miliona evra)							
Strane direktne investicije (SDI) u inostranstvu (miliona evra)							
od čega SDI dotične ekonomije u zemljama EU-28 (miliona evra)							
Strane direktne investicije(SDI) u dotičnoj ekonomiji (miliona evra)							
od čega SDI zemalja EU-28 f u dotičnoj ekonomiji (miliona evra)							
** Neto međunarodna investiciona pozicija, u odnosu na BDP (%)							
Godišnja stopa promene u bruto prilivu doznaka (u nacionalnoj valuti) od migrantskih radnika (%)							

Javne finansije

*** Opšti vladin deficit/višk, u odnosu na BDP (%)							

***Opšti vladin bruto dug u odnosu na BDP (%)							
Ukupni vladini prihodi kao udeo BDP-a (%)							
Ukupni vladini rashodi kao udeo BDP-a (%)							

Finansijski pokazatelji

Bruto strani dug cele ekonomije, u odnosu na BDP (%)							
Bruto strani dug cele ekonomije, u odnosu na izvoz (%)							
Novčane ponude: M1 (banknote, metalni novac, depoziti preko noći, miliona evra)							
Novčane ponude: M2 (M1 plus depoziti sa dospećem do dve godine, miliona evra)							
Novčane ponude: M3 (M2 plus tržišni instrumenti, miliona evra)							
Ukupan kredit monetarnih finansijskih institucija za stanovništvo (konsolidovan) (miliona evra)							
**Godišnja promena pasive finansijskog sektora (%)							
**Privatni kreditni tok, konsolidovan, u odnosu na BDP (%)							
**Privatni dug, konsolidovan, u odnosu na BDP							
Kamatne stope: dnevna novčana stopa, na godišnjem nivou (%)							
Kamatne stope na kredite (jedna godina), na godišnjem nivou (%)							

Kamatna stopa na depozit (jedna godina), na godišnjem nivou (%)							
Kurs evra: prosek za period (1 evro = ... nacionalne valute)							
Indeks efektivnog kursa ponderisan za trgovinu, 42 zemlje (2005 = 100)							
** 3-godišnja promena (T/T-3) indeksa efektivnog kursa ponderisanog za trgovinu, 42 zemlje (2005 = 100)							
Vrednost rezervne aktive (uključujući zlato) (milioni evra)							

Spoljna trgovina robom

Vrednost uvoza: sve robe, svi partneri (miliona evra)							
Vrednost izvoza: sve robe, svi partneri (miliona evra)							
Trgovinski bilans: sve robe, svi partneri (miliona evra)							
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cena/indeks uvoznih cena* 100) (broj)							
Udeo izvoza u zemlje EU-28 u vrednosti ukupnog izvoza (%)							
Udeo uvoza iz zemlje E-28 u vrednosti ukupnog uvoza (%)							

Demografija

Gruba stopa nataliteta (prirodna stopa rasta): broj rođenih minus broj umrlih							

(na hiljadu stanovnika)							
Stopa mortaliteta dece mlađe od jedne godine (na hiljadu živorođenih)							
Očekivani životni vek pri rođenju: muškarci (godina)							
Očekivani životni vek pri rođenju: žene (godina)							

Tržište rada							
Stopa ekonomske aktivnosti za osobe starosti 20-64 god: udeo stanovništva starosti 20-64 god. koje je ekonomski aktivno (%)							
* Stopa zaposlenosti osoba starosti 20-64 god: udeo zaposlenog stanovništva starosti 20-64 god. (%)							
Stopa zaposlenosti muškaraca starosti 20-64 godina (%)							
Stopa zaposlenosti žena starosti 20-64 godina 20-64 (%)							
Stopa zaposlenosti osoba starosti 55-64 god: udeo zaposlenog stanovništva starosti 55-64 god. (%)							
Zapošljavanje prema najvećim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)							
Industrija (%)							
Građevinarstvo (%)							
Usluge (%)							

Zaposleni u javnom sektoru kao udeo ukupne zaposlenosti, osobe starosti 20-64 (%)							
Zaposleni u privatnom sektoru kao udeo ukupne zaposlenosti, osobe starosti (%)							
Stopa nezaposlenosti: udeo radne snage koji je nezaposlen (%)							
Stopa nezaposlenosti među muškarcima (%)							
Stopa nezaposlenosti među ženama (%)							
Stopa nezaposlenosti mladih: udeo radne snage starosti 15-24 godina koji je nezaposlen (%)							
Stopa dugoročne nezaposlenosti: udeo radne snage koja je nezaposlena 12 ili više meseci (%)							
Stopa nezaposlenosti osoba (25-64 god.) sa najviše nižim srednjim obrazovanjem (nivoi ISCED-a od 0 do 2) (%)							
Stopa nezaposlenosti osoba (starosti od 25-64) sa tercijskim obrazovanjem (nivoi ISCED-a od 5 do 8) (%)							

Socijalna kohezija

Prosečne nominalne mesečne plate i naknade (nacionalna valuta)							
Indeks stvarnih plata i naknada (indeks nominalnih plata i naknada podeljen sa indeksom inflacije) (2010 = 100)							
GINI koeficijent							
Jaz siromaštva							
* Rano napuštanje obrazovanja i zanatskih obuka: udeo stanovništva starosti 18-24 god. sa najviše nižim srednjim obrazovanjem							

koji nisu deo daljeg obrazovanja ili obuke (%)							
--	--	--	--	--	--	--	--

Životni standard

Broj putničkih automobila u odnosu na veličinu stanovništva (broj na hiljadu stanovnika)							
Broj mobilnih pretplata u odnosu na veličinu stanovništva (broj na hiljadu stanovnika)							
Penetracija širokopojasne mobilne telefonije (na100 stanovnika)							
Penetracija širokopojasne fiksne telefonije (na100 stanovnika)							

Infrastruktura

Gustina železničke mreže (linije u funkciji na hiljadu km ²)							
Dužina autoputeva (kilometri)							

Inovacije i istraživanje

Javna potrošnja za obrazovanje u odnosu na BDP (%)							
* Bruto domaća potrošnja za istraživanje i razvoj u odnosu na BDP (%)							
Budžetske aroprijacije ili troškovi Vlade za istraživanje i razvoj (GBAORD), kao procenat BDP-a (%)							
Procenat domaćinstava koja imaju pristup internetu kod kuće (%)							

Životna sredina

* Indeks emisija gasova sa efektom staklene							

bašte, ekvivalent CO2 (1990 = 100)							
Energetski intenzitet ekonomije (ekvivalent kilograma nafte po 1 000 evra BDP-a na nivou stalnih cena u toku 2010.							
Električna energija dobijena iz obnovljivih izvora u odnosu na bruto potrošnju električne energije (%)							
Udeo drumskog u kopnenom teretnom saobraćaju (zasnovan na tona-kilometar) (%)							

Energetika

Primarna proizvodnja svih energetske proizvoda (hiljadu TOE)							
Primarna proizvodnja sirove nafte (hiljadu TOE)							
Primarna proizvodnja čvrstih goriva (hiljadu TOE)							
Primarna proizvodnja prirodnog gasa (hiljadu TOE)							
Neto uvoz svih energetske proizvoda (hiljadu TOE)							
Bruto unutrašnja potrošnja energije (hiljadu TOE)							
Bruto proizvodnja električne energije (GWh)							

Poljoprivreda

Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (po proizvođačkim cenama) (2010 = 100)							

Korišćena poljoprivredna površina (hiljadu hektara)							
Stočni fond: živa goveda (hiljadu grla, kraj perioda)							
Stočni fond: žive svinje (hiljadu grla, kraj perioda)							
Stočni fond: žive ovce i koze (hiljadu glava, kraj perioda)							
Sirovo mleko dostupno na farmama ((hiljadu tona)							
Proizvodnja useva: žitarice (uključujući pirinač) (hiljadu tona)							
Proizvodnja useva: šećerna repa (hiljadu tona)							
Proizvodnja useva: povrće (hiljadu tona)							

: = nije dostupno
b = prekid u nizu

e = procena

p = privremeno

* = pokazatelj „Europe 2020“

** = pokazatelj procedure makroekonomskog disbalansa (MIP)

*** = Podaci Vlade o deficitu i dugovima zemalja kandidata za pristupanje objavljeni su na „kao što je“ osnovi i bez ikakvog osiguranja u pogledu njihovog kvaliteta i pridržavanja pravila ESA.

Fusnote

- 1) 2005, 2012-2014: Indeks potrošačkih cena.
- 2) 2012-2015: vrednost BDP-a se dobija iz srednjoročnih okvira troškova 2014-2016 i 2016-2018.
- 3) Uključuje isplatu nadoknade od banaka.
- 5) Uključujući zajedničko poljoprivredno zemljište.
- 6) 2014: podaci Popisa poljoprivrede iz 2014. godine. 2014-2016: procenjeni su rezultati za četiri opštine na severu Kosova koje nisu učestvovala u popisu/istraživanjima.
- 7) Isključujući pirinač.

